

FORORD

Denne oppgaven konkluderer seks innholdsrike år på profesjonsstudiet i psykologi ved NTNU. Gjennom studietiden har jeg vært opptatt av hvordan vi kan forstå psykologi i ulike kulturelle kontekster. Jeg har også et brennende engasjement for utjevning av sosial ulikhet og ønsker å forstå hvordan faktorer som kjønn, etnisitet, religion og seksuell legning kan påvirke hvilke muligheter samfunnet gir deg. Valget av denne oppgavens tema falt dermed ganske naturlig på tematikken æresrelatert vold. Hovedtittelen er hentet fra Henrik Ibsens ”Et Dukkehjem” og karakteren Torvald. Jeg håper denne oppgaven kan bidra til at utsatte for æresrelatert vold og deres familier får så god støtte og oppfølging i hjelpeapparatet som mulig. Samtidig håper jeg at oppgaven kan være med å bidra til at æresrelatert vold får større fokus innenfor psykologprofesjonen fremover. Studiens problemstilling er utviklet i samarbeid med veileder, men oppgaven er ikke en del av et større forskningsprosjekt. Undertegnede har selv samlet inn datamaterialet og gjennomført analysen.

Jeg vil selvfølgelig takke min veileder Britt-Marie Drottz Sjøberg for all hjelp på veien med dette prosjektet, spesielt for de mange interessante faglige diskusjonene vi har hatt og for alle de perspektivene du har gitt meg. Denne oppgaven hadde ikke blitt den samme uten deg. Jeg vil også takke alle informantene som gjorde denne studien mulig. Ved å dele av deres erfaringer bidrar dere ikke bare til at viktig kunnskap om fenomenet æresrelatert vold utvikles, men også til at den spres. Jeg vil også rette en stor takk til min kjæreste og samboer for både ivrig korrekturlesing og gode klemmer gjennom arbeidet med denne oppgaven. Sist, men ikke minst, vil jeg takke mine venner og familie for inspirerende samtaler og diskusjoner gjennom alle mine seks studieår. Uten dere ville nok mine faglige interesser tatt en ganske annen retning.

Oslo, august 2017

Ane Emilie Larsen Skjølaas

ABSTRAKT

Denne studien har undersøkt hvilke krefter som driver utøvelse av æresrelatert vold. Studien har forsøkt å utforske hvorvidt eksternt sosialt press er en større drivkraft i denne type voldsutøvelse, enn det personlige og interne moralske standarder er. Studiens rammeverk omhandler forståelsen av selvet og identitet, og hvordan dette påvirker menneskelig atferd. Ti intervjuer ble gjennomført med til sammen elleve informanter i ulike norske byer. Alle informantene jobbet på intervjutidspunktet i tilknytning til temaet æresrelatert vold, og hadde eller hadde hatt direkte eller indirekte kontakt med utøvere av æresrelatert vold. Intervjuene tok utgangspunkt i en semistrukturert intervjuguide, og materialet ble analysert ved hjelp av tematisk analyse. På bakgrunn av den tematiske analysen av datamaterialet vokste det frem fem sentrale tema som kunne beskrive hvilke krefter som driver æresrelatert vold som forekommer i Norge. Disse temaene omhandlet verdigrunnlag, kulturmøter, gruppeprosesser, betydningen av rykte og utvikling av selvet. Resultatene peker mot at eksternt sosialt press er en viktigere drivkraft for utøvelsen av æresrelatert vold enn det interne moralske standarder er, og at det finnes kulturelle forskjeller som påvirker måten man ser seg selv på, samt hvordan man handler, som anses som relevante for forståelsen av æresrelatert vold. Studien konkludere med at eksternt sosialt press er en viktigere drivkraft for utøvelsen av æresrelatert vold enn det interne moralske standarder er. Studien peker også mot at det finnes utøvere med svært ulik motivasjon for å utøve æresrelatert vold, som opplever ulike grader av press for å utøve volden og som i ulik grad bifaller æreskodeks. Disse ulikhetene er relevante både for hjelpeapparatet og for videre forskning på temaet.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	1
ABSTRAKT	3
1. INNLEDNING	7
1.1 VOLD I NÆRE RELASJONER	7
1.2 ÆRESRELATERT VOLD	8
1.2.1 Statistikk	8
1.2.2 Æresrelatert vold i Skandinavia	8
1.3 PROBLEMSTILLING OG OPPBYGNING	9
2. TEORETISKE RAMMER	10
2.1 HVA ER KULTUR?	10
2.1.1 Individualistiske- og kollektivistiske kulturer	11
2.1.2 Sosiale normer	12
2.1.3 Sosial influens	12
2.2 IDENTITET OG SELVET	14
2.2.1 Ulike forståelser av selvet	17
2.3 ATFERD I ET KOLLEKTIVISTISK PERSPEKTIV	18
2.3.1 Faktorene i teorien om planlagt atferd	19
2.4 HVA ER ÆRE?	21
2.4.1 Ære som sprikende begrep	21
2.4.2 Forståelsen av æresrelatert vold	22
2.4.2.1 Kollektivismen	23
2.4.2.2 Kjønnsperspektivet	24
2.5 HVA SKILLER ÆRESRELATERT VOLD FRA ANDRE TYPER FAMILIEVOLD?	25
2.6 KONFLIKTER I ET NYTT LAND	26
2.7 UTFORDRINGER MED TEMAET	26
2.8 TEORETISK RAMME OG AVGRENSING AV PROBLEMSTILLING	27
3. METODE	28
3.1 KVALITATIVE INTERVJU	28
3.2 TEMATISK ANALYSE	29
3.3 UTVALGSPROSEDYRE	31
3.4 UTVALG	32
3.5 INTERVJUGUIDEN	33
3.6 INTERVJUPROSEDYRE	33
3.7 ANALYSEN	34
4. RESULTATER	36
4.1 BESKRIVELSER AV ÆRESRELATERTE VOLDSSAKER	37
4.2 VERDIGRUNNLAG	38
4.2.1 Hierarkiske strukturer	38
4.2.2 Kollektivismen	39
4.2.3 Ærekodeks	41
4.3 KULTURMØTER	42
4.3.1 Normkonflikt	43
4.3.2 Kulturkonservativisme	44
4.3.3 Avstand til majoritet	45
4.4 GRUPPEPROSESSER	47
4.4.1 Grupper som pådriver	47
4.4.2 Kjernefamilie i skvis	50

4.4.3 Individ som offer.....	51
4.5 BETYDNINGEN AV RYKTER.....	52
4.5.1 Offentlighet.....	52
4.5.2 Sosial kontroll gjennom ryktespredning.....	53
4.5.3 Status.....	55
4.6 UTVIKLING AV SELVET.....	56
4.6.1 Manglende selvstendighet.....	56
4.6.2 Internalisering av systemet.....	58
4.6.3 Personlige erfaringer.....	60
5. DISKUSJON.....	61
5.1 METODOLOGISKE REFLEKSJONER.....	63
5.2 FORSTÅR VI EGENTLIG AVHENGIGE SELV OG KOLLEKTIVE IDENTITETER I DAGENS TEORETISKE RAMMEVERK?.....	65
5.3 HVILKEN BETYDNING HAR MIGRASJON OG KULTURMØTER FOR ÆRESRELATERT VOLD?..	69
5.4 HVILKEN ROLLE SPILLER GENERASJONS- OG KJØNNSKONFLIKTER?.....	71
5.5 IMPLIKASJONER FOR ARBEID MED TEMATIKKEN OG VEIEN VIDERE.....	73
5.6 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON.....	73
6. REFERANSER.....	75
VEDLEGG 1: UTKAST TIL E-POST.....	81
VEDLEGG 2: INFORMASJON TIL INFORMANTER I PROSJEKTET.....	82
VEDLEGG 3: KOMMENTAR TIL PROSJEKTVURDERING.....	83
VEDLEGG 4: INTERVJUGUIDE.....	84

1. INNLEDNING

Justis- og beredskapsdepartementet skriver i sin handlingsplan fra 2014 at “Vold i nære relasjoner har et betydelig omfang og er et alvorlig samfunns- og folkehelseproblem” (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014, s. 1). Vold i nære relasjoner har vært et politisk satsningsområde i Norge i flere tiår nå, men før dette ble denne typen vold lenge ansett som noe som skulle holdes innenfor den private sfære. Det var ikke før på 1970-tallet at vold mot kvinner begynte å bli anerkjent som et samfunnsproblem (Bredal, 2013). Den andre feministiske bølgen var en viktig bidragsyter til dette, og bragte vold mot kvinner frem i offentligheten under budskapet om at det private også var politisk (Holst, 2009). I de senere år har også vold mot menn fått større oppmerksomhet. Innvandring og globalisering har i tillegg ført til et behov for å forstå vold i ulike kulturelle kontekster. Motivasjon for vold, men også konsekvenser av den, kan være ulike i forskjellige kulturelle grupper. Fagmiljøer som jobber med temaet må derfor ikke se seg blind på de tradisjonelle forståelsene av vold i nære relasjoner. Æresrelatert vold er et eksempel på en type vold som rommer andre begreper og motivasjoner enn det man er vant til å snakke om i voldsfeltet. Forståelse for disse begrepene og motivasjonene er derfor essensielt. I handlingsplanen mot vold i nære relasjoner fra 2014 (Justis- og beredskapsdepartementet) argumenteres det for at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse krever en særlig innsats. Bye, Eggebø og Thunem (2016) argumenterer også for at det er et udekket behov for familiearbeid i æresrelatert voldssaker, og at dette kan legge til rette for å fremtidige dialogprosesser mellom utsatt og utøver(e). For å kunne få til både gode dialogprosesser og godt sikkerhetsarbeid i disse voldssakene er det essensielt å forstå årsakene til at volden skjer. I denne studien ønsker jeg å undersøke hvilke krefter som driver æresrelatert vold.

1.1 Vold i nære relasjoner

Vold i nære relasjoner forekommer i mange ulike former og relasjoner. Den kan forekomme mellom ulike generasjoner og ulike kjønn. Det kan være en bror som truer søsteren sin, det kan være en kvinne som slår mannen sin eller det kan være foreldre som utøver vold mot barn. Vold i nære relasjoner er et bredt felt med mange underkategorier, likevel blir det ofte feilaktig forstått som partnervold (Bredal, 2013). Vold i nære relasjoner kan også ha mange ulike motiver eller årsaker. Vold og trusler kan eksempelvis brukes som oppdragelsesform, som middel for å oppnå sosial kontroll eller kunne i en lite adaptiv emosjonsregulering. Slike årsaker eller motiver vil ofte virke sammen i større eller mindre

grad. I denne oppgaven skal jeg se på vold som først og fremst har kollektivistisk ære som motiv. Dette er en av de mange undergruppene man finner i feltet vold i nære relasjoner.

1.2 Æresrelatert vold

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) beskriver æresrelatert vold som ”en form for vold i nære relasjoner der volden utøves for å beskytte familiens ære og blir ofte utøvet av flere enn en person” (2016, avs. 1) i sin digitale *Håndbok for helse- og omsorgspersonell ved mistanke om barnemishandling*. Videre skriver de at ”volden har som mål å forhindre tap av ære eller gjenopprette tapt ære” og at ”æren det er snakk om er i stor grad knyttet til oppførselen til kvinnene i familien” (NKVTS, 2016, avs. 1). Æresrelatert vold kan innebære psykisk vold – som trusler, krenkelser, kontroll, og utstøtelse, men også fysisk vold i alle grader. Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse regnes ofte også som former for æresrelatert vold. Den første handlingsplanen mot tvangsekteskap i Norge kom i 2008. Regjeringens handlingsplan *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2018)* (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017), som ble lagt frem 8. mars 2017 går bort fra begrepet ”alvorlige begrensninger av den unges frihet” som tidligere har blitt brukt. Likevel viser tittelen at det fortsatt er stort fokus på begrensninger og kontroll, og at dette er to utbredte former for æresrelatert vold.

1.2.1 Statistikk. I 2000 anslo FN at 5000 jenter og kvinner drepes årlig av sine familiemedlemmer for å ha bragt vanære over familien (Sadik, 2002). Fordi æresrelatert vold er vanskelig å oppdage og ofte er maskert i generell voldsstatistikk vet man lite om den reelle utbredelsen av fenomenet. Samtidig er klassifiseringen av æresrelatert vold kompleks, og man vet ikke alltid nødvendigvis om ære er motivet for volden. Æresdrap kan i tillegg være maskert i selvmordsstatistikk. Doğan (2014) fant for eksempel i sitt feltarbeid æresdrapssaker i Tyrkia som ble forsøkt fremstilt som ulykker. I Sverige snakket man også om ”balkongjenter” etter at Sveriges Radio satte fokus på historier fra unge som følte seg presset til å begå selvmord (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2008).

1.2.2 Æresrelatert vold i Skandinavia. Æresrelatert vold er en type vold som ikke har vært assosiert med vestlige land i særlig grad tidligere. De siste 15 årene har imidlertid fokuset på denne typen vold økt betraktelig i Skandinavia, til dels fordi voldshandlinger og begrensninger med ære som motiv har blitt frontet i media. I naboland som Sverige, Danmark og Storbritannia vet vi at det har forekommet æresdrap (Chesler, 2009, Wikan, 2008). Wikan

(2008) diskuterer flere drapssaker i Sverige, samt en i Danmark, som tydelig kan betegnes som æresdrap. Wikan (2008) diskuterer også to drapssaker fra Norge hvor ære kan være en del av motivet, men hvor dette ikke har kommet godt nok frem i rettsprosessen. I 2015 falt også en dom for trippeldrap i Oslo tingrett hvor drapene (utført i Pakistan) beskrives av dommeren som æresdrap (Ansari & Reisjå, 2015). Dommen ble senere opprettholdt i lagmannsretten (Færaas & Ansari, 2016). Nylig ble også en far i Sverige drept av en slektning, og politiet mener motivet for drapet var at mannen nektet å drepe døtrene sine (Brekke, 2017). Til sammen viser dette at grensene for når vold er æresrelatert kan være utydelige, og rollene som potensiell utøver og potensielt offer for slike handlinger kan overlape eller skifte fort.

Politisk sett har æresrelatert vold de siste ti årene fremstått som et satsningsområde. Kompetanseteam mot tvangsekteskap startet sitt arbeid i 2004 og ble i 2007 en fast ordning i Norge. Fra 2012 ble arbeidet utvidet til å også omfatte kjønnslemlestelse (UDI, 2012). Teamet hadde i 2014 en økning av antallet saker (Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, 2015). I 2007 opprettet Oslo Krisesenter et bokollektiv for unge minoritetskvinner, og i dag har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet et nasjonalt bo- og støttetilbud for de som har blitt utsatt for æresrelatert vold (Bredal & Orupabo, 2008). Patriark, et instrument for vurdering av risiko for æresrelatert vold, ble oversatt til norsk og tilrettelagt for bruk i Norge i 2012 (Belfrage, 2012). Alle disse grepene viser at æresrelatert vold er en utfordring for det norske samfunnet samtidig som det er et område for satsning. Bredal (2013) argumentere imidlertid for at tvangsekteskap både har en hypersynlighet og en usynlighet i arbeidet mot vold i Norge. På den ene siden lages det egne handlingsplaner, samt bevilges millioner, men samtidig er ikke arbeidet mot denne typen vold godt nok dekket i etablerte organisasjoner. Temaet blir dermed tilsidesatt i den generelle oppfattelsen av vold i nære relasjoner, men samtidig fremhevet på siden som et spesifikt problem uavhengig av ”vanlig” vold i nære relasjoner.

1.3 Problemstilling og oppbygning

I Norge har det blitt gjennomført mange viktige studier på feltet æresrelatert vold, men de aller fleste av disse utforsker først og fremst den voldsutsattes situasjon (Bredal & Orupabo, 2008; Nadim & Orupabo, 2014; Bye, Eggebø & Thunem, 2016). Hvordan skal vi imidlertid forstå utøvernes perspektiv? Roberts, Campbell og Lloyd (2013) har forsøkt å utforske dette, men mener ingen av modellene som hittil er foreslått kan gi en fullstendig forklaring på hvorfor æresrelatert vold forekommer. Forfatterne påpeker også at litteraturen

knyttet til forklaringsmodeller for æresrelatert vold er i begynnelsen av sin utvikling. I denne studien blir det forsøkt å gi dypere forståelse for årsakene til at æresrelatert vold forekommer, gjennom å undersøke hvilke krefter som driver denne typen vold. Kunnskap om dette vil kunne være avgjørende for at fagfolk skal kunne utvikle og videreutvikle gode intervensjoner knyttet til temaet. Samtidig er kunnskap om årsaker viktig for å kunne oppdage og forebygge denne typen vold. Studien skiller ikke mellom de generelle kreftene som driver æresrelatert vold på verdensbasis og de som er spesifikke for æresrelatert vold som utøves i Norge og Skandinavia, men fenomenet er utforsket med utgangspunkt i den norske konteksten.

I denne oppgaven diskuteres først de teoretiske rammene for studien som er gjennomført. Det teoretiske rammeverket som presenteres i kapittel to betraktes som sentralt for å belyse forskningsspørsmålene og stammer hovedsakelig fra sosialpsykologien, men også fra antropologien. Metoden som ligger til grunn for studien beskrives i tredje kapittel, før resultatene fra analysen av datamaterialet presenteres i kapittel fire. Til slutt vil resultatene diskuteres i kapittel fem, og blir der sett i sammenheng med det teoretiske rammeverket som ble presentert tidligere.

2. TEORETISKE RAMMER

I denne studien ønskes det å oppnå en dypere forståelse av fenomenet æresrelatert vold, og da spesielt hvilke krefter som driver dette. Forståelse av begrepet ære er derfor en sentral del av de teoretiske rammene. Fordi ære er et begrep som forstås ulikt i ulike kulturelle kontekster er det essensielt å utforske hva kultur er og hvordan kultur dannes og opprettholdes. Videre tenkes det at kultur er uløselig knyttet til identitet og selvet, som til sammen legger grunnlaget for atferd og handlinger. I dette kapittelet fokuseres det derfor på kultur, selvet, identitet og ære før viktige utfordringer ved temaet æresrelatert vold drøftes og problemstillingen avgrenses.

2.1 Hva er kultur?

Kultur er sannsynligvis et av de mest utfordrende begrepene å forholde seg til innenfor samfunnsvitenskapene. Eriksen (1997) mener at begrepet kultur er det samme for sosialantropologien som begrepet energi er for fysikken og skriver: ”Ingen klarer å gi en fullgod definisjon av det, men ingen kan heller klare seg uten det” (s. 55). Kultur er jo nettopp så mye forskjellig. Kultur kan komme til uttrykk både konkret og abstrakt, det kan forstås både som det eksplisitte og det implisitte. Eriksen (1997) presenterer to ulike, men komplementære definisjoner av kultur:

”Kultur kan defineres enkelt som de skikker, verdier og væremåter som overføres, om enn i noe forandret form, fra generasjon til generasjon. En annen definisjon sier at kultur er det som gjør kommunikasjon mulig; altså at kultur er de tankemønstrene, vanene og erfaringene som mennesker har felles og som gjør at vi forstår hverandre.” (Eriksen, 1997, s. 56).

Eriksen (1997) trekker altså fram én definisjon med historisk forankring, og én som har fokus på nåtiden, og argumenterer for at kultur må sees på som både tradisjon og som impuls fordi kultur blir overført samtidig som den forandrer seg. Eriksen (1997) argumenterer også for at kjernen i kultur er det som ofte tas for gitt eller er implisitt. På bakgrunn av dette perspektivet blir det tydelig at verdier er en viktig byggestein i kultur.

Hofstede (1980) har studert verdisystemer i ulike kulturer med ønske om å finne ut hvilke elementer kultur består av. Hofstede (1980) argumenterer for at det er fire dimensjoner som ulike verdisystemer kan organiseres etter, og at disse fire dimensjonene påvirker mennesker, organisasjoner og institusjoner på forutsigbare måter. Hofstede (1980) kalte dimensjonene maktdistanse, unngåelse av usikkerhet, individualisme/kollektivism og maskulinitet/femininitet. Maktdistanse refererer til hvorvidt det aksepteres at makt fordeles ulikt i samfunnet, i organisasjoner eller i familier. Unngåelse av usikkerhet handler om hvorvidt usikkerhet fremstår som en trussel og har klar sammenheng med rigiditet eller fleksibilitet i regler. Individualisme er en vanlig dimensjon å studere i sammenheng med kultur og refererer til i hvor stor grad individer viser uavhengighet eller avhengighet av grupper. Dimensjonene maskulinitet handler om i hvor stor grad tradisjonelle maskuline verdier verdsettes. Hofstede har senere inkludert to ekstra dimensjoner i sin modell (gjengitt i Minkov og Hofstede, 2011). Den første dimensjonen som ble lagt til modellen omhandler i hvor stor grad et samfunn er bundet av fortidens tradisjoner og normer i møte med samtidens og fremtidens utfordringer. Denne dimensjonen kalles derfor langtids-/korttidsorientering. Den andre dimensjonen som ble lagt til modellen kalles overbærenhet/selvbeherskelse og handler om hvordan samfunnet ser på menneskets behov for lykke og hvor viktig det er å regulere dette.

2.1.1 Individualistiske- og kollektivistiske kulturer. Når psykologien de siste tiårene har forsøkt forstå kulturens påvirkning på mennesker har individualisme og kollektivism vært den tydeligste hovedskillelinjen. Denne dimensjonen handler på mange måter om hvor mye kultur og samfunn fokuserer på gruppetilhørighet (Hofstede, 1980). Individualistisk kultur fremmer fokus på individet og at individet først og fremst skal ta vare

på seg selv og sin nærmeste familie. På den måten vil individualistisk kultur foretrekke en løsere organisering av den sosiale verdenen. I motsetning vil kollektivistisk kultur fremme tettere samhold i sosiale relasjoner, slik at det skapes forventninger om at man skal stille opp og vise lojalitet også mot mer perifere medlemmer av en slekt eller en sosiale gruppe. I kollektivistisk kultur er derfor gruppetilhørigheten mer sentral, og opprettholdelse av harmoni i gruppa et viktig mål. I motsetning vil individualistiske kulturer verdsette det individuelle i større grad og uttrykk av personlige betraktninger og meninger oppfordres.

Triandis (1995) påpeker at man i kollektivistiske kulturer ser seg selv som en del av en større helhet, og at man dermed motiveres av å nå denne gruppas mål, mens man i individualistiske kulturer motiveres av personlige behov og derfor også personlige mål. Triandis (1995) argumenterer for at mennesker i ulike kulturer derfor ser verden gjennom ulike linser og tolker den ulikt. Triandis (1995) utfordrer dermed tanken om at psykologien er universell.

2.1.2 Sosiale normer. Normer er sannsynligvis det viktigste verktøyet i tydeliggjøringen av hvilke typer atferd som er godtatt og verdsatt innad i en gruppe. Dermed er de sosiale normene essensielle for å danne og opprettholde kultur. Cialdini og Trost (1998) beskriver normer som sosiale av natur, nettopp fordi de oppstår på bakgrunn av interaksjon med andre mennesker. Innholdet i de sosiale normene kan være uttrykt eksplisitt, men det trenger ikke være det. Sosiale normer har kraften til å drive atferd uten bruk av lover og regler. Sosiale normer kan være både injunktive, altså at de sier den type atferd som er verdsatt, og deskriptive, ved at de beskriver hvilken atferd andre personer viser i lignende situasjoner. Cialdini og Trost (1998) argumenterer for at det er tre ulike betingelser som gir sosiale normer større innflytelse på individer. Disse tre betingelsene er når situasjonen er uklar eller usikker, når kilden er lik oss eller når vi er spesielt opptatt av å opprettholde en relasjon til kilden. Cialdini og Trost (1998) påpeker at det vil være flere ulike normer som er av betydning i en gitt situasjon og at de normene som vil ha størst innflytelse er de som er mest fremtredende i situasjonen.

2.1.3 Sosial influens. Sosial influens kan defineres som endring i en persons tanker, følelser, holdninger eller atferd som et resultat av interaksjon med andre. Sosial influens brukes bevisst eller ubevisst for å opprettholde normene innad i en gruppe eller innad i en kultur, og legger grunnlaget for mange av de gruppeprosessene som sosialpsykologien er opptatt av. I denne sammenheng er det gruppas påvirkning på individets beslutningstaking som er mest interessant. Dette kan foregå gjennom for eksempel sosialisering, overtalelse,

konformitet eller lydighet. Deutsch og Gerard (1955) har vist at det er to ulike behov som gjør at vi blir påvirket av andre. Dette er behovet for å ta gode avgjørelser og behovet for å bli likt av andre mennesker. Forfatterne skiller dermed mellom motivasjon for informasjon og normativ motivasjon. Motivasjon for informasjon tenkes å skape reelle endringer i ens private holdninger, på grunn av måten informasjonen prosesseres nøye på. Normativ motivasjon derimot tenkes å skape mer overfladiske endringer i holdninger som uttrykkes utad, men ikke nødvendigvis endringer i private oppfatninger. Disse endringene syntes derfor å være ustabile over tid og situasjon.

Cialdini og Trost (1998) mener det er tre ulike mål individer søker å nå gjennom å la seg påvirke av andre. Ett mål er å handle effektivt i en usikker situasjon. Det å følge sosiale normer vil være en enkel måte å sikre at man benytter seg av relativt gode strategier på. Videre er et annet mål å bygge eller opprettholde gode relasjoner. Sosiale normer tydeliggjør hvilken type atferd som er forventet av oss og dermed hva som er godtatt oppførsel. Det å følge disse normene vil sørge for at vi er godt likt, samtidig som det vil opprettholde harmonien i gruppa. Det siste målet handler om å opprettholde et positivt bilde på oss selv. Hvis vi utøver atferd som gir sosial anerkjennelse vil dette kunne hjelpe oss i å anse oss selv som gode mennesker. Cialdini og Trost (1998) påpeker at nettopp det faktum at man kan nå flere mål samtidig, ved å la seg påvirke av andre, øker sjansen for at man faktisk lar det skje. Forfatterne påpeker også at ulike mål kan ha ulike betydning og relevans i ulike situasjoner, og at motivasjonen for å la seg påvirke derfor kan endres over tid.

To av de faktorene som kan tenkes fasilitere sosial influens er identitet og status. Disse konseptene henger nøye sammen med målene som Cialdini og Trost (1998) beskriver som essensielle i sosial påvirkning. Teori om status karakteristikker (status characteristics theory, Berger, Cohen & Zeldich Jr., 1972) forklarer hvordan influens kan ha sammenheng med status innad i grupper. Teorien hevder at influens oppstår fordi enkelte gruppemedlemmer blir ansett som mer kompetente i å løse visse oppgaver. Teorien gjelder altså for grupper som samlet skal løse en oppgave. De som regnes som mindre kompetente i gruppen vil derfor følge anbefalinger fra de som anses som mer kompetente. Influensen kan altså oppstå både fordi man ønsker å løse en oppgave på best mulig måte, men også fordi man ønsker å oppnå harmoni i gruppen. Status vil kunne påvirke hvilke medlemmer man har tiltro til i en gruppe. Det å ikke utfordre disse personenes resonnementer vil være en effektiv strategi for å opprettholde gode relasjoner.

Identitet omhandler de måtene man ser seg selv på. Målene som omhandler opprettholdelse av gode relasjoner og positive selvbilder vil derfor naturlig være knyttet til

identitet. Sosial identitetsteori (Tajfel & Turner, 1986) argumenterer for at influens oppstår på grunn av den usikkerheten som oppstår i grupper når man er uenige. Innad i grupper vil gruppemedlemmene anse seg selv og de andre medlemmene som relativt like. Man har dermed en forventning om at man innad i gruppen skal være enige om sentrale temaer. Dersom gruppemedlemmene ikke er enige vil det skape usikkerhet. For å redusere usikkerheten vil dermed individer anse gruppemedlemmenes atferd som mer korrekt enn den atferden individer utenfor gruppen viser. Kalkhoff og Barnum (2000) fant at influens på bakgrunn av status og på bakgrunn av gruppemedlemskap kan forekomme samtidig, og at disse to typene influens ikke ekskluderte hverandre. Statusorganiserende prosesser og effekten av gruppemedlemskap kan dermed foregå samtidig.

2.2 Identitet og selvet

Selvet og dets utvikling har lenge vært et sentralt tema innenfor psykologien. Hvordan vi mennesker utvikler selvkonsept og identitet har vært et viktig spørsmål både innenfor utviklingspsykologien, sosialpsykologien og personlighetspsykologien. Selvet legger grunnlaget for måten vi tenker, føler og handler på, og nettopp derfor er dette et nyttig utgangspunkt for å utforske æresrelatert vold. Først og fremst må vi forstå hvordan selvet utvikles fra vi er små barn. Lewis (1990) forklarer at selvet vårt består av to ulike komponenter som utvikles i ulikt tempo. Det eksistensielle selvet handler om å forstå at vi er separate og distinkte fra andre. Som utviklingspsykologien har lært oss er dette noe barn lærer nokså tidlig når de interagerer med miljøet sitt. I tillegg til dette består det eksistensielle selvet av en forståelse av at selvet er konstant, det vil si at det er relativt stabilt over tid og sted. Når vi mennesker har utviklet vårt eksistensielle selv kan vi begynne å forme den andre komponenten av selvet, nemlig vårt kategoriske selv. Grunnlaget for å utvikle et kategorisk selv ligger i erkjennelsen av at vi eksisterer sammen med andre objekter og subjekter i verden med ulike egenskaper. Dette åpner for kategorisering av selvet på ulike måter. Mens vi er barn foregår kategoriseringen på et konkret plan. Barn kategoriserer seg for eksempel gjerne utfra kjønn eller alder. Etter hvert som de kognitive evnene våre utvikler seg får vi mulighet til å kategorisere oss selv på nye måter, og interne psykologiske trekk blir en viktig del av vårt kategoriske selvkonsept. Et sentralt spørsmål blir da hvordan kulturen påvirker kategorisering, samt hvorvidt selvet har ulike måter å utvikle seg eller komme til uttrykk på i ulike kulturelle kontekster. For å kunne utforske dette må vi se nærmere på identitetsteorier og hvordan vi forstår selvet.

Selvet som tema i psykologien kan spores tilbake til William James sitt arbeid fra 1890 (gjengitt i Swann & Bosson, 2010), hvor han beskriver selvet som en kilde til kontinuitet for individet. Swann og Bosson (2010) forklarer hvordan selvets historie innenfor psykologien etter dette var preget av tanken om at selvet endrer form for å tilpasse seg sosialt, men at det de siste tiårene har blitt utviklet fyldigere konseptualiseringer som også tar vare på ideene fra James' sitt arbeid. Cooley og Mead (gjengitt i Swann & Bosson, 2010) har også vært sentrale skikkelser innenfor utviklingen av teorier om selvet. Med sitt sosiologiske teoretiske perspektiv symbolsk interaksjonisme skilte de mellom individet som aktivt subjekt og observerende objekt. Symbolsk interaksjonisme hevder at mennesket bruker andres reaksjoner til å danne kunnskapen om selvet, og argumenterer dermed for at mennesker blir kjent med seg selv gjennom andres øyne.

Identitet er et nyere begrep i psykologien enn det selvet er. Forståelsen av identitet som roller var en av de første konseptualiseringene av identitet (Stryker, gjengitt etter Stets & Serpe, 2013, s. 38) og ble utviklet med bakgrunn i symbolsk interaksjonisme. Innenfor rolleteori forstås identiteten vår som summen av de rollene vi innehar og som utspilles i ulike sosiale sammenhenger. Denne teorien legger derfor til grunn at selvet er sammensatt og tilpasser seg sosiale kontekster. En rolleidentitet består av de internaliserte betydninger og forventningene som vi assosierer med en rolle. Et individ vil kunne inneha både rollene forelder, leder, venn og ektefelle, i tillegg til flere, og disse rollene vil til sammen danne identiteten vår. Rolleteori fremstår dermed som en sosiologisk rettet konseptualisering av identitet. I følge rolleteori vil rollene vi innehar påvirke atferd nettopp fordi roller har assosierte forventninger. Å handle i tråd med de forventningene som stilles til rollen er derfor viktig for å opprettholde identitet, og på den måten vil rollene kunne guide atferd. Siden identitet forstås som summen av flere roller er et viktig spørsmål hvordan disse rollene samspiller. Rolleteori erkjenner at ulike identiteter eller roller vil kunne ha større eller mindre betydning i ulike situasjoner, samtidig som noen generelt vil være viktigere enn andre. Rollene danner derfor et hierarki basert på hvor sannsynlig det er at de vil påvirke atferd. De rollene som står øverst i hierarkiet er dermed i større grad knyttet til atferd enn de lengre ned. Teorien argumenterer også for at vi har ulik grad av forpliktelse til de ulike rollene vi innehar, og at dette baserer seg på hvor mye rollen har å si for våre sosiale relasjoner. Desto flere og mer betydningsfulle relasjoner som er knyttet til en identitet, jo viktigere vil den være for oss.

Gjennom sosial identitetsteori ble etter hvert identitet også knyttet til nærere sosiale sammenhenger enn rolleteori. Sosial identitetsteori (Tajfel & Turner, 1979; Tajfel & Turner, 1986) handler om hvordan menneskers oppfattelse av at de er en del av en gruppe påvirker

selvet. Teorien beskriver hvordan gruppedlemskap har kraft til å påvirke individers selvbilde eller selvfølelse. Tajfel og Turner (1979) mener det er tre mentale prosesser involvert i utviklingen av en psykologisk forståelse av grupper. Disse mentale prosessene handler om kategorisering, identifikasjon og sammenlikning. Den sosiale identiteten vår er altså knyttet til de gruppene vi identifiserer oss med, og den betydningen, eller den emosjonelle signifikansen, disse gruppene har for oss. Gruppedlemskap kan dermed være en måte å opprettholde et positivt selvbilde på. For å kunne bli anerkjent som gruppedlem er det viktig at man holder seg innenfor rammene av det som regnes som akseptert atferd. Det å handle i tråd med gruppens normer blir viktigere for individet jo viktigere gruppen er for ham/henne. Den sosiale identiteten vil dermed påvirke måten vi handler på.

Markus og Cross (1990) mener det er tre ulike måter som beskriver hvordan mennesker rundt en er med på å forme selvet. Først og fremst internaliserer individer holdninger, verdier, tanker, følelser og roller som de blir eksponert for i interaksjon med andre. Videre bruker de informasjon og tilbakemeldinger fra de rundt seg til danne grunnlaget for kunnskapen de har om selvet, samt for å evaluere og regulere det. I tillegg blir interpersonlige relasjoner en del av selvet gjennom mentale representasjoner. Turner, Reynolds, Haslam og Veenstra (2006) hevder at nettopp fordi sosial identitet er med på å danne grunnlaget for vår personlig identitet så har sosial identitet større påvirkningskraft på atferd enn det personlig identitet har. Likevel er det naturlig at det finnes individuelle forskjeller i hvor sentral vår sosiale identitet er for oss. Dette kan avhenge av karakteristikk ved individet, ved de sosiale gruppene vi identifiserer oss med, eller ved begge deler. Dersom man identifiserer seg sterkt med en gruppe, kan dette både være positivt og negativt. Gruppetilhørighet kan for eksempel tenkes å skape en psykologisk buffer som motvirker negative effekter av diskriminering. Wong, Eccles og Sameroff (2003) har for eksempel vist at en sterk, positiv gruppetilhørighet hos afroamerikanske ungdommer i det amerikanske skolesystemet, reduserer omfanget av de negative konsekvensene diskriminering har for sosioemosjonell tilpasning, problematferd og skoleprestasjoner. Likevel har historien vist oss forferdelige eksempler på at en sterk gruppetilhørighet også kan øke menneskers motivasjon for å opprettholde og forsvare skadelige gruppenormer.

Stets og Serpe (2013) argumenterer for at vi i dag må forstå identitet som de egenskapene både roller, medlemskap i grupper og de ulike måtene å se seg selv på gir individet. Til sammen er det både rolleidentiteter, gruppeidentiteter og personlige identiteter som utgjør identiteten vår. Stets og Serpe (2013) påpeker hvordan dette viser at individer er knyttet til sosiale strukturer samtidig som de også jobber for å være forskjellig fra andre. På

samme måte argumenterer Adams og Marshall (1996) for at sosialiseringsprosesser fører til både interpersonlig differensiering og integrasjon hos mennesket, og at balanse mellom disse prosessene er kritiske for en god identitetsutvikling. Brewer (1991) mener i tillegg at sosial identitet og gruppelejalitet vil være sterkest dersom identifiseringen med en gruppe sikrer både tilhørighet og egenart. Identitet kan dermed handle både om å tilhøre, men også om å være unik. Stets og Serpe (2013) påpeker også at det i en gitt situasjon vil være vanskelig å skille rolle-, gruppe- og personlige identiteter fra hverandre og stiller spørsmålstegn ved om man i det hele tatt kan forstå effektene av de ulike identitetene uavhengig av hverandre.

Forskjeller i hvor stor betydning rolleidentiteter, gruppeidentiteter eller personlige identiteter har for selvet vil sannsynligvis kunne påvirkes av kulturen vi vokser opp i. Triandis (1989) tilbyr oss et teoretisk rammeverk for forståelse av selvet i ulike kulturelle kontekster. Han hevder at kollektivism, eksterne trusler, konkurranse med utgrupper og troen på en felles skjebne øker sannsynligheten for at individet benytter seg av kollektive fremstillinger av selvet, fremfor private og offentlige. Triandis (1989) argumenterer også for at når man bruker kollektive fremstillinger av selvet påvirker dette videre sosiale atferd, slik at man med større sannsynlighet lar seg påvirke av denne gruppens normer, roller og verdier. På den måten vil kollektive fremstillinger av selvet og identifisering med gruppen kunne forsterke hverandre. Et viktig spørsmål som står igjen er imidlertid om det finnes selvkonsepter som er strukturelt forskjellig. Har for eksempel kollektivistiske og individualistiske selv ulik oppbygning? Det er tydelig hvordan den sosiale verden kan påvirke selvet i alle kulturer, men hvilke type ulikheter skaper egentlig kulturen i individers opplevelse av hvem de er?

2.2.1 Ulike forståelser av selvet. Psykologien omkring selvet har først og fremst vært opptatt av individers unike identitet og hvordan denne dannes. På 1990-tallet ble man imidlertid mer opptatt av ulike måter å forstå selvet på. Selvkategoriseringsteorien (self-categorization theory, Turner, Hogg, Oakes, Reicher & Wetherell, 1987) sier at identitet kan konstrueres på ulike nivåer, både personlig og sosialt, og at man derfor kan forstå identitet ulikt i ulike kontekster. Teorien forsøker å predikere i hvilke kontekster ulike kategorier vil bli brukt, og argumenterer for at dette skjer gjennom interaksjonen mellom tilgjengelighet av kategorier og sammenlikning av disse. Kategoriseringen er altså avhengig av konteksten – det gjelder både konteksten her og nå, men også den historiske konteksten fordi erfaringer preger hvilke kategorier som er tilgjengelige. Teorien hevder at når konteksten er utvidet vil man generelt kategorisere seg selv på et høyere og mer abstrakt nivå. Turner, Oakes, Haslam og McGarty (1994) argumenterer, med bakgrunn i selvkategoriseringsteorien, for at et kollektivt

selv vil være en normal variasjon i hvordan man definerer selvet. Forfatterne påpeker at et kollektivt selv ikke bare reflekterer de sosiale prosesser som foregår, men at det også muliggjør fremtidige sosiale prosesser. Selvet er altså kanalen som binder det sosiale livet og kognisjonen sammen.

En annen måte å forstå identitet på er gjennom distinksjonen mellom avhengige og uavhengige selvkonsept. Denne distinksjonen ble introdusert av Markus og Kitayama (1991). Forfatterne undersøkte forskjeller i hvordan mennesker fra ulike kulturer så på seg selv, på andre, og på sammenhengen mellom disse to, og fant to ulike grupperinger – en med uavhengige selvkonstrukt og en med avhengige selvkonstrukt. I begge disse gruppene regnes menneskene rundt oss som viktige, men hos gruppen med avhengige selvkonstrukt er betydningsfulle andre også en del av selvet. Dette betyr at selvet ikke kan løsrives fra den sosiale konteksten og de sosiale relasjonene på samme måte som hos gruppen med uavhengige selvkonstrukt. Markus og Kitayama (1991) mener disse ulike måtene å se seg selv på påvirker kognisjoner, emosjoner og motivasjoner. Ut fra denne måten å forstå selvet på kan man argumentere for at kollektivistiske og individualistiske selv er strukturelt ulike. Singelis (1994) argumenterer imidlertid for at det hos individet eksisterer både avhengige og uavhengige selvkonsept, og at man derfor må se dette som to ulike dimensjoner istedenfor én. Trafimow, Triandis og Goto (1991) mener også at kognisjoner knyttet til avhengig og uavhengige selv lagres på ulike steder i hukommelsen. Det syntes derfor som om selvet kan ha ulike dimensjoner som også påvirker individets kognisjon på forskjellige måter. Hvilken betydning har dette for atferd?

2.3 Atferd i et kollektivistisk perspektiv

Dersom kollektivistiske eller avhengige selv er relevante for utøvelse av æresrelatert vold må man også søke å forstå hvilken betydning dette har for atferd. Teorien om planlagt atferd (theory of planned behavior, TPB), som ble utviklet av Icek Ajzen i 1991, kan være et godt utgangspunkt for dette da modellen baserer seg på flere ulike faktorer og tar høyde for både sosiale og personlige dimensjoner i forsøket på å predikere atferd. TPB kan derfor være nyttig når man ønsker å forstå hvilke faktorer som driver atferd. Teorien er også en veletablert og mye brukt modell innenfor psykologien. Roberts (2014) ønsker å utfordre teoriene knyttet til utøvelsen av æresrelatert vold som forsøker å forklare fenomenet ut fra enkeltfaktorteorier, og argumenterer for at TPB atferd kan være et nyttig rammeverk i utvidelsen av forståelsen av fenomenet. Han mener teoriene som baserer seg på enkeltfaktorer, som for eksempel kultur, geografisk tilhørighet, nasjonalitet, religion eller patriarkalsk vold, mislykkes i å forklare

hvilke mekanismer som påvirker individer til å utøve æresrelatert vold, nettopp fordi det er fåtallet innenfor en gitt gruppe som utøver denne typen vold. I tillegg mener Roberts (2014) at enkeltfaktorteoriene langt fra forklarer alle tilfeller av æresrelatert vold.

Teorien om planlagt atferd ble utviklet på 1990-tallet med bakgrunn i teorien om overveid handling (theory of reasoned action) som Ajzen & Fishbein presenterte i 1980 (gjengitt i Ajzen, 1991). Tanken om at sosial atferd i stor grad er overveid, og ikke først og fremst automatisk, har altså vært gjeldende i teorier om atferd i flere tiår. Ajzen (1991) beskriver TPB som en modell som forklarer hvilke faktorer som påvirker våre intensjoner om å utføre ulike handlinger. Modellen tar utgangspunkt i at intensjoner og opplevelse av hvorvidt vi har kontroll over våre handlinger eller ikke, er viktige prediktorer for atferd. Ajzen (1991) mener videre at de tre faktorene som i stor grad kan predikere menneskers intensjon om å utføre handlinger er holdninger til atferden, subjektive normer og opplevelse av kontroll. I hvor stor grad de ulike faktorene i modellen er betydningsfulle for utviklingen av en intensjon vil variere fra situasjon til situasjon. Enkelte ganger vil holdninger være den mest betydningsfulle faktoren, mens andre ganger kan det være subjektive normer eller opplevelsen av kontroll. TPB er en modell som beskriver avgjørelser knyttet til målrettet atferd. Modellen søker dermed ikke å si noe om menneskelig atferd generelt, men søker heller å si noe om én spesifikk type atferd, nemlig den som er veloverveid og planlagt.

2.3.1 Faktorene i teorien om planlagt atferd. Ajzen (1991) ser holdninger som et resultat av kognitive prosesser hvor man bearbeider den informasjonen man har. Assosiasjon er et viktig element i denne prosessen, og det objektet man retter en holdning mot vil assosieres med ulike karakteristikk, hendelser eller andre typer objekter. For eksempel vil min holdning til røyking kunne basere seg på assosiasjonen til sykdom, til den gangen jeg brant meg på en sneip eller til røykånde, blant flere ting. Når det kommer til atferd mener Ajzen (1991) at vi danner holdninger basert på hvilke konsekvenser ulike typer atferd har. Vi lærer oss å foretrekke handlinger som har flest positive konsekvenser og vi danner oss oppfatninger av hvilke typer atferd som gir positive konsekvenser. Holdninger til en type atferd vil dermed basere seg på ens egen vurdering av hvorvidt denne atferden hovedsakelig vil ha fordelaktige følger eller ikke. Siden de fleste typer atferd potensielt vil ha både positive og negative konsekvenser må holdningen basere seg på en sum av både positive og negative følger, samt hvor betydningsfulle disse følgene ansees å være for en. I et kollektivistisk perspektiv vil det være naturlig å tenke seg at holdninger ikke bare baserer seg på

konsekvensene atferden vil ha for individet, men i stor grad også konsekvensene det vil ha for gruppa eller betydningsfulle andre.

I modellen til Ajzen (1991) representerer konstruktet subjektive normer den påvirkningen det sosiale miljøet har på et individ. Subjektive normer handler om hvorvidt et individ opplever at en type atferd vil bli godtatt eller ikke av signifikante andre i dens liv. Disse personene omtales i modellen som referansepersoner. Konstruktet baserer seg altså på sosial godkjenning av betydningsfulle referansepersoner. Hvilke mennesker som anses som betydningsfulle referansepersoner kan variere ut fra type atferd og situasjon. De signifikante andre kan være en eller flere enkeltpersoner eller grupper. Referansepersonene kan være personer nært knyttet til individet, som venner og familiemedlemmer eller det kan være mer perifere kollegaer, profesjonelle aktører eller autoriteter. Summen av disse betydningsfulle referansepersonenes evaluering av en type atferd vil regnes som den subjektive normen som kan ha innvirkning på individet. Ajzen (1991) legger altså tydelig vekt på betydningen av sosial influens i sin modell. Innenfor en kollektivistisk ramme vil det være mulig å tenke at de subjektive normene har stor påvirkningskraft på individet, nettopp fordi man ser seg selv som en del av en helhet og fordi harmoni i gruppa og lojalitet er essensielle motivasjonsfaktorer.

Ajzen (1991) mener vår opplevelse av kontroll over en type atferd baserer seg på oppfattelse av de ressurser og muligheter man har for å utføre atferden. Jo færre hindringer individet ser, jo større opplevelse av kontroll vil det ha. Samtidig vil opplevelsen av kontroll basere seg på hvor viktig vi anser de ulike kontrollfaktorene å være for gjennomførelse. Kontrollfaktorene viser til de ressursene, mulighetene og hindringene som danner grunnlaget for opplevelse av kontroll. Som nevnt over vil ikke opplevelsen av kontroll kun påvirke intensjonen om å utføre en viss type atferd. Ajzen (1991) mener opplevelsen av kontroll også vil bidra direkte til å predikere atferd. Opplevelse av kontroll vil altså direkte påvirke hvorvidt intensjonen blir satt ut i praksis eller ikke.

Teorien om planlagt atferd er både en populær, men også debattert modell (Ajzen, 2011). En del av kritikken mot modellen stiller spørsmål ved tilstrekkeligheten i forklaring av atferd. Tidligere atferd og vaner er blant variablene som har blitt foreslått inkludert for å forbedre modellen. Ajzen (2011) mener spørsmålet knyttet til hvordan disse faktorene kan implementeres i modellen er uløst fordi man ikke kan argumentere for at de er kausale forløpere til intensjon, og ber om mer forskning på temaet.

2.4 Hva er ære?

Æresrelatert vold er en type vold som er knyttet til opprettholdelse eller gjenopprettelse av ære. Definisjonen av æresrelatert vold kan oppfattes som nokså tydelig ved første øyekast. Problemet med definisjonen er likevel at begrepet ære ikke har en entydig forståelse verden over. Ulike egenskaper ved begrepet vektlegges av ulike sosiale grupper. Wikan (2008) forklarer at ære kan både ha en ytre og en indre dimensjon. Den ytre dimensjonen er relatert til en sosial gruppe, en æresgruppe, som bestemmer hva som gir ære og ikke. Det er æresgruppens vurderinger av våre handlinger som bestemmer hva som vurderes som godt og dårlig. Wikan (2008) mener man i enkelte samfunn i større grad selv velger hvilken sosial sammenlikning, her æresgruppe, man vil tilhøre og dermed hvilke mennesker sine meninger som betyr noe for en, mens man i andre samfunn blir født inn i en æregruppe. Den indre æresdimensjonen handler i motsetning om vår indre følelse av ære, uavhengig av andres vurderinger av oss. Individuer varierer i hvor stor grad de vektlegger den ytre æresdimensjonen, men ingen mennesker kan være uavhengig av den. De som vektlegger andres vurderinger i stor grad blir imidlertid mer avhengig av andre for å opprettholde følelse av egenverd og selvrespekt. Dersom man ikke har en sterk indre æresfølelse blir man sårbar for innhold og svingninger i andres vurderinger. Variasjon i hvorvidt man vektlegger den ene eller den andre æresdimensjonen bygger mest sannsynlig på hva vi har av erfaringer og opplevelser, altså hva vi har lært om verden, mens vi har vokst opp.

2.4.1 Ære som sprikende begrep. Ære er et begrep som kan ha ulikt innhold og ulike grader av betydning for ulike mennesker, som blant annet Helkama et al. (2013) har vist. Videre finnes det ulike aspekter ved ære som verdsettes ulikt av ulike grupper (Guerra, Giner-Sorolla & Vasiljevic, 2012). Ære kan forstås både individualistisk og kollektivistisk og den kan være gradert eller kategorisk i form. Hva man legger i begrepet varierer altså i ulike samfunn og i ulike typer språk. Wikan (2008) forklarer at blant annet arabisk, tyrkisk, kurdisk, persisk, pashto, dari, panjabi og urdu har to former for ære i språket, noe som vi ikke finner tilsvarende i de skandinaviske språkene eller på engelsk. Wikan (2008) bruker de kurdiske ordene ”namus” og ”shirif” for å forklare forskjellene mellom disse to ulike formene for ære. Shirif er en form for rangsære som er gradert og knyttet til individet, mens namus handler om en mannsære som man enten besitter eller ikke besitter og som i større grad er kollektiv. Namus baserer seg på kvinners sosioseksuelle oppførsel. Motsatsen til denne typen ære forklares som ”ingen ære” og kan overføres til det norske begrepet vanære. Cohen og Nisbett (1994) forsker på æresrelatert vold i Nord-Amerika, og har for eksempel vist at hvite

menn i det sørlige USA støtter vold når det brukes i selvforsvar eller for å forvare ens ære. Ære handler her om mannens individuelle rykte som en ”tøffing” og volden utøvers mot den som prøver å skade ham. Dette æresbegrepet skiller seg fra namus ved at det i større grad er individualistisk basert. Respekt er et sentralt ord når man snakker om ære i denne sammenhengen. Selv om begrepet ære kan ha ulike betydninger, vil jeg fokusere denne studien på kollektivistisk æresrelatert vold knyttet til æresbegrep som namus. Dette er kollektivistisk og kategorisk ære, som i stor grad relaterer seg til kvinnelig seksualitet. Jeg vil heretter benytte begrepet æresrelatert vold om nettopp dette fenomenet, for enkelhets skyld, selv om jeg overfor har problematisert en entydig forståelse av begrepet.

2.4.2 Forståelsen av æresrelatert vold. Kollektivistisk æresrelatert vold er en type vold som ofte forekommer i nære relasjoner og som har bakgrunn i behovet for sosial kontroll over andre mennesker. Denne typen æresrelatert vold kan variere i alvorlighetsgrad og innebære trusler, psykisk eller fysisk vold, utstøtelse, tvangsekteskap og æresdrap. Volden utøves innad i familien eller slekten og blir ofte utført av flere enn én person. Æresrelatert vold kan forstås som en del av et større kode for atferd. Lien (2002) har studert møtet mellom ulike moralske koder i norske skoler og skiller mellom ærekodeks, med en ytre styrt moral, og verdighetskodeks, med indre styrt moral. Hun forklarer æreskodeks som en slektsorientert, kollektivistisk kode for atferd. Denne innebærer et hierarkisk menneskesyn og etikken er knyttet til slektskapslojalitet. Lien (2002) mener ærekodeks primært baserer seg på kontroll over kvinnelig seksualitet, men påpeker også at det finnes andre sekundære dyder som påvirker ære. Hun knytter også æreskodeks historisk opp mot samfunn med svakt fungerende stater. Videre presenterer Lien (2002) verdighetskodeks som en individualistisk orientert kode preget av likhetsideologi og liberal etikk. Her ligger svaret på hva som er rett og galt i det autentiske selvet. En slik type kodeks finner man først og fremst i samfunn hvor man har en sterk stat med fungerende lover og formaliserte institusjoner.

Baker, Gregware og Cassidy (1999) argumenterer for at de underliggende komponentene i æreskodeks er kontroll, skam (forstått som vanære) og en referansegruppe (her forstått som æresgruppe). Forfatterne mener at forholdet mellom disse komponentene er interaktivt og kan variere i ulike kulturelle kontekster. Crook (2009) mener at forskjellen mellom kulturer som baserer seg på ære/vanære og kulturer som ikke gjør det ligger i hvorvidt de anser ære som en begrenset eller ubegrenset ressurs. Dersom man ikke ser ære som en begrenset ressurs vil heller ikke konkurransen om den bli stor. Wikan (2003) mener videre at æreskodeks er basert på et helt tydelig sett med regler som menneskene innenfor

kodeksen må følge. Disse reglene er klare og kjente for alle innenfor kodeksen. Reglene anses som den standarden man må følge for å bevare sin ære. Likevel er det ikke slik at ethvert brudd på disse reglene nødvendigvis fører til vold mot kvinner. Dette avhenger også av andre utenforliggende faktorer. Wikan (2003) forklarer også hvordan kontroll over kvinnelig seksualitet påvirker æreskodeks. I æreskodeks blir familiens, og derav også mannens, ære knyttet til kvinnenens seksualitet. Mannens ære avhenger altså av hans kontroll over andre individers oppførsel. Kvinnelig oppførsel som ikke tolereres skaper likevel ikke vanære før den er offentlig. På samme måte kan usanne rykter om kvinners uønskede oppførsel være nok til at familien blir vanæret. Ære er nemlig bygget på omverdenens oppfatning av familien. Den ytre dimensjonen bestemmer i større grad enn det indre. Nettopp derfor er vernet av det private viktig i æreskodeks. Grensene for hvilken oppførsel som tillates blir også basert på hvilken type oppførsel som kan starte rykter og ikke, heller enn konkrete seksuelle handlinger.

2.4.2.1 Kollektivism. Nettopp fordi det er offentlighet og rykter som først og fremst skaper vanære for en familie, vil også reaksjonene på dette være et resultat av ytre press og forventninger. De som utøver æresrelatert vold kan fra dette perspektivet sees på som ofre nettopp fordi de forventes å utøve vold. For at vold skal kunne kategoriseres på denne måten kreves det derfor at den både er overlagt og at den har et bifallende publikum som applaudere volden. Doğan (2014) har også påpekt en tendens til at familien ved æresdrap ikke tar ansvar for eller ønsker å delta i den avdødes begravelse.

Payton (2015) argumenterer for at ære er en symbolsk kapital som modulerer familiens status, samt deres muligheter til å inngå strategiske ekteskap. Hun mener ekteskap er viktig del av gruppens ”politiske økonomi” fordi det utvider og opprettholder slektsbånd. Tidligere var slekten viktig for tilgang på ressurser og arbeidskraft (som ga status), mens nå er den i større grad kun knyttet til sosial status. Goldstein (2002) mener imidlertid at sjalusivold og æresrelatert vold kan forstås som maldaptive biprodukter av seksuell mannlig aggresjon som har utviklet seg gjennom evolusjonen. Goldstein (2002) argumenterer for at disse maldaptive biproduktene har oppstått fordi den eksterne trusselen mot farskapsuverenitet har økt betraktelig. Awwad (2001) argumenterer for at æreskodeks har historiske røtter i småsamfunn hvor staten stod svakt, og hvor beskyttelse av familiens ressurser var essensielt. Dette ga tilgang til status og dermed også til flere ressurser. Awwad (2001) mener videre at hegemonisk diskurs har ført til at den kulturelle praksisen, som var fordelaktig for enkelte grupper, spesielt rike menn, ble dominerende for hele samfunnet. Hun mener også at rykter,

skandale og skam brukes for å tydeliggjøre kulturelle og normative grenser, og på den måten opprettholde konformitet til disse eksisterende normene. Også Grosjean (2014) knytter æreskodeks i det sørlige USA opp mot historisk svakt fungerende institusjoner i regionen. King (2008) argumenterer for at æresdrap representerer en oppvisning av patrilineær reprodusert suverenitet, altså en beskyttelse av farslinjen.

2.4.2.2 Kjønnsperspektivet. Forsøk på å forstå røttene til æresrelatert vold viser tydelige hvor viktig kjønnsperspektivet er. Æresrelatert vold basert på kollektivistiske motiver er en type vold som ofte rammer unge mennesker, og i særlig stor grad kvinner (Chesler, 2010). Selv om man kan argumentere for at denne typen vold er en del av et større patriarkalsk og strukturelt problem med vold mot kvinner, og dermed må behandles sammen med andre typer vold i nære relasjoner, mener Chesler (2009) at det finnes betydelige forskjeller mellom æresrelatert vold og annen partnervold, blant annet fordi utøverne ikke stigmatiseres i sitt sosiale miljø.

Pedersen (2002) har vist at unge gutters samleiedebut i Norge ikke syntes å påvirkes av deres religion. Hos de unge jentene var bildet annerledes, og få av de muslimske jentene i undersøkelsen hadde hatt samleie. Det samme mønsteret ser man for gutter og jenter med minoritetsbakgrunn generelt. Studien argumenterer dermed for at det å ha minoritetsbakgrunn fra muslimske land ser ut til å prege jenters liv på en annen måte enn gutters. I studien fant man ingen forskjeller mellom minoritetslevene, basert på hvor lenge de hadde bodd i Norge. Pedersen (2002) argumenterer derfor for at kvinnes handlingsrom i større grad begrenses mer av begreper som ære, anstendighet og verdighet. Prieur (2004) har gjennomført en studie hvor hun utforsker unge mennesker med innvandrerbakgrunn i Norge og forsøker å analysere de kulturelle og individuelle aspektene ved disse menneskenes liv. Hun argumenterer for at kjønnsperspektivet må sees i sammenheng med generasjonsperspektivet, og påpeker at større likestilling mellom kjønnene i innvandrerfamilier også forutsetter at foreldrene minster noe av sin autoritet slik at barna selvstendigjøres.

Cihangir (2013) studerte unge mennesker med tre ulike etniske bakgrunner for å undersøke kulturelle- og kjønnsbaserte forskjeller i deres egne definisjoner av æresbegrep. To av disse kulturelle gruppene ble ansett som å ha en sterkere tilknytning til begrepet ære enn den tredje. Resultatene indikerte blant annet at mennene i alle de tre gruppene i studien i større grad baserte sitt æresbegrep på eksterne faktorer som familiemedlemmer, venner og kultur enn det kvinnene gjorde. Innenfor de to kulturelle gruppene som ble ansett å ha en sterkere tilknytning til begrepet ære, fant man forskjeller i menn og kvinners oppfatning av

hvilken betydning deres egen og det motsatte kjønns seksuelle avholdenhet har for æren, hvor begge gruppene mente det andre kjønns ære var viktigere enn det kjønn de vurderte det som. Studien viste i tillegg at endring i kulturelle holdninger som støtter æresrelatert vold er mulig igjennom undervisningsprogram.

2.5 Hva skiller æresrelatert vold fra andre typer familievold?

Når man benytter seg av begrepet æresrelatert vold er det viktig å ha en klar forståelse av hva denne termen innebærer og i hvilken grad det gir mening å bruke den. Utøvelse av ulike typer familievold gir på mange måter samme resultat, nemlig at mennesker og relasjoner skades og brytes ned. Likevel er viktig å forstå de ulike forklaringene som ligger til grunn for volden. Selv om handlingene er like vil forklaringene ofte være svært ulike. For å kunne forebygge og hindre at fremtidig vold utøves må man forstå de komplekse grunnene til at det skjer. Nettopp fordi forklaringene på vold i nære relasjoner varierer kan det også gi mening å bruke ulike begreper når man forsøker å forstå volden. Den aller viktigste faktoren som skiller æresrelatert vold fra andre typer familievold er opprettholdelse av ære som motiv. Volden har ofte flere utøvere og disse har gjerne blodsband til offeret. Videre vil æresrelatert vold ofte møtes med støtte og aksept i det sosiale miljøet. Denne aksepten er ett av de tydeligste kjennetegnene på denne typen vold, og noe som også skiller æresrelatert vold fra en del andre typer vold i nære relasjoner.

Når man bruker ulike begreper om handlinger som er fysisk like er imidlertid risikoen for feilkategorisering stor. Når er for eksempel vold mot ektefelle æresrelatert og når er den ikke det? Det at det finnes ulike æresbegreper kompliserer spørsmålet ytterligere. I enkelte saker vil det kanskje være tydelig om motivet for volden er æresrelatert, mens i andre saker vil man nok ikke finne et klart svar. Hvis man ser på volden i et livsløpsperspektiv kan man også stille spørsmål ved når oppdragervold blir til æresrelatert vold? Disse typene vold kan selvfølgelig overlapse og vil i perioder i livet være vanskelige å skille fra hverandre. Fordi æresrelatert vold er et begrep som knyttes sterkere til ulike kulturer og etnisk grupper enn andre risikerer man å bli blind for andre typer familievold i disse gruppene. Dersom man reduserer forståelsen av vold til kun å handle om ulike etniske grupper mister kategoriseringen både sin kraft og sin betydning. Kategorisering av vold i nære relasjoner handler om å forstå grunnene til at volden skjer. Dette er et komplisert arbeid hvor man møter på mange utydelige skillelinjer.

2.6 Konflikter i et nytt land

Når ulike koder for atferd møtes skapes det nye utfordringer. I Skandinavia er æreskodeks en kode for atferd som aksepteres og benyttes av en minoritet av befolkningen. Æresrelatert vold fordømmes på mange måter av majoriteten. Et interessant spørsmål er derfor hvorfor æreskodeks opprettholdes over generasjoner i Norge. Det er naturlig å tenke seg at minoriteter etter et eller flere generasjonsskifter i større grad vil assimilere majoritetskodeksen for atferd. De unge vil mest sannsynlig vokse opp med to potensielle koder for atferd rundt seg. Opprettholdelsen av æreskodeks blant kommende generasjoner kan derfor bli utfordrende, fordi ungdommen risikerer å velge andre liv enn det foreldrene kanskje ønsker for dem. Generasjonsperspektivet er derfor viktig å ha med seg.

Prieur (2004) finner i sin analyse at unge fra innvandrerfamilier ikke følger enten den norske standarden eller foreldrene sine standarder for atferd, men derimot kombinerer disse på kreative måter og former nye identiteter. Hun argumenterer også for at opplevelse av rasisme bidrar til å forsterke opplevelsen av annerledeshet hos minoritetsgrupper i forhold til majoritetsbefolkningen. Dette kan bidra til sterkere identifisering med foreldrenes etniske gruppe i hjemlandet, mens det i andre tilfeller kan utvikles en tredje identitet, som verken tilhører majoritetsbefolkningen eller foreldrenes minoritet. Migrasjon kan dermed bidra til en forsterking av forskjeller i perspektiver mellom generasjonene. Dette muliggjør også konflikter mellom generasjonene.

2.7 Utfordringer med temaet

Å utforske temaet æresrelatert vold innenfor en psykologisk ramme bringer med seg ulike utfordringer. Æresrelatert vold er blant annet en type vold som ofte knyttes til enkelte kulturer, religioner eller enkelte etniske grupper. Man risikerer dermed selv som forsker å bidra til å forsterke stereotypier av ulike etniske grupper eller kulturer gjennom sitt arbeid. Jeg mener det derfor er viktig å påpeke at æresrelatert vold er en fenomen som forekommer i fåtallet av familier og som derfor ikke sier noe om en gruppe som helhet. Æresrelatert vold er som andre typer vold i nære relasjoner unntaket fra regelen.

En annen problemstilling man møter på er distinksjonen mellom æresrelatert vold og andre typer vold i nære relasjoner. Bredal (2013) argumenterer for at når man i skandinaviske debatter tar for seg æresrelatert vold så "skjer det i kontrast til en konstruksjon om voldsfrihet i majoriteten" (s. 120), og at dette er et problem. Hensikten med denne oppgaven er ikke å bidra til en slik fremstilling. Vold i nære relasjoner omtales som et alvorlig problem i Norge (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014, s. 3) og alle typer vold i nære relasjoner er

problematiske på sine måter. En rangering av de ulike typene vold etter hvilken som er mest alvorlig vil ikke bidra til å løse det store samfunnsproblemet vi har.

Bredal (2013) påpeker også at vi må huske på at anerkjennelsen av vold mot kvinner som et samfunnsproblem ikke begynte før i 1970-årene i Norge. Før dette var ikke det som skjedde innenfor den private sfære ansett som statens anliggende og familievold ble isteden ansett som et problem tilskrevet individuelle og marginaliserende forhold. Fra og med 70-tallet ble imidlertid kjønnsmaktperspektivet viktigere i forståelsen av familievold her i landet, og vold mot kvinner ble i større grad sett på som et strukturelt og patriarkalsk problem knyttet til makt. Vår egen historie sier dermed noe om at aksept for vold og vold mot kvinner spesielt ikke er en fenomen som er unikt for andre kulturer eller etniske grupper. Samtidig risikerer man å gi et bilde av utøvere av æresrelatert vold som mindre utviklede ved å trekke for sterke paralleller til historie i vårt eget samfunn før moderniseringen. Dette mener jeg personlig er meget uheldig, og jeg ønsker ikke på noen måte bidra til en rangering eller fremmedgjøring av ulike typer vold og deres utøvere.

Som nevnt tidligere er også begrepet kultur utfordrende å jobbe med fordi det fremstår som både vidt og svevende. Som Eriksen (1997) påpeker er kultur det som er implisitt. Å oppdage og forstå sin egen kultur kan derfor være utfordrende, mens man fortere blir observant på det som er ulikt slik en selv gjør det. Dette gjør at man risikerer å se årsakssammenhenger overalt i andre kulturer, mens man samtidig blir blind på innvirkningen egen kultur har. I tillegg til dette har psykologien som fagfelt i stor grad blitt utviklet i den vestlige verden, og disiplinen baserer seg mest sannsynlig derfor på teorier som har vestlige samfunns kulturperspektiver.

2.8 Teoretisk ramme og avgrensing av problemstilling

Den teoretiske rammen for denne studien baserer seg på forståelsen av hvordan kultur former selvet og hvilken betydning dette igjen har for atferd. Dette kapittelet har derfor drøftet hva kultur generelt er, samt hvordan den påvirker individet. Videre har teorier om selvet og identitet blitt utforsket, med fokus på å forstå ulike selvkonsept som kan ha bakgrunn i kulturelle forskjeller. Teorien om planlagt atferd ble deretter presentert for å kunne utforske hvordan atferd med kollektivistiske selv kan forstås. Til slutt ble forståelsen av ære og æresrelatert vold diskutert slik at denne konkrete kodeksen eller kulturen kan sees i sammenheng med psykologisk teori. Formålet med denne studien er å undersøke hvilke krefter som driver æresrelatert vold som utøves i Norge. Målet er å få en dypere forståelse av de faktorene som driver denne typen atferd. Fordi denne typen vold anses som uakseptabel av

majoritetsbefolkningen i Norge er en av mine antakelser at denne typen voldsutøvelse er delvis knyttet til kulturelle forskjeller, spesifikt i selvkonsept, men også til integrering. I tillegg er min antakelse at eksternt sosialt press, fra de sosiale grupper som også opprettholder minoritetsgruppens identitet, er en sterkere drivkraft i denne typen voldsutøvelse, enn de personlige og interne moralske standardene et individ har.

3. METODE

Målet med denne oppgaven er å undersøke hvilke krefter som ligger bak æresrelatert vold som skjer i Norge, samt belyse temaet fra et sosialpsykologisk perspektiv. Studiens problemstilling omhandler eksternt sosialt press og interne moralske standarder, og studien søker svar på hvilken av disse faktorene som er den sterkeste drivkraften i utøvelse av æresrelatert vold. Siden jeg ønsker å utforske spesifikke individers opplevelser, tanker og erfaringer knyttet til et tema syntes et kvalitativt metodologisk standpunkt å være det mest naturlige og hensiktsmessige. Det empiriske arbeidet som er gjennomført i denne oppgaven baserer seg på intervjuer innenfor rammen av kvalitativ metodikk. Materialet består av ti semistrukturerte intervjuer med individer som i sin yrkesutøvelse har eller har hatt oppgaver hvor det inngår direkte eller indirekte kontakt med de som utøver æresrelatert vold. Utvalget inneholder variasjon med tanke på lokasjon i Norge, type arbeidsplass, erfaring, kjønn og tid i sin stilling. På grunn av anonymitetsbeskyttelse er det ikke mulig å spesifisere hvilken informant som er knyttet til hvilke utsagn, men alle informanter har egen yrkesrelatert erfaring med æresrelatert vold. Dette er utdypet senere i dette kapitlet. Intervjuene er analysert ved hjelp av tematisk analyse (Braun & Clarke, 2006).

3.1 Kvalitative intervju

Problemstillingen i denne studien må anses å være av kvalitativ art. Siden jeg ønsker å kartlegge de yrkesaktive sin opplevelse, tanker og erfaringer med temaet æresrelatert vold, er kvalitativ metode det naturlige valget. Temaet fremstår foreløpig også som nokså lite utforsket i psykologien, og det vil derfor være nyttig å benytte seg av en metode som kan bidra til å utvikle flere perspektiver og antakelser omkring temaet. Siden man søker å få en bedre forståelse av motiver, atferd, følelser og tanker til individer med spesifikke erfaringer, heller enn å tallfeste eller modellere hendelser eller relasjoner mellom sentrale faktorer, syntes også kvalitativt arbeid å være mest hensiktsmessig.

På grunn av at æresrelatert vold er et relativt utforsket felt med lite utviklet teoretisk grunnlag er det viktig å gjøre introduserende utforskning for å få oversikt over fenomenet. En

kvalitativ undersøkelse vil være hensiktsmessig når man ønsker å studere en problematikk som tidligere har vært nokså utforsket i psykologien. Dersom man ikke allerede har en gjennomarbeidet forståelse for fenomenet vil det være vanskelig å bygge spesifikke hypoteser videre. En kvalitativ undersøkelse av fenomenet er derfor essensielt for at feltet skal utvikles. Kvalitative metoder gir også informantene muligheten til å ta opp problemstillinger og sammenhenger som han/hun syntes er relevant, men som forskeren ikke nødvendigvis har vært oppmerksom på tidligere. I så måte kan bruken av kvalitativ metode bidra til ny forståelse av temaet hos forskeren i dette tilfellet. Dette er også en viktig grunn til at nettopp semistrukturerte intervjuer ble valgt som metode i denne studien.

Semistrukturerte intervjuer gir rom for at informanten kan ta opp tema som intervjuer ikke allerede har tenkt på. Samtidig bidrar denne typen metode til å fokusere på og fordype det som informanten mener er viktig, interessant og nyttig. Et semistrukturert intervju hjelper både informant og intervjuer å holde fokus underveis, samtidig som det kan tilpasses og man kan følge det som er interessant og relevant. Selv om det ideelle i en kvalitativ undersøkelse ofte vil være å komplementere intervju med observasjon eller andre metodikker og datagrunnlag, setter dette betydelig større krav til tid- og kostnadsbruk enn det som er mulig i et hovedoppgavearbeid. Observasjon har ikke vært aktuelt i dette tilfellet da fokus har vært på informantenes verbale utsagn om egen erfaringer med valgt problematikk. På grunn av hensyn til anonymitet og sensitivitet rundt denne typen hendelser er det også hensiktsmessig å gjennomføre enkeltintervjuer heller enn fokusgruppeintervjuer – til tross for at denne metodikken kan forventes å gi interessante resultater på bakgrunn av ulike erfaringer mellom yrkesgruppene. Ved bruk av fokusgruppeintervjuer ville det imidlertid vært stor sannsynlighet for at enkelte deltakere kjente, eller kjente til hverandre, da fagmiljøet innenfor dette feltet er nokså lite i Norge.

3.2 Tematisk analyse

Tematisk analyse er en analyse av hva som blir sagt heller enn en analyse av hvordan noe blir sagt (Howitt, 2013). Målet med tematisk analyse er å identifisere, analysere og rapportere tema som oppsummerer innholdet i dataene man har samlet inn (Braun & Clarke, 2006). Tematisk analyse er altså en deskriptiv metode som søker å beskrive brede tema i et datamateriale heller enn å bygge teori. Likevel kan resultatene av en god tematisk analyse gjerne bidra til dette. Selv om tematisk analyse søker å beskrive brede tema, gir metoden likevel en rik og detaljert redegjørelse for den informasjonen som ligger i datamaterialet fordi metoden organiserer og beskriver datamaterialet i detalj.

Tematisk analyse er en meget fleksibel metode med tanke på hvordan og hvorfor den utføres (Howitt, 2013). Metoden stiller ikke strenge krav til hvordan prosessen rundt datainnsamlingen skal foregå, og er dermed hensiktsmessig å benytte seg av når man er usikker på om den første analysen vil gi behov for ytterligere datainnsamling. Dette står for i kontrast til retningslinjene for eksempelvis grounded theory, som vil være et annet aktuelt valg når man skal analysere temaene i det som blir sagt. Tematisk analyse setter ikke krav til at man undersøker forholdet mellom kategorier, men gir likevel rom til å kunne forsøke å forstå argumentasjon og sammenhenger. Metoden har også en fordel i at det gir mulighet til å si noe om hvilke ulikheter og motsetninger som finnes i det innsamlede materialet.

En annen fordel med tematisk analyse er at det er en metode som er forholdsvis enkel å lære og forstå, og dermed vil det være en overkommelig metode å benytte seg av for lite erfarne forskere. Tematisk analyse er også en metode som genererer funn som er forståelige for offentligheten, nettopp fordi det er en relativt oversiktlig måte å strukturere og beskrive et intervjumateriale. Hensikten med en tematisk analyse er jo nettopp å oppsummere innholdet i datamaterialet, samt belyse de viktigste aspektene som kommer frem i et utvalg av intervjuer.

En annen aktuell metode å benytte seg av når man vil analysere hva som blir sagt i kvalitativt materiale er grounded theory. Hovedgrunnene til at jeg ikke velger å bruke grounded theory i dette tilfellet er kravet om at man innenfor denne metoden helst skal bygge teori. Videre skal man optimalt sett teste de teoriene man kommer frem til ved å utvide datainnsamlingen. Hypotesene skal imidlertid ikke utarbeides før i de siste stegene. I min datainnsamling var fokuset ikke å utvikle eller å teste hypoteser. Isteden gikk jeg inn i arbeidet med enkelte spørsmål og antakelser og mener derfor grounded theory ikke er passende for mitt datamateriale. Jeg mener på bakgrunn av dette at tematisk analyse er den kvalitative analysemetoden som vil best ville kunne beskrive mitt datamateriale, samtidig som man følger metodens retningslinjer.

Tematisk analyse er en utbredt analysemetode innenfor kvalitativ forskning som ikke gir detaljerte retningslinjer for hvordan metoden skal gjennomføres. Beskrivelsene av metodikken kan derfor variere noe og fremstå som nokså vage. Metoden har blitt kritisert for dette, men fyller likevel en funksjon som et innledende steg i undersøkelser av fenomen som er relativt utforsket. Det er dermed også viktig for den som gjennomfører tematisk analyse å beskrive nøyaktig hvordan analysen gjennomføres og presisere hvilke valg man som forsker har tatt i analyseprosessen. Dette gjøres i avsnitt 3.7 nedenfor.

Den tematiske analysen i denne oppgave baserer seg på beskrivelsen Braun og Clarke (2006) gir av metodikken. Denne fremgangsmåten baserer seg på seks faser. Først og fremst

må man bli kjent med dataene, før man begynner den innledende kodingen. Deretter søker man etter temaer for så å gjennomgå temaene før man definerer og navngir temaene. Til slutt produserer man rapporten hvor man har en siste mulighet til analysere gjennom valg av eksempler og sitater. En mer detaljert beskrivelse av hver enkelt fase av analysen vil bli gitt under kapittelet ”3.7 Analysen”.

3.3 Utvalgsprosedyre

Informantene til intervjuene ble rekruttert ved bruk av snøballmetoden. Organisasjoner, instanser og enkeltindivider som offentlig fronter sitt arbeid med temaet æresrelatert vold ble kontaktet per e-post (se vedlegg 1). I e-posten ble det forespurt om det var noen i deres organisasjon de mente kunne være aktuelle som informanter til studien eller om de selv var det. De ble i tillegg oppfordret til å si ifra dersom de visste om fagpersoner utenfor deres organisasjon som kunne være aktuelle for å delta i studien. Organisasjonene videreformidlet deretter kontaktinformasjon til meg for de informanter de mente var aktuelle. I noen tilfeller sendte organisasjonene en forespørsel innad i organisasjonen før de formidlet kontaktinformasjon videre. I andre tilfeller ble ikke dette gjort. Hver enkelt informant ble deretter tilsendt et informasjonsskriv (se vedlegg 2), med forespørsel om de ønsket å delta i studien. Intervjuer og informant fant til sammen frem til en tidspunkt som passet begge. Totalt ni organisasjoner eller instanser ble kontaktet, hvorav åtte ønsket og formidlet kontakt til aktuelle informanter eller andre organisasjoner. Dette resulterte i at informanter fra seks ulike organisasjoner eller instanser som ble kontaktet deltok i studien.

Totalt elleve potensielle informanter ble kontaktet personlig, som et resultat av forespørselen til organisasjonen deres. Ti av disse ønsket å delta i studien, mens én ikke besvarte forespørselen. Under ett av disse ti intervjuene ytret en ekstra informant på arbeidsplassen et ønske om å være med i studien og på det samme intervjuet. Tre potensielle informanter ble kontaktet personlig på bakgrunn av offentlige uttalelser om temaet. Alle disse takket nei til å være med i studien av ulike grunner. To potensielle informanter ble i tillegg kontaktet på bakgrunn av informasjon som kom frem i andre intervjuer. Én av disse henviste meg videre til en kollega med lengre erfaring, mens den andre ikke besvarte forespørselen. Rekrutteringen av informanter foregikk kontinuerlig over en fireukers periode hvor jeg komplimenterte med nye informanter ettersom enkelte takket nei eller ikke besvarte forespørselen. Intervjuperioden overlappet til en viss grad med rekrutteringsfasen.

Utvalgsprosedyren i dette prosjektet tok altså i bruk snøballmetoden. Dette er en metode som gir utvalg som regnes som bekvemmelighetsutvalg (Langdridge, 2004). Selv om

bekvemmelighetsutvalg brukes utbredt i studier hvor den valgte tematikken er relativt lite utforsket tidligere er det viktig å være klar over at dette kan ha konsekvenser for generaliserbarheten av resultatene. Siden jeg i denne studien ønsket informanter med spesifikke erfaringer fra sitt yrkesliv, som kunne dele sine vurderinger, er det grunn til å tro at dette bekvemmelighetsutvalget har formidlet sine erfaringer og tanker som forspurt, men at det kan finnes områder eller erfaringer de ikke har hatt kontakt med og som derfor ikke har blitt inkludert i materialet.

Fordi studien ikke har brukt et representativt utvalg av en godt definert populasjon av personer som er eller har vært i kontakt med æresrelatert vold kan studiens funn ikke nødvendigvis generaliseres til en slik gruppe heller. Personer i det aktuelle utvalget kan for eksempel mangle både bredde og dybde av situasjoner, opplevelser og erfaringer innenfor rammen av den virksomhet de forteller om. Det må også understrekes at materialet ble innhentet i en meget kort tidsperiode. Respondenter fra dette utvalget gir imidlertid deres synspunkter og vurderinger, og fra dette utgangspunktet er resultatene av interesse. Utgangspunktet for analysen er det informantene deler av erfaringer når de har sagt seg villige å bidra til studien. Hvorvidt disse fortellingene er reliable, det vil si hvorvidt informantene gir det sanne bildet uten influens av for eksempel sosial ønskbarhet, hukommelsesfeil, forståelsesbias eller tolkningsbias, vil bli diskutert avslutningsvis. Graden av reliabilitet i utsagn påvirker validiteten av studiens funn, ikke minst ekstern validitet som er viktig for generaliserbarhet av funnene. Også denne problematikken evalueres i oppgavens diskusjonsdel. Fra det valgte metodologiske utgangspunktet er dog antakelsen at deltakerne besvarer studiens spørsmål oppriktig utfra sine erfaringer og forståelser av disse.

3.4 Utvalg

Utvalget består av ti intervjuer som ble gjennomført med til sammen elleve informanter. Alle informantene jobber i tilknytning til temaet æresrelatert vold, og har eller har hatt direkte eller indirekte kontakt med utøvere av æresrelatert vold. Utvalget representerer ulike yrkesgrupper som holder til i ulike norske byer. Ni av informantene er kvinner, mens to er menn. Under det ene intervjuet var det to informanter som deltok, hvorav den ene måtte forlate rommet halvveis ut i intervjuet.

Utvalget består av personal som har erfaring fra arbeid i statlig eller kommunal sektor, eller i frivillige organisasjoner. Informantene varierer med tanke på hvor lang erfaring de har med temaet æresrelatert vold i jobbsammenheng. Blant de som nevner lengde på erfaring varierer tallet fra sju til 30 år. Alle informantene har, eller har hatt, kontakt med voldsutsatte

og har dermed også indirekte kontakt med voldsutøver. Flere har også direkte kontakt med voldsutøver. Utvalget jobber samlet sett både med enkeltsaker og på systemnivå. De fleste opplyser også om at de samarbeider med andre myndighetsinstanser. Utvalget jobber med dialogmøter, råd og veiledning, samtaler, trusselvurderinger, veileder hjelpeapparatet og holder foredrag. Utover dette er det ikke mulig å gi mer utfyllende informasjon om informantene på grunn av hensynet til personvern (se vedlegg 3).

3.5 Intervjuguiden

Det ble på bakgrunn av problemstilling og relevant litteratur utviklet en semistrukturert intervjuguide (se vedlegg 4) til bruk i denne studien. Bruk av en semistrukturert intervjuguide sikrer til en viss grad at intervjuer får belyst de spørsmålene man ønsker i løpet av intervjuet. Samtidig åpner den for at informanten har mulighet til å ta opp temaer som han/hun syntes er relevant, men som intervjuer ikke har vært oppmerksom på i utviklingsprosessen. Intervjuguiden ble utviklet i samarbeid med veileder, og er blitt gjennomgått etter innspill fra NSD. Intervjuguiden består av fire hovedemner hvorav den første og den siste representerer henholdsvis en innledning og en avslutning. Disse inneholder naturligvis færre spørsmål enn de to andre emnene. I innledningen ønsket jeg å få en oversikt over informantens erfaring med temaet æresrelatert vold. I avslutningen ønsket jeg fokus på gjentakelse av hovedpunkter og eventuelt nye innspill. De to restrerende emnene valgte jeg å kalle ”Å utføre æresrelatert vold” hvor fokuset lå på situasjon og person, og ”Mulige forklaringsfaktorer” hvor fokuset lå på påvirkning.

3.6 Intervjuprosedyre

Samtlige intervjuer ble gjennomført på arbeidsplassen til vedkommende informant da dette ble ansett som det mest hensiktsmessige og tidsbesparende av informantene selv. Alle informantene med unntak av to ble intervjuet alene. De to informantene som deltok i samme intervju gjorde dette fordi de selv ønsket det. Intervjuene ble tatt opp på båndopptager og det ble tatt notater. Informantene ble intervjuet ved kun én anledning. Både tema og rammene for intervjuet ble presentert for informantene skriftlig, i forkant av avtalen, og muntlig før intervjuet begynte. Det ble også presisert både skriftlig og mulig at taushetsbelagte opplysninger ikke skulle diskuteres i intervjuene, samt gitt informasjon om at deltagelse var frivillig og at man kunne trekke seg dersom man selv ville. Informantene ble også informert om at alt materiale vil bli behandlet forsvarlig og konfidensielt i tråd med godkjenning fra NSD, og at båndopptak og notater vil slettes og makuleres ved prosjektets slutt. Informantene

fikk mulighet til å stille spørsmål før selve intervjuet begynte. De ble også oppfordret til å stille spørsmål underveis dersom noe skulle være uklart.

3.7 Analysen

Den tematiske analysen av datamaterialet baserer seg på Braun og Clarke (2006) sin beskrivelse av analyseprosessens seks steg. Braun og Clarke (2006) presiserer at retningslinjer for kvalitativt arbeid ikke kan betraktes som ufravikelige regler. Man må derfor være fleksibel i måten man gjennomfører analysen på slik at man benytter seg av en metode som passer både forskningsspørsmålet og datamaterialet. Jeg ønsker derfor å beskrive analyseprosessen steg for steg, da den på visse punkter avviker fra Braun og Clarke (2006) sitt utgangspunkt.

Den første fasen i den tematiske analysen handler om å bli kjent med datamaterialet og starte den innledende kodingen. Denne prosessen begynte under det første intervjuet ettersom jeg gjennomførte intervjuene selv. Igjennom intervjuperioden fikk jeg begynnende tanker og spørsmål som jeg noterte meg og videreutviklet i intervjuene. Jeg hadde også et møte med veileder før gjennomgangen av datamaterialet begynte hvor vi diskuterte disse tankene. Jeg valgte så å høre gjennom intervjuene og foreta en foreløpig koding i eget skjema for hvert enkelt spørsmål. Dette valgte jeg fordi jeg mente det ville gi meg mulighet til å forstå utsagnenes kontekst, tonefall og andre non-verbale former for kommunikasjon best mulig. Siden målet med analysen er å beskrive overordnede tema i datamateriale kodet jeg etter de minste meningsenheten som ga mening tematisk. Jeg kodet alle meningsenhetene som jeg mente kom frem i hvert enkelt spørsmål, ikke bare det som syntes å være interessant for studiens problemstilling.

I den andre fasen av den tematiske analysen lå fokuset på revidering av koder. I denne fasen hørte jeg gjennom lyd materialet nok en gang, og jeg noterte meningsenheter underveis. Målet med dette var å bli enda bedre kjent med datamaterialet, samt få skrevet ned noe av konteksten rundt utsagnene. Jeg gikk deretter gjennom kodene for hvert intervju rett etter jeg hadde hørt igjennom lydopptaket og sjekket at disse stemte overens med både det jeg hadde notert og det jeg nettopp hadde hørt. På denne måten fikk jeg sjekket hvorvidt min forståelse endret seg. Ettersom jeg på dette tidspunktet hadde enda bedre kjennskap til datamaterialet fikk jeg i større grad sikret at kategoriene var relevante også i den konteksten de ble nevnt i. Jeg fikk også sikret at måten det ble sagt på stemte overens med kodene. Jeg reviderte de kodene som jeg fikk en utvidet forståelse av som følge av dette.

Da revideringen av koder var ferdig samlet jeg kodene fra samme spørsmål i alle intervjuene i én tabell. Det ble dermed utviklet én tabell med koder fra alle intervjuene for hvert spørsmål i intervjuguiden. Fordi jeg så at det var mange av de samme kodene som gikk igjen på ulike spørsmål hos de ulike informantene samlet jeg koder med samme meningsinnhold i en oppsummerende liste som til slutt inneholdt 43 koder. Disse kodene baserte seg altså på meningsinnhold som gikk igjen i flere av intervjuene, men som ikke nødvendigvis baserte seg på samme spørsmål i intervjuguiden. De resterende kodene, som ikke forekom like hyppig i datamaterialet, ble beholdt i de opprinnelige tabellene som baserte seg på ett og ett spørsmål. På den måten kunne de benyttes videre i søk etter tema.

Den tredje fasen handler om å finne tema. Basert på de to listene med koder, hvor den ene inneholdt koder som var gjennomgående i datamaterialet, og den andre inneholdt koder som var spesifikke for de enkelte spørsmålene, begynte jeg å søke etter tema i datamaterialet. Her forsøkte jeg å sortere de ulike kodene i potensielle hovedtema som var betydelig bredere enn kategoriene. Jeg tok utgangspunkt i den oppsummerende listen med gjennomgående koder, og supplerte deretter med den opprinnelige listen som inneholdt spørsmålsspesifikke koder. Etter å ha funnet fire gjennomgående tema i den oppsummerende listen, ble jeg i tillegg oppmerksom på to ekstra gjennomgående tema i den opprinnelige spørsmålsspesifikke listen. Jeg søkte også etter subtema for å kunne organisere kategoriene innenfor hvert hovedtema på en bedre måte. I denne fasen fokuserte jeg på tema og kategorier som tydelig hadde en relasjon til hverandre. Jeg laget deretter en liste over gjenværende kategorier og merket de som jeg mente var ekstra interessante for å beskrive datamaterialet.

I den fjerde fasen lå fokuset på revidering av hovedtema, og jeg forsøkte derfor å raffinere hovedtemaene slik at de fremstod som selvstendige tema, men samtidig med en viss relasjon til hverandre. Jeg vurderte først hvorvidt noen av de gjenværende kategoriene kunne passe inn i de ulike temaene. Etter dette forsøkte jeg å finne ut av hva de gjenværende kategoriene sa om datamaterialet, samt vurdere deres relevans. Jeg så deretter på hvorvidt kategoriene og subtemaene i hvert enkelt hovedtema stemte overens og hvorvidt subtemaene hadde nok data til å støtte dem som individuelle kategorier. Jeg laget også et tematisk kart hvor jeg undersøkte hvilke relasjoner de ulike hovedtemaene hadde til hverandre. I denne prosessen måtte jeg blant annet flytte et subtema fra ett hovedtema til et annet, da det gikk opp for meg at dette gav en mer nøyaktig beskrivelse av datamaterialet. Til slutt i denne fasen leste jeg gjennom de noterte meningsenhetene jeg hadde skrevet for hvert intervju og sjekket at det ikke var noe essensielt som hadde blitt glemt eller utelatt, samt at min forståelse av både hoved- og subtemaene stemte overens med det opprinnelige datamaterialet.

Definering av hovedtema var målet for den femte fasen av den tematiske analysen. I denne fasen arbeidet jeg med å finne klare definisjoner og navn på hvert enkelt hovedtema og subtema. Her lå fokuset på det overordnede innholdet i datamateriale. I denne fasen jobbet jeg i tillegg med å se på sammenhengen mellom de ulike hovedtemaene.

I den siste fasen med strukturering og presentasjon av temaet fokuserte jeg på å finne utsagn og sitater som belyser produktet av analysen på en best mulig måte. Denne prosessen ga samtidig en siste mulighet til å oppdage kategorier eller tema som har blitt misoppfattet eller oversett.

4. RESULTATER

På bakgrunn av den tematiske analysen av datamaterialet vokste det frem fem sentrale tema som kan beskrive hvilke krefter som driver æresrelatert vold. Disse temaene omhandler verdigrunnlag, kulturmøter, gruppeprosesser, betydningen av rykter og utvikling av selvet. For hvert hovedtema finnes det flere undertema som det vil redegjøres for. Det oppstod i tillegg til de fem temaene ett annet tema som ikke direkte omhandler problemstillingen i oppgaven, men heller er beskrivende for hvordan æresrelatert vold utøves. Dette temaet er hovedsakelig knyttet til spørsmålene som omhandler det å utføre æresrelatert vold i intervjuguiden (se vedlegg 4) og de situasjonsbeskrivelsene (hvem og hvordan) informantene kom med på bakgrunn av disse spørsmålene. Temaet fokuserer på beskrivelser av æresrelaterte voldssaker – hvordan volden utøves, samt hvem som utøver den. Disse beskrivelsene av volden presenteres kort som første tema i dette kapittelet fordi de legger grunnlaget for å forstå mulige forklaringsfaktorer. Videre presenteres de fem sentrale temaene som belyser studiens problemstillingen. Disse oppstod på bakgrunn av svar som ble gitt innenfor begge de to temaene i intervjuguiden, men baserer seg på utsagn hvor informantene beskrev mulige forklaringer på volden (hvorfor). Temaet som omhandler verdigrunnlag legger på mange måter rammen for forståelsen av de gjenværende temaene, og presenteres derfor først av de fem sentrale temaene. Temaene som presenteres i dette kapittelet følger ikke intervjuenes kronologi, da hensikten er å fremstille gjennomgående tema som er relevante for problemstillingen. Fordi det ikke syntes å være noe tydelige eller interessant mønster i hvilke spørsmål i intervjuguiden som genererer utsagn innenfor de ulike temaene, utover det som er beskrevet ovenfor, velger jeg å ikke presisere hvilke spørsmål hvert enkelt sitat er knyttet til. Isteden gis en generell beskrivelse av hvilke spørsmål i intervjuguiden som naturlig omhandler tematikken. Det er likevel ikke gitt at alle utsagn eller kategorier innenfor temaet har oppstått innenfor rammen av disse spørsmålene. De delene av utsagn som hindrer

anonymitet hos informantene eller som ikke er relevant for belysning av temaet er erstattet med tegnene (...). Alle utsagn er presentert i tilfeldig rekkefølge for å videre sikre anonymitet hos informantene. Det vil ikke opplyses konkret om i hvor mange intervjuer et undertema eller en kategori går igjen. Dette valget baserer seg også på sikring av anonymitet hos informantene.

4.1 Beskrivelser av æresrelaterte voldssaker

Informantene i denne studien beskriver æresrelaterte voldssaker gjennomgående som vanskelige saker. Enkelte av informantene påpeker at de opplever at det ofte kan være høyere risiko i disse type sakene og at det kan være vanskeligere å vurdere kapasitet hos utøveren. Én informant mener også at et viktig fellestrekk er at volden er utløst av en konkret episode. Flere informanter påpeker at både kvinner og menn, unge og eldre kan være utsatt for æresrelatert vold, selv om de opplever at det er en overvekt av unge kvinner. Når det kommer til beskrivelser av volden som utøves er spekteret bredt, og informantene er enige om at æresrelatert vold har mange ulike former. Enkelte beskriver den fysiske volden som grovere enn i andre type saker. Flere informanter påpeker betydningen av den psykiske volden, med trusler, kontroll, psykisk press. Én informant mener det også kan forekomme oppfordringer til selvmord, og beskriver disse slik: ”Det blir lagt fram kniver og tabletter og sånn strategisk, sånn, det er vel best at du tar livet av deg og sånn”.

Også etter et brudd med familien for den utsatte beskrives det at det psykiske presset fortsetter. Foreldre eller besteforeldres sykdom kan for eksempel brukes som pressmiddel for å få den utsatte til å komme hjem til familien. Å påpeke savn fra søsken beskrives også som en taktikk enkelte familier kan benytte seg av. Én informant snakker om tidligere bruk av dialog som verktøy etter brudd i familier og beskriver det psykiske presset de da så slik:

”Når de skjønnte at jentene ikke var innstilt på å vende hjem igjen da, så ble stemningen en annen og da gikk det sånn at de brukte sykdom i familien for å presse jentene, savn fra mindre søsken. Vi hadde episoder hvor mødre la seg ned på gulvet og ’faket’ hjerteinfarkt, og ja, det var typisk sånn.”

Et av spørsmålene i intervjuguiden omhandler hvem som er med i utøvelsen av æresrelatert vold. Et klart gjennomgående svar på dette spørsmålet i datamaterialet er at alle familiemedlemmer kan delta, og at både kvinner og menn er aktive i utøvelse av æresrelatert vold. Flere informanter påpeker imidlertid at de ulike familiemedlemmene ofte har ulike roller i voldsutøvelsen, avhengig av deres relasjon til den utsatte. Én informant mener spørsmålet om hvem som er utøver av æresrelatert vold kommer an på om offeret er gift eller

ikke, og at ugifte kvinner utsettes for vold av hennes egen familie og farslinje, mens gifte kvinner utsettes av mannens familie og hans farslinje. Mange informanter påpeker også at det generelt sett er betydelig flere utøvere involvert i æresrelaterte voldssaker enn i andre familievoldssaker. Enkelte forteller at voldsutøverene også i visse tilfeller kan være venner av familien. Det sosiale miljøet beskrives gjennomgående som deltakende gjennom kontroll og ryktespredning, men sjelden som utøvere av fysisk vold. Et gjennomgående trekk i intervjuene er at begrepet familie brukes på ulike måter. Flere informanter påpeker at familie ikke nødvendigvis handler kun om blodsband, og at venner av familien for eksempel kan omtales som onkler og tanter. Videre brukes begrepet familie om både kjernefamilien og om storfamilien eller slekta. Dette er viktig å påpeke for den videre fremstillingen av resultater. Begrepet familie må i denne studien derfor anses som et begrep som rommer flere dimensjoner, og forstås i den kontekst det presenteres.

4.2 Verdigrunnlag

Verdier og holdninger er noe som har kraft til å drive våre handlinger i ulike retninger. Ulike aspekter ved verdigrunnlaget til tidligere utøvere av æresrelatert vold var et gjennomgående tema i større eller mindre grad hos alle informantene. To spørsmål i intervjuguiden omhandlet hvilke verdier og verdisystemer som kan være knyttet til utøvelsen av æresrelatert vold. Disse spørsmålene omhandlet hvilke tanker og verdier informanten tror de som utfører æresrelatert vold har og i hvilken grad de tror utførelsen av æresrelatert vold baserer seg på personlige, interne tankeprosesser. I tillegg ble verdigrunnlag ofte et tema når informantene skulle beskrive familier hvor æresrelatert vold har forekommet. Gjennom analysen fremkom det tre dimensjoner ved verdigrunnlaget, som informantene mener kan ha betydning for utøvelsen av æresrelatert vold. Disse verdiene er knyttet til hierarkiske strukturer, kollektivismen og æreskodeks.

4.2.1 Hierarkiske strukturer. Flere informanter fortalte at hierarkiske strukturer var viktige i familier hvor æresrelatert vold forekommer. Disse hierarkiske strukturene gjør at familiens medlemmer ikke regnes som likeverdige, men at enkelte parter har større makt og bestemmelsesrett enn andre i familien. Hierarkiet gjelder ikke bare i relasjoner mellom barn og voksne, men også i alle voksne relasjoner. Dette betyr at de øverst i hierarkiet kan ta avgjørelser på vegne av de som står lavere og at det i stor grad godtas at enkelte mennesker har bestemmelsesrett over andre. Disse strukturene beskrives som knyttet til både kjønn og alder, med individuelle variasjoner i hvor sterkt hver enkelt familie vektlegger disse to ulike dimensjonene. Hos noen familier kan kjønn være den viktigste hierarkiske dimensjonen, mens

i andre kan de være alder og livserfaring. Informantene beskrev hierarkiet som kjønnsdelt, hvor menn generelt skal stå over og kunne bestemme over kvinner. Mannen beskrives i de aller fleste tilfeller som familiens overhode. Dette betyr at han har stor innflytelse, og noen ganger siste ord, i viktige avgjørelser som skal tas i familien, men samtidig at han står ansvarlig for de handlingene og den atferden de under ham i hierarkiet utfører. Siden menn i disse hierarkiske strukturene generelt står over kvinner vil de også regnes som ansvarlige for store deler av den atferden kvinnene viser. De hierarkiske strukturene kan dermed føre til at kvinnenes atferd spiller stor rolle for hvordan menn i familiene og spesielt familiens overhode ansees av miljøet rundt. Behovet for å kontrollere atferden til de under deg i hierarkiet kan dermed bli viktig. Flere informanter er innom dette aspektet knyttet til kjønn og kontroll, og én av dem beskriver det slik: ”Du er en svak mann hvis du ikke har kontroll på kvinnene i familien”.

I tillegg rommer hierarkiet en viktig aldersdimensjon, hvor det er slik at de eldre oftest står over de yngre basert på en logisk antakelse at de eldre har større livserfaring og kunnskap og dermed kan fatte bedre avgjørelser. Denne aldersdimensjonen gjør at kvinner i visse tilfeller kan være familiens overhode, men det vil stort sett alltid være en mann rett under henne i hierarkiet. Kvinner og jenter i den yngste generasjon i familien vil så å si alltid få plass nederst i hierarkiet. Aldersdimensjonen i hierarkiet fører til at de eldre forventer å ha medbestemmelsesrett i de unges liv, og på samme måte som med kjønnsdimensjonen står også de eldre til en viss grad ansvarlig for handlingene til de yngre generasjonene. Én informant beskriver forventningene til aldershierarkiet slik: ”De unge skal føye seg. De skal høre på de eldre. De eldre vet mer, og har bedre kunnskap om livet og om ekteskap enn det de unge har”. Medbestemmelsesretten gjelder ikke kun ved valg av ektefelle for de yngre generasjonene, men akkurat denne avgjørelsen blir spesielt viktig for familien på bakgrunn av de andre dimensjonene i verdigrunnet jeg skal forklare videre, kollektivismen og æreskodeks. Én informant påpeker dette slik: ”Det er den eneste kontrollen de vil ha. Å velge partner som de ønsker”.

4.2.2 Kollektivismen. De fleste informantene forteller at de opplever kollektivismen som en viktig verdi i familier hvor æresrelatert vold forekommer. Kollektivismen er en verdi som setter kollektivets beste over individets beste, og hvor gruppens beste blir retningsgivende for hvilken atferd som ansees som moralsk riktig. Hva som er kollektivet kan variere ut fra sammenheng, men først og fremst syntes kjernefamilien og storfamilien som de aller viktigste gruppene man anser seg som en del av. Det å handle etter hva som er til

familiens beste blir dermed det som ansees som riktig. Dette er noe som går igjen i de fleste intervjuene, og følgende representerer et typisk utsagn: ”Familien og slekta har høyere verdi da enn individet (...) så er det noe med at slektas behov står over individets behov da”.

Kollektivismen setter altså kjernefamilien, med sterke koblinger til andre deler av de sosiale omgivelsene, i en særposisjon. Dette gir grunnlag for komplekse familiestrukturer også man anser familiebegrepet som utvidet. Familien vil ha stor betydning for hvordan du forstår deg selv og den du er, men også for hvordan du lever. Familien kan være din viktigste sosiale arena og din beste støttespiller. Den kan også være ditt sosiale sikkerhetsnett og det stedet du føler størst tilhørighet og trygghet. Familien vil dermed ha mange funksjoner for en som individ. Nettopp fordi familien har høyere verdi enn individet og ansees som så viktig vil det å opprettholde gode relasjonen innad i den bli essensielt for individet. Flere informanter beskriver betydningen av familien og de funksjonene den har på lignende måte: ”Det er jo... noe av det som preger den kollektivistiske tankegangen er jo at det største målet i livet er å ha en god relasjon til familien. Fordi familien er ditt alt, liksom. Det er ingenting som kan erstatte de funksjonene som familien har”. Dette betyr at familien også blir et viktig sted for individet å skape og opprettholde sin identitet. Kollektive verdier vil prege hvordan individet ser seg selv og ofte vil betydningen av å være en del av noe større være viktig. Én informant beskriver det slik: ”Du har status, du som person gir mening kun fordi du er en del av noe annet”. Det blir dermed tydelig at kollektivismen vil være en verdi som preger individet i mange ulike områder av livet og som man bærer med seg til alle tider. Én informant sier dette: ”De er veldig kollektive i alt det de gjør. Og det er veldig viktig å innhente samtykke fra andre og anerkjennelse fra andre før de tar valg, sånn generelt da, det gjelder ikke bare i valg av ektefelle, det kan gjelde generelt. De involverer nok flere i valgene sine, i avgjørelsene sine.”

I kollektivismen ligger også ideen om at enkeltpersonen representerer gruppa og at dens atferd dermed kan ha mye å si for gruppens anseelse. Alle former for grupper vil etterhvert utvikle sin egen gruppeidentitet. Det at individer holder seg innenfor rammene for hva som er akseptert atferd er derfor viktig for å opprettholde gruppens identitet, anseelse og selvfølelse. Dermed har individet i realiteten stor makt i gruppa, men også et stort ansvar. Det vil naturligvis ligge forventninger knyttet til hvordan man skal oppføre seg og fremstå. Flere informanter beskriver hvordan individers handlinger lyser over på andre i gruppa, og dette fremheves spesielt når det gjelder begrepet ære. Et eksempel på et type utsagn som går igjen er dette: ”Når det kommer til den kollektivistiske kulturen da, så er det liksom, du bærer ikke bare, du bærer jo hele familien sin ære ikke sant, og da taper du også familiens ære”.

4.2.3 Ærekodeks. Beskrivelser av æreskodeks og betydningen av ære er gjennomgående blant alle informantene når de beskriver verdigrunnlaget i familier hvor æresrelatert vold forekommer. Hierarkiske strukturer og kollektivismen legger et viktig grunnlag for at æreskodeks kan utvikles og opprettholdes. Æren anses som kollektiv og deles dermed av hele familien eller gruppa. Dersom én person taper ære, vil også de andre medlemmene tape ære som en konsekvens. Informantene beskriver ulike ting som kan påvirke hvor ærbar en familie ansees som, men det som er gjennomgående i intervjuene er at jomfruelighet, hos spesielt kvinnene, før de inngår ekteskap er det som overskygger alt annet. Et vanlig type utsagn er som følger: ”Det går på dette med forventinger til hvordan du skal være når du gifter deg, hvor ren du skal være når du gifter deg”. En familie som er ærbar på andre områder vil tape all sin ære dersom en av kvinnene deres har gjort seg seksuelle erfaringer før ekteskapet. Æreskodeksen er dermed også knyttet til kjønn ved at det er jenter og kvinner som hovedsakelig bærer æren i familier. De fleste informantene beskriver strenge regler for og kontroll av kvinners seksualitet som en helt essensiell faktor i æreskodeksen, hvor ekteskap blir et viktig verktøy for at en familie skal være ærbar. Det å holde en jente eller kvinne ærbar handler både om å forhindre at seksuelle handlinger skjer, men også at mer subtile uttrykk som kan knyttes til seksualitet (for eksempel kjærlighet) ikke forekommer før ekteskap. I tillegg beskriver flere en viktig aldersdimensjon i æreskodeksen, hvor kontroll av jenter og kvinner begynner i puberteten og blir sterkere med alder inntil de gifter seg. Dette må forstås som et forsøk på å kontrollere jentenes seksualitet frem til hun blir gift og dermed holde dem ærbare. Desto eldre en ugift kvinner blir, desto større er sjansen for at hun vil gjøre seg seksuelle erfaringer. Én informant beskriver det slik:

”Min erfaring, basert på de sakene jeg jobber med, så syntes jeg at desto eldre du blir desto, desto (mer) innskrenka blir deres frihet til å velge, spesielt de eldre jentene. Det er nok mer aksept for at guttene gjør noen erfaringer, enn det jentene gjør”.

Denne informanten peker også på de ulike forventningene som stilles til individer basert på kjønn. Det at gutter generelt har betydelig større spillerom innenfor æreskodeksen er noe som flere informanter snakker om, selv om de også trekker fram at gutter og menn også kan være utsatt for æresrelatert vold. Videre handler æreskodeks i større grad om det som er offentlig kjent, enn om det private. Dette betyr at det i æreskodeksen ligger en forventning om at enkelte ting skal holdes skjult innenfor husets fire vegger, men at det også er større aksept for avvikende handlinger som ikke blir offentlig kjent. Ærbarheten er dermed knyttet til hvorvidt ugifte kvinner oppfattes som seksuelle vesen med seksuelle erfaringer eller ikke.

I æreskodeksen ligger det også normer for hvilke handlinger som kan bidra til å gjenopprette ære dersom den tapes. Æreskodeks rommer først og fremst en forventning om at avvikende atferd skal ha konsekvenser og at det dermed skal reageres på. Ulike typer reaksjoner, som vold og/eller ekskludering, ansees som mer eller mindre gjenopprettende avhengig av ærestapets dimensjoner. Denne forventningen bidrar til at flere typer vold til en viss grad blir akseptert som reaksjon på regelbrudd. Vold ansees på en måte som en rettferdig straff for den belastningen et individ har utsatt familien sin for gjennom å bryte æreskodeksen. Én informant beskriver brudd på æreskodeksen slik:

”Det må oppleves som usannsynlig urettferdig. Og det sier også mødre. Jeg har gjort alt for deg, jeg har gitt deg livet, jeg har gitt deg muligheten til å være her, jeg har gitt deg alt. Også gjør du dette mot meg”.

Enkelte informanter påpeker også at utøvelse av vold som reaksjon på regelbrudd kan gi utøveren ære og anseelse i gruppa. Dette er dermed ikke en type vold som utøveren nødvendigvis ønsker å skjule fordi den i enkelte tilfeller faktisk applauderes av miljøet. Et type utsagn som flere er innom ligner dette: ”Så kan også de som utøver vold, de får jo anerkjennelse. Du har passa på din familie du. Da ser de opp til deg. Du har gjort det så bra”.

4.3 Kulturmøter

Temaet kulturmøter ble undersøkt gjennom spørsmål som omhandlet integrering på ulike områder, samt hvorvidt utøvere av æresrelatert vold har kontakt med sosiale og kulturelle grupper i majoritetskulturen der de bor. Spørsmål som omhandlet forventninger fra henholdsvis minoritetsgrupper og majoritetsgrupper belyste også dette temaet. Samtlige informanter beskriver møte mellom ulike kulturer og utfordringene som kan ligge i dette i intervjuene. Gjennom analysen ble det klart at informantene snakket om tre ulike deler av temaet kulturmøter som kan spille en rolle i æresrelaterte voldssaker. Disse ulike delene omhandlet normkonflikt, kulturkonservativisme og motsetning til majoritet.

4.3.1 Normkonflikt. De fleste informantene beskriver en normkonflikt i familier hvor ærerelatert vold har forekommet, hvor individer med innvandringsbakgrunn blir stående mellom to ulike kulturer i landet de bor i. Ofte vil majoritetssamfunnet representere én kultur, og minoritetssamfunnet en annen. Disse kulturene stiller med ulike og til tider motstridende forventninger til individet, og det kan derfor bli vanskelig for enkelte å forstå hvilke forventninger en skal prøve å leve opp til og hvordan man skal løse denne konflikten. Et eksempel som representerer et vanlig svar følger:

”Men jeg tror at, i og med at de bor her, da så ser de, de ser alternativer. Så noen kan kanskje føle seg sånn dratt mellom de to idealene, eller to systemene. Så de kanskje til og med blir litt, de kan forstå seg selv som en, ganske forvirra hva de skal gjøre.

Hvilken si...som om det liksom er to sider. Du må velge en slags side da.”

Alternativene blir da å velge side, å skape sin egne ”blandingskultur” eller å leve et dobbeltliv. Hvilken strategi en bruker vil kunne påvirkes av mange ulike faktorer, blant annet familiens kontroll. En informant påpeker at normkonflikten kan oppleves som spesielt sterk for kvinner nettopp fordi forventningene kvinner møter fra de ulike kulturene er motsetningsfylte i mye større grad enn det de er for menn:

”Spesielt døtrene da, eller kvinnene, de møter jo to slags normer, ikke sant, en fra opprinnelseslandet, familiens normer, som er mer tradisjonelle, også er det norske. Så det vi ser er at de gjerne lever da et dobbeltliv, og prøver å liksom navigere mellom de to normsettene. Og at det er der ofte konfliktene kommer, så ender det med at de lever et dobbeltliv som ofte da kan bli avslørt.”

Flere av informantene som beskriver normkonflikt forteller at de tror denne oppleves som særlig sterk av barn og unge voksne fordi de i større grad må forholde seg til to ulike kulturer. Barna møter ofte ulike forventninger hjemme i familien og blant venner og på skolen, og kan dermed ikke velge å ikke forholde seg til kun det ene settet med forventninger. Dette kan gjøre det vanskelig for dem å finne sin identitet. Én informant sier dette: ”Så barna blir veldig forvirra. Hvor er det de passer (inn)? Og når de ikke passer (inn) noe (sted) så har de mista alt”. Det at normkonflikten kan være sterkere hos de unge gir også grobunn for en generasjonskonflikt hvor eldre generasjoner ønsker andre levesett for sin familie enn det de yngre generasjonene gjør. Begrensninger som foreldre setter kan dermed oppleves sterkere for de unge enn det foreldrene selv mener de er, fordi de unge har sterkere tilknytning til majoritetskulturen:

”Og det blir en kulturkræsje for de som da er født og oppvokst her eller kommer til landet og skal integrere seg på en måte. Fordi da er det normalt for de barna og se sine

klassekamerater og venninner gå ut og leke etter skoletid når man er ferdige med de leksene sine og mat og slikt. Men når man ikke får lov til det så blir det en kulturkræsje, og da føler man at nå er det begrensninger.”

4.3.2 Kulturkonservativisme. De fleste informantene nevner konservering av kultur som en mulig årsak til opprettholdelse av æreskodeks og dermed også æresrelatert vold i et nytt land. Konservering av egen kultur handler om at man forsterker sine egne kulturelle verdier og ideer når en selv blir en del av minoriteten. Når man kommer til et nytt land vil kulturelle praksiser og verdier bli tydeligere for en nettopp fordi de skiller seg fra det som er normen. Man kan dermed bli mer bevisst på hva ens egen kultur er når man møter andre ideer og praksiser. Som minoritet blir konserveringen viktig både for å bevare verdier for seg selv, men også for å kunne videreføre disse til barn som står i en normkonflikt. Én informant beskriver denne prosessen slik:

”Du vil ha et veldig sterkt behov da for å videreføre noe av din kultur til dine barn, som kanskje ikke hadde vært så viktig for deg om du hadde blitt boende i hjemlandet. Ikke sant, ja. Så jeg tror at en del går et skritt tilbake og da og blir mer tradisjonelle og mer konservative og mer kategoriske enn de ville ha vært hvis de ble boende i sitt eget hjemland.”

Kulturkonservativisme trenger ikke bare å handle om fremtidige generasjoner, men kan også være viktig for ens egen identitet her og nå. Kultur vil naturlig nok være en viktig del av identiteten vår og den blir dermed viktig å bevare for å kunne ha et sammenhengende bilde av seg selv og den man er. Når man flytter til et nytt land møter man andre forventninger enn det man har vokst opp med. Dette kan være forventninger som man verken kan eller ønsker å leve opp til. Kulturkonservativisme blir da et verktøy for å opprettholde et positivt selvbilde, både som individ og som gruppe. Noen informanter drar frem hvordan migrasjon kan påvirke identitet, og informanten nevnt under påpeker også hvordan dette kan bidra til et behov for å tydeliggjøre hvem man er og hva man står for:

”Jeg tror at disse gruppene ender opp med å ha ganske dårlig selvtillit på en eller annen måte, eller kjenne at identiteten blir satt på prøve da. Og jeg tenker jo at, fra et psykologisk perspektiv så vil avmakt ofte føre til et behov for å gjøre seg stor og sterk.”

Kulturkonservering kan både oppstå fordi man ønsker det eller føler et behov for det selv, men også fordi det forventes av de rundt deg. Som gruppe vil man kunne miste mye av sin identitet dersom medlemmer begynner å trekke seg ut. Flere informanter mener

minoritetsgrupper kan oppleve det norske som en trussel mot deres levemåte, men også eksistens som gruppe. Den norske kulturen viser på mange måter gruppemedlemmene en alternativ måte å leve på som også er utbredt i det samfunnet vi lever i. Dersom et gruppemedlem i en minoritetsgruppe begynner å ta til seg andre verdier og levesett vil dette også kunne være et eksempel til etterfølgelse for andre i gruppen. Én informant beskriver denne tematikken slik:

”Jeg ser jo at for noen så handler det om, virker det som de kan bli strengere, eller mer konservative, enn i... fordi de mer er utsatt for en trussel da om at jentene kan bli mer selvstendige og at det igjen kan bidra til å skape rykter.”

Dette sitatet påpeker også at når det kommer til ære og æresbegrepet gir majoritetens verdier og levemåter i Norge store utfordringer nettopp fordi det gir større rom for situasjoner hvor æreskodeksen potensielt kan brytes og dermed også at rykter oppstår.

4.3.3 Avstand til majoritet. Flere informanter beskriver at utøvere av æresrelatert vold kan ha en oppfattelse av at deres egne kulturer og verdier står i motsetning til majoritetens sine kulturer og verdier. Dette kan henge sammen med tanker om at man ikke vil greie å konservere kultur dersom man også tar stor del i majoritetskulturen. Flere informanter beskriver det å bli eller være ”for norsk” som et tilbakevendende tema i familier hvor æresrelatert vold har forekommet. Det er noe uklart hva begrepet for norsk handler om i de ulike familiene, men det kan være knyttet til identitetsuttrykk som klær, språk, sminke, fritidsaktiviteter – i tillegg til omgangskrets. Det beskrives å ligge en tydelig forventning på de unge om å ikke bli for norske, men også en redsel hos de eldre for at dette likevel skal skje. For å vise at man ikke er for norsk må man derfor søke en viss avstand til majoritetens kulturer og verdier. Én informant beskriver det slik: ”De tenker at vi som er, vi er, de tenker på seg selv som representanter fra der de kommer fra. Og de holder seg sammen da. Og det kan bli sanksjonert hvis noen blir for norsk”.

Enkelte informanter beskriver også hvordan denne tanken om å være noe annet enn majoritetskulturen opprettholdes fordi man har hyppig kontakt med familie i opprinnelseslandet. I en kollektivistisk tankegang er selvfølgelig dette viktig. Samtidig har teknologiske hjelpemidler og utvikling generelt gjort det enklere å ha jevnlig kontakt på tvers av landegrenser, både virtuelt, men også fysisk. Familier som migrerer kan dermed kjenne på forventinger til, men også sterke ønsker om å opprettholde tett kontakt, og gjennom slik kontakt også bli påvirket av storfamiliens kulturfellesskap. Én informant mener det ligger klare forventninger hos familie i opprinnelseslandet:

”Det er et forventningspress, og det er både sånn kulturelt, at de forventer på en side at familien i Norge ikke forandrer seg så mye i forhold til den kulturen de har der.

Mens...så det kan gå utenom det med ekteskap også.”

Familie i opprinnelseslandet kan altså ha forventninger og håp om at de som migrerer ikke endrer seg for mye. Endringer i kultur og verdier vil naturlig kunne påvirke de viktige familierelasjonene og ønsket om kontakt. Uavhengig av om det er intensjonen eller ei så muliggjør opprettholdelsen av tett kontakt mellom landene også ekteskap på tvers av landegrenser for de unge. Samme informant som over beskriver tydelig at denne typen ekteskap kan bidra til å opprettholde konservative kulturelle verdier og dermed også motsetningen til majoritetskulturen:

”Det ene er jo at mange er preget av den tradisjonen de kommer fra. Selv etter mange generasjoner så ser vi at den opprettholdes, og det kan ha noe med at de stadig blir gift med personer fra opprinnelseslandet da. Så den fornyes på en måte hele tiden, den konservative delen av det. At selv om selve kjernefamilien har vært i Norge i to og tre og fire generasjoner så får de unge hele tiden en ektefelle fra opprinnelseslandet. Og det gjør at den på en måte blir opprettholdt da. Og det er forventningen og den er veldig levende.”

Et viktig spørsmål blir dermed hva som er bakgrunnen for disse giftemålene og fornyelsen av konservative verdier. Enkelte informanter vektlegger økonomiske perspektiver sterkt, og argumenterer for at en stor del av disse typene internasjonale ekteskap handler om slektens ressurser som helhet. Motivasjonen kan også være knyttet til sikkerhet og framtidsutsikter, og et ønske om å hjelpe slektninger som bor i ustabile land, men som ikke har grunnlag for å søke om asyl i Norge til en bedre fremtid. Én informant oppsummerer drivkreftene bak æresrelatert vold slik: ”Hovedmotivasjonen er migrasjon med økonomisk perspektiv vil jeg si”. Hvorvidt denne motivasjonen er den sterkeste og hvorvidt den i så fall er sterkest hos familien som har migrert eller familie i opprinnelseslandet kan diskuteres. Dersom motivasjonen hovedsakelig ligger hos de i opprinnelseslandet er det mulig å tenke seg at enkelte familier i Norge med innvandrerbakgrunn kjenner på et press for å møte disse forventningene. I andre tilfeller kan familien som selv har migrert kjenne sterkest på ønsket, eller de kan være motivert av å opprettholde familie- og kulturelle bånd. Uavhengig av hvor motivasjonen ligger vil det kunne være vanskelig å inngå ekteskap på tvers av landegrenser dersom de unge som bor i Norge ikke møter de kravene som stilles til bruder og brudgommer i opprinnelseslandet. Det å ta avstand fra det norske og poengtere at man selv er annerledes kan derfor bli et verktøy for å kunne opprettholde gode relasjoner og sikre kulturfellesskapets

fremtid. Mange informanter forteller at de opplever at familier hvor æresrelatert vold har forekommet har hatt lite kontakt med sosiale og kulturelle grupper i majoritetskulturen utover arbeid. En del påpeker også at de opplever disse familiene som i liten grad verdimesig integrert i Norge. Dette kan forstås som et forsøk på ikke bevege seg så langt fra opprinnelseslandets forventninger at man skader relasjoner. Én informant påpeker foreldrenes ansvar ovenfor opprinnelseslandet slik: ”Det er foreldrene som får all skyld fordi de har gitt barna for norsk oppdragelse”.

4.4 Gruppeprosesser

På bakgrunn av forståelsen av æresbegrepet som noe kollektivt ble det forsøkt å få et innblikk i hvilken rolle gruppeprosesser har for utøvelsen av æresrelatert vold. Gjennom sosialpsykologien har man forstått hvor stor innvirkning relasjoner og grupper kan ha på enkeltmenneskets avgjørelser og handlinger. Dette temaet ble forsøkt belyst i denne sammenhengen gjennom spørsmål knyttet til mulig påvirkning fra familie og fra andre eksterne, sosiale relasjoner. Et relevant spørsmål i intervjuguiden utforsket også hvilke rolle gruppens selvopplevelse og selvbilde spilte i utøvelsen av æresrelatert vold. Samtlige informanter anerkjenner betydningen av sosialt press i intervjuene, og i datamaterialet fremkom det tre ulike konsekvenser av disse gruppeprosessene. Disse konsekvensene er at gruppa blir ansett som pådriver, at familien blir satt i under press og at individet blir ansett som offeret.

4.4.1 Grupper som pådriver. Samtlige informanter beskriver den sosiale gruppa som den viktigste pådriveren for opprettholdelsen av ærekodeks og dermed også æresrelatert vold. Storfamilien, både hjemme i Norge, men også i utlandet beskrives som den viktigste sosiale gruppen som utøver press, men flere snakker også om det sosiale miljøet utover slekt. Når det gjelder storfamilien syntes presset å være mye mer uttalt og tydelig enn hva informantene opplever at presset fra det sosiale miljøet er. Dette kan ha sammenheng med at storfamilien utgjør et komplett hierarki, hvor de med høye posisjoner har reell bestemmelsesrett, mens det bredere sosiale miljøet ikke har like tydelige og definerte hierarkiske strukturer. Én informant beskriver forståelsen tidligere utøvere av æresrelatert vold har av det sosiale miljøet sitt slik: ”De forstår verden og sine omgivelser som veldig sånn kontrollerende da”. Presset fra storfamilien beskrives av informantene ofte som et press fra hjemlandet. Flere informanter forteller at de tror presset fra hjemlandet oppleves som nokså sterkt. En informant påpeker at dette har blitt klarere for henne med erfaring: ”Fordi, jeg tror det er mye mer press, det har jeg

sett etter, det tenkte jeg ikke på til å begynne med, det har jeg sett mer og mer, at det presset fra hjemlandet er veldig stort”.

På grunn av de hierarkiske strukturene vil mange familier som bor i Norge måtte forholde seg til individer i hjemlandet som hierarkisk står over dem. De hierarkiske strukturene er dermed transnasjonale. Personer som bor i andre land kan derfor ha medbestemmelsesrett i de av kjernefamiliens avgjørelser som potensielt vil kunne ha betydning for slektas eller den sosiale gruppas fremtid og anseelse. Et type svar som handler om medbestemmelsesrett er følgende: ”Ofte kan det være sterke krefter i hjemlandet som påvirker hvordan barna skal være eller jentene skal bli oppdratt her og hva de skal og ikke skal gjøre.” Et annet aspekt som gjør at gruppa ansees som pådriver av æresrelatert vold kan være at det er gruppa som opprettholder de negative konsekvensene ovenfor familien dersom æren tapes. Konsekvensene av ærestap for familien beskrives gjennomgående som omfattende i datamaterialet. Informantene nevner økonomiske konsekvenser som tap av eiendom eller kunder dersom man driver en forretning, men også en rekke sosiale konsekvenser, som latterliggjøring, sosial utestengelse og statustap. Disse konsekvensene kommer ofte samlet og vil dermed ha stor betydning for familiens fremtid. Flere informanter påpeker at latterliggjøringen og den sosiale utestengelsen vil føre til at det blir vanskelig for de unge å finne gode ektefeller i sin egen kulturelle gruppe. Disse konsekvensene blir så omfattende for familien nettopp fordi man har et kollektiv med et stort antall personer som opprettholder dem. Omfanget kan være enormt og også gå på tvers av landegrenser. Frykten for summen av disse konsekvensene utgjør på mange måter det sosiale presset. En type svar som går igjen i flere intervjuer er følgende:

”Fordi at man ser at... Jeg har jo hatt mye kontakt med foreldre og sånn, og far kan godt si at hadde det vært opp til meg så kunne datteren min kunnet giftet seg med hvem hun vil, men det gjør at jeg blir utstøtt av min egen familie, og kan miste jordeiendommer, hus, alt mulig i opprinnelseslandet, pluss at jeg blir latterliggjort i miljøene her i Norge. Og den belastningen er de ikke villige til å ta.”

Enkelte informanter påpeker også hvordan samfunnsstrukturer bidrar til det store omfanget av konsekvenser, fordi man i samfunn uten en sterk stat er avhengig av grupperinger, slekter og klaner for å utøve essensielle oppgaver for folket. En informant beskriver det slik: ”Så er jo de her sosialt, politisk og økonomisk avhengig av hverandre ikke sant, fra disse kulturene de kommer fra. Så det får jo store konsekvenser”. Samme informant påpeker videre at slekta derfor representerer trygghet: ”Jeg tror at de kan miste en del av tryggheten sin, at de taper det, hvis storfamilien snur ryggen til”.

Disse omfattende konsekvensene viser at normer knyttet til æreskodeks ikke er noe som kun eksisterer innad i enkeltfamilier, men som store sosiale grupper støtter opp om. En grunn til at sosiale grupper og slekter gjør dette kan være knyttet til konsekvensene det vil ha for gruppa dersom æreskodeks ikke følges. Æreskodeks er på mange måter en verdi som bidrar til å sikre gruppas fremtid gjennom ekteskap. For slektene handler dette om at man har mulighet til å bygge en robust storfamilie og dermed sikre de unges fremtid som er en av grunnpilarene i kollektivismen. Et typisk utsagn følger nedenfor:

”Det er sånne enorme konsekvenser av et ærestap. Sånn at det å opprette, det å på en måte rydde opp i det, det å holde kontrollen er så viktig for å kunne overleve som slekt, som familie. Ikke sant. Det er den største motivasjonen de har.”

For den sosiale gruppa kan imidlertid press til å følge æreskodeks handle om å sikre verdiene som man tenker igjen sikrer slekta. Dersom brudd på æreskodeks ikke får konsekvenser i ett tilfelle kan man tenke seg at dette tilfellet vil fungere som inspirasjon for andre til å gå imot de samme forventningene. Tanken er dermed at det å reagere på forventningsbrudd vil ha preventiv effekt for gruppa som helhet. Én informant beskriver det slik:

”Men når du praktiserer det så er det ikke lett heller, for eksempel i et ekteskap, for en jente, hvis eldstedatter har fått veldig, veldig dårlig rykte så kan de aldri arrangere et ekteskap for de andre døtrene, og de tenker veldig langt. Ingen i familien vil ha... bygge en relasjon videre med den familien. Så de blir isolert. Og det er stormiljøet som isolerer dem mest, fordi de prøver å lære en lekse til egne kvinner hjemme hos seg at dette kan skje med dere også.”

4.4.2 Kjernefamilie i skvis. Det er tydelig at konsekvensene av ærestap for en familie kan være store. Ærestapet vil nok ramme kjernefamilien hardest, men kan ha konsekvenser for endel familiemedlemmer utover dette. Enkelte informanter påpeker at familiemedlemmer kan ha en antakelse om at konsekvensene vil vare evig. Frykten for disse konsekvensene og hvordan de vil påvirke familien i lang tid fremover vil dermed kunne være en faktor som er med på å driver æresrelatert vold, også når familiemedlemmene selv ikke ønsker å utøve volden. Flere informanter beskriver unngåelse av konsekvenser, eller frykt for disse, som en viktig pådriver for utøvelse æresrelatert vold for medlemmer kjernefamilien. Én av dem sier det på denne måten: ”Slik at foreldrene i seg selv trenger ikke være enige i storfamiliens forventning, men konsekvensene av å ikke innfri forventningene, den kan fange veldig alvorlig, i forhold til all former for, altså, business, handel, posisjon, rettigheter.”

Uavhengig av kjernefamiliens eget forhold til æreskodeks vil de familiene som har utøvd æresrelatert vold ofte ha kjent på forventninger eller press fra storfamilien eller fra det sosiale miljøet de befinner seg. Det å ikke leve opp til forventningene som ligger i miljøet om å reagere på dårlig atferd kan dermed skade bånd til besteforeldre, onkler, tanter, søskenbarn, familievenner og så videre. Utøvelse av æresrelatert vold kan dermed også handle om opprettholdelse av gode relasjoner til de rundt en. Én informant beskriver styrken i disse forventningene på denne måten:

”Men jeg tror at vi ikke skal undervurdere at det er personer som gjør det kun for å innfri, og som ikke har noe egen motivasjon. De har egentlig alt å tape på det for de kan i verste fall miste barnet sitt.”

Flere informanter beskriver også at kjernefamilier kan ha en klar oppfattelse av at utøvelse av vold er det beste for dem i det store bildet, selv om de selv ikke mener volden er rettfærdiggjort eller moralsk rett. Man går dermed mot sine egne overbevisninger for å kunne opprettholde en god relasjon til storfamilien, og dermed også til sikkerhetsnettet sitt. Et type utsagn som flere nevner er følgende:

”Og da er det mange som på en måte, som sier, av foreldregenerasjonen, at dette, hadde det vært opp til bare oss så kunne hun eller han... kunne gifte seg med den hun ville, men dette er... det vil aldri på en måte bli akseptert blant storfamilien eller til og med slekt i utlandet.”

En annet type utsagn som går igjen flere ganger er dette: ”Jeg tror at de tenker at dette er til det felles beste”.

Innad i familier kan det også være ulike oppfatninger av hvordan brudd på æreskodeks skal håndteres og dermed hva som er moralsk rett å gjøre i en slik situasjon.

Generasjonskonflikten som beskrives under temaet kulturmøter gir også grunnlag for ulike syn på ærekodeks i de ulike generasjonene. Medlemmer i familien kan dermed være sterkt uenige om hvilke reaksjoner familien skal ha på brudd på æreskodeks. Denne uenigheten muliggjør utøvelse eller oppfattelse av press også innad i familien. Dette presset kan videre forsterkes av de hierarkiske strukturene. En informant beskriver for eksempel at beordring om utøvelse av vold kan forekomme:

”Det er jo noen som virkelig mener at det er riktig, men, og at, riktig i den forstand at man blir en utøver kanskje, og beordrer andre familiemedlemmer til å utføre æresrelatert vold fordi man er så bestemt i sin ideologi eller tankesett.”

4.4.3 Individ som offer. Det er altså tydelig at det ikke bare er familien som kan kjenne på interne dragkamper, men at også individer kjenner på ambivalens og lojalitetskonflikter. Dette er en beskrivelse som går igjen i intervju materialet, både når det gjelder beskrivelse av voldsutsatt og av voldsutøver. Som utøver kan det handle om at man er under press til å gjøre noe man selv ikke ønsker. Flere informanter påpeker at yngre voldsutøvere ofte er under press av eldre i familien: ”Hvis man går innad i en familie så kan også utøverne stort sett være under press av eldre søsken”. Enkelte beskriver det også som en slags lydighet ovenfor beskjeder: ”Og vi kjenner jo til tilfeller hvor brøde kontrollerer søstre fordi at de har fått beskjed om det, selv om de selv forakter det”. Beordringene av utøverne og presset de kjenner på av sine nærmeste henger nøye sammen med de hierarkiske strukturene og kollektivismen som ligger i verdigrunnet. Dette vil naturligvis prege individers måte å se sine handlingsalternativer på. Det at utøvere av æresrelatert vold selv opplever at de ikke har noe valg, og at deres personlige mening ikke har noen betydning, er noe flere informanter påpeker. Én av dem forklarer det slik: ”Så hva du personlig mener om noe, er du jo egentlig opplært til å vite at det er ikke utslagsgivende for noen ting”. Flere informanter belyser utøverens vanskelige posisjon i intervjuene sine og trekker frem hvilke enorme dilemmaer de også kan stå i.

”Så det er nok veldig slitsomt å være utøver, så lenge man ikke da mener at man gjør det riktige, og da igjen avhenger det av om man er under press eller om man er den som sitter på tronen og skal ta alle avgjørelser selv. Men igjen så kan man være presset da av et miljø. Jeg tror det er veldig slitsomt for utøverne, men man snakker aldri om dem.”

Utsagn som dette beskriver tydelig hvordan individer som utøver vold også kan forstås som offerer for et større kollektivs ønske om opprettholdelse og videreføring av verdier som sikrer

deres fremtid som gruppe. Én informant sier: ”...de har ikke et ønske om å gjøre noen vondt, men de føler seg, jeg tror veldig mange føler seg rimelig stuck i en kultur som forventer det”. Et annet sitat fra samme informant belyser også kraften i det presset individet er utsatt for: ”Jeg har jo snakka med gutter som sier at de håper de aldri får døtre, for det blir et helvete, for da blir presset så stort”.

4.5 Betydningen av rykter

Et særlig gjennomgående tema i intervjuene omhandlet ryktespredning og ryktets betydning for familiens sosiale status eller anseelse. Disse temaene kom spesielt til overflaten på spørsmålene som omhandler hvorfor utøvere av æresrelatert vold velger å bruke vold, samt hvilke sosiale behov som kan tilfredsstilles ved bruk av denne typen vold. Gjennom analyseprosessen kom det frem tre ulike aspekter knyttet til temaet ryktespredning. Disse temaene omhandler offentlighet, sosial kontroll gjennom ryktespredning og status.

4.5.1 Offentlighet. De aller fleste informantene beskriver offentlighet som et helt essensielt prinsipp når det kommer til ærestap og æresrelatert vold. Spesielt er offentlighet viktig for æresrelatert vold som har som hensikt å gjenopprette et ærestap. Flere informanter påpeker at et ærestap forutsetter offentlighet for at det skal være reelt. Dersom det sosiale miljøet eller storfamilien ikke får vite om handlinger som har brutt med æreskodeks vil heller ikke æren tapes. Et type utsagn som finnes flere steder i datamaterialet er følgende: ”Æren går jo ikke tapt så lenge det ikke blir offentliggjort”. Utsagn som dette bekrefter forståelsen av æresbegrepet som eksternt heller enn internt. En annen informant beskriver samme fenomen enda tydeligere: ”Innstilingen deres er at så lenge det ikke er kjent, så eksisterer det ikke”.

Det er altså mulig å se gjennom fingrene på handlinger som ikke er offentlig kjent. Noen informanter beskriver også det å fremstå som uvitende ovenfor miljøet eller familien som en strategi flere bruker for å unngå konsekvenser av brudd på æreskodeks. Dette vil særlig gjelde de medlemmer av familien som kjenner på forventninger om å reagere på atferd som kollektivet mener er uakseptabel. Denne strategien kan forstås som et forsøk på å unngå bruk av vold. Én informant beskriver denne strategien slik:

”Jeg har hatt saker hvor for eksempel bror har visst at søster på skolen har kjæreste, men han må lukke øynene, og late som ovenfor miljøet at han ikke vet, for vet han så, så blir det automatisk en forventning om at han må agere.”

Offentlighetsprinsippet gir også rom for en annen strategi for å unngå ærestap og dermed også vold som har til hensikt å gjenopprette ære. Denne strategien handler om å holde hemmeligheter innenfor kjernefamilien. Familien kan altså være kjent med handlinger som

bryter med æreskodeks, men bli enige om å forsøke å holde denne informasjonen innenfor husets fire vegger for å unngå konsekvenser fra det sosiale miljøet. På denne måten kan familien unngå det eksterne ærestapet og dermed også det sosiale presset til å utøve vold for å gjenopprette æren. En informant beskriver det slik: ”Familien kan ha en familiehemmelighet så lenge den er innenfor familien”. Behovet for gjenoppsettelse av ære melder seg først når hemmelighetene siver ut av familien og ærestapet blir en realitet. Dette betyr dessverre ikke at vold ikke vil forekomme før en handling blir offentlig kjent. Vold kan likevel brukes som straff eller for å forebygge nye brudd på æreskodeks. Men volden vil ikke ha som hensikt å gjenopprette ære før ærestapet eventuelt blir offentliggjort.

”Så lenge den på en måte, så lenge liksom ærestapet holdes innad i den innerste kretsen, innenfor husets fire vegger så er det greiere å leve med enn hvis æren, ærestapet liksom er offentlig. Det er først da du på en måte må ty til ting for å gjenopprette æren din da.”

Beskrivelsene i datamaterialet av den betydningen offentlighet har for ærestapet sier noe om hvor mye storfamilie og det sosiale miljøet kan ha å si for utøvelsen av æresrelatert vold. Samtidig sier det også noe om at sosiale anseelse kan være en viktigere drivkraft enn de indre moralske betraktninger for enkelte. For mange vil imidlertid det sosiale presset bare komme på toppen av ens egen følelse av ærestap. Selv om uønskede handlinger holdes som familiehemmeligheter vil de fortsatt kunne oppleves som påkjenninger og i tillegg skape splid innad i kjernefamilien. En informant påpeker denne nyansen slik: ”Så lenge vi vet det, og det er innenfor det vi vet, så kan vi kanskje overleve det. Men i det øyeblikket det siver ut, da er vi ferdige. Ikke sant. Da er vi ferdige”.

4.5.2 Sosial kontroll gjennom ryktespredning. Beskrivelser av ryktespredning og betydningen av dette for utøvelsen av æresrelatert vold er et gjennomgående tema i datamaterialet. De fleste informantene legger vekt på hvor mye ryktespredning i det sosiale miljøet har å si for opprettholdelse av æreskodeks og æresrelatert vold. Et type utsagn som flere informanter har er følgende: ”I æreskulturen så er det med ryktet, det er jo det grunnleggende. Fakta har egentlig liten betydning hvis du får ryktet på deg for å ha gjort noe”. Som informanten her påpeker er rykter viktige uavhengig av om de har rot i virkeligheten eller ikke. Rykter har stor betydning fordi de preger hvordan det sosiale miljøet oppfatter en, og nettopp derfor vil det å ha et dårlig rykte, selv om det ikke er noe sannhet i det, være ødeleggende. En informant beskriver dette slik: ”Sladderet trenger ikke å ha noe sannhet i seg i det hele tatt. Det trenger ikke å være sant i det hele tatt. ... Det som har betydning er

hvordan andre oppfatter deg”. På grunn av ryktets betydning blir det viktig for familier og enkeltindivider å unngå all type atferd som kan sette i gang negative rykter. Ryktespredning blir dermed en effektiv form for sosial kontroll som har potensial til å styre individers atferd i den retningen kollektivet ønsker. Sosial kontroll er et begrep som også går igjen i intervjumaterialet, og en informant beskriver sammenhengen slik: ”Det med ryktespredning er jo en måte å utøve sosial kontroll av familiene på”. En annen informant påpeker styrken som ligger i den sosiale kontrollen: ”Så den sosiale kontrollen er jo en stor del av... er en stor del av grunnen til at noen voksne blir de som utøver æresrelatert vold”.

Styringsmekanismen i denne formen for sosial kontroll ligger i frykten for å få dårlig rykte og konsekvensene av dette. På grunn av det kollektivistiske verdigrunnlaget vil et eventuelt dårlig rykte også favne bredere enn det enkeltindividet ryktet gjelder. Konsekvensene av å få et dårlig rykte er derfor store og vil sannsynligvis ramme hele familien. Potensialet for den sosiale kontrollen som ligger i ryktespredning er derfor også stort. Enkelte informanter beskriver ryktespredning som et slags redskap eller et våpen, slik som informanten under: ”Dette ryktespredningsvåpenet på en måte er jo det som folk frykter, ikke sant, at familien vår skal falle utenfor lokalsamfunnet”. En informant påpeker også at den sosiale kontroll er så kraftfull nettopp fordi den kan foregå selv uten kontakt mellom individene. En del av kontrollen ligger nettopp i frykten for å bli observert av noen i det sosiale miljøet mens man gjør noe som kan gi grunnlag for negative rykter. Observatørene kan være mennesker man selv ikke kjenner, men som man vet er en del av den sosiale gruppen og det store sosiale nettverket. Noen informanter nevner taxinæringen som et godt eksempel. Kontrollen kan dermed oppfattes som både uforutsigbar og omfattende: ”Sånn at, uten at det er noe sånn der kontakt mellom dem engang, så finnes det en kontroll der da”.

Enkelte informanter peker på at de tror mange blir med på ryktespredningen og den sosiale kontrollen for å rette fokus mot andre enn dem selv. Når det sosiale miljøet er opptatt av å snakke om eller følge med på én spesifikk familie havner de andre familiene på mange måter i bakgrunnen. Eventuell uakseptabel atferd som de utviser vil dermed ikke være så tydelig eller få så mye oppmerksomhet som ellers. Å sette i gang eller bli med på sladringer kan derfor være en måte å gjemme seg selv på. Én informant beskriver det slik: ”(Man) gir dårlig rykte til andres barn for at ingen skal se på deres (egne) barn”. Én informant påpeker også at mye av ryktespredningen kan begynne i ungdomsmiljøene selv, og at det dermed er flere generasjoner som bidrar til å opprettholde den sosiale kontrollen.

”Men den sosiale kontrollen skjer jo gjerne på, i ulike arenaer, det kan være fester, det kan være da på skolen, arrangementer – og der er det jo ofte da ungdomsgruppen selv

som styrer, som setter ut disse ryktene. Det er jo ikke foreldregenerasjonen som kommer dit å begynner å spre rykter. Så de er jo med på dette spillet de også.”

4.5.3 Status. Det å være utsatt for et ærestap påvirker i stor grad hvordan det sosiale miljøet ser på deg. Flere informanter bruker begrepet status for å beskrive hva familier mister når de taper ære. Ærestapet kan dermed også sees som en form for statustap. Som det beskrives tidligere i resultatene kan dette statustapet ha store økonomiske, sosiale og politiske konsekvenser. Som beskrevet over skjer ofte ærestap og statustap på bakgrunn av rykter og ryktespredning. Begrepene ære, status og rykte henger derfor tett sammen, selv om de representerer noe ulike konsept. I datamaterialet blir begrepene status, anseelse og posisjon brukt om hverandre for å beskrive familiers plass i et større hierarki av sosial art. Det sosiale aspektet som ligger i status fremstår derfor som viktig. En informant snakker blant annet om det på denne måten:

”Jeg tror at begrepet ære, det er på en måte en posisjon, og da må du ha den overfor noen. Jeg tror ikke at du har den æren ovenfor deg selv nødvendigvis, kanskje lite gran, men den er mest ovenfor andre. Og den kan være i den nærmeste familie, kan være i storgruppe eller storfamilie.”

Den formen for ære som driver æreskodeks ser bare i svart og i hvitt. Æren er kategorisk og ikke gradert. Dermed vil et ærestap kunne føre til at man mister hele sin sosiale anseelse og sin sosiale posisjon og status. Fordi æren trumfer andre former for status er det mye som står på spill dersom æreskodeksen brytes. Et ærestap vil gjøre at man som familie mister all sosial posisjon man har opparbeidet seg. Enkelte informanter forteller at høy sosial anseelse også kan være en faktor som driver behovet for å utøve æresrelatert vold eller kontroll: ”Også ser vi også at jo høyere status, jo mer penger, mer makt, jo større fallhøyde”.

Dersom man er en familie med høy status i det sosiale miljøet vil det også være sterke forventninger knyttet til hvordan man skal leve nettopp fordi man er en familie som miljøet ser opp til. Å bli sett opp til kan også være knyttet til makt i det større sosiale miljøet. I det større hierarkiet og kollektivet vil man sannsynligvis kunne ha større innflytelse dersom man selv er høyt ansett. Det å ikke bryte med normene eller forventningene blir dermed viktig for å kunne beholde den sosiale statusen og muligheten for innflytelse som ligger i dette. En informant beskriver det slik:

”Har du et godt rykte, så, og får et veldig godt rykte i miljøet ditt, så blir det jo, kan det også være, kan man også bli en utøver. For da må man prøve å leve opp til de forventningene.”

I familier som med lavere sosial status vil man i motsetning kunne ha et ønske om å bedre sin anseelse ved hjelp av æreskodeks. I disse familiene vil de unge også kunne bli utsatt for kontroll og vold på bakgrunn av at ære er en av de få tingene familien har mulighet til å bruke for å høyne statusen sin. Ære kan altså være et viktig verktøy for både å opprettholde posisjon, men også for å skape seg det. Én av informantene er inne på denne problematikken:

”Jeg tror at hvis jeg da klarer å kontrollere døtrene min, jeg klarer å få dem gifte bort til de riktige familiene for å si det sånn, det vil gi meg kontakter. De familiene vil gi meg kontakter igjen, som kan ha betydning for at jeg får meg en posisjon i bygda, som en sånn storkar da.”

Selv om æresrelatert vold kan fungere som en måte å sikre status på i sin egen sosiale gruppe, vil det kunne ha motsatt effekt i majoritetskulturen i Norge. Denne motstridene effekten beskrives av en informant slik: ”Anseelsen opprettholdes, kanskje. Respekt. Men innad i eget miljø, ikke sant. Innad i egen slekt, innad i eget miljø. Men av majoriteten så er du utskudd, da er du voldsutøver”.

4.6 Utvikling av selvet

Til tross for at æresrelatert vold som fenomen baserer seg på et tydelig verdigrunnlag og flere typer gruppeprosesser så er det også naturlig at individet vil ha påvirkningskraft. For hver familie hvor æresrelatert vold forekommer finnes det sannsynligvis utallige familier med samme type verdigrunnlag og som opplever samme type press hvor utøvelse av vold ikke blir et alternativ. Dette betyr at det finnes individuelle forskjeller som kan være av betydning. Disse individuelle forskjellene ble i intervjuguiden forsøkt utforsket ved hjelp av spørsmål som omhandler utøvernes forståelse av seg selv og deres selvopplevelse. Et spørsmål som omhandlet hvilke psykologiske behov som kunne tilfredsstilles ved bruk av æresrelatert vold ga også relevant informasjon omkring dette temaet. De aller fleste informantene beskrev prosesser hos individet som de mente kunne virke som en drivkraft i æresrelatert vold, og det var tre ulike prosesser som særlig ble ansett som relevante. Disse var knyttet til manglende selvstendighet i kulturen, internalisering av systemet rundt æreskodeks og påvirkning fra tidligere vonde erfaringer.

4.6.1 Manglende selvstendighet. En del informanter beskriver manglende selvstendighet i oppdragelse og kultur som en av faktorene som kan påvirke utøvelse av æresrelatert vold. Selvstendighet kan på mange måter oppfattes som en slags motsetning til verdigrunnlaget som beskrives i punkt 4.2. Både muligheten og behovet for å være et selvstendig individ vil kunne minskes av å vokse opp i en kollektivistisk kultur med tydelige

hierarkiske strukturer. Dette vil kunne skape en ganske annen forståelse av en selv og bakgrunnen for ens handlinger enn i majoritetskulturen, samtidig som det handlingsrommet man har kan oppleves som nokså begrenset. Én informant påpeker det slik: ”Det er ikke jeg som individ, det er vi. Og jeg kan godt være et individ innenfor rammen av det som er tillatt av viet, men jeg opererer ikke selvstendig vekk fra det”. Selvstendighet blir dermed noe som ikke er en sentral del av oppdragelsen og som man ikke lærer fra man er barn. For at de hierarkiske strukturene skal fungere godt er det essensielt at de under i hierarkiet ikke sår tvil om eller motsetter seg de som står øverst sine vurderinger. Dette fører til at lydighet er en verdi som i mye større grad verdsettes hos barn og unge enn selvstendighet. En informant er opptatt av hvordan dette kan hemme utviklingen av reaksjonsevner: ”Det er ganske spennende når man begynner å snakke med de, og ikke bare om æresting, men generelt. Om kultur, om religion. Så opplever...så ser man at man har ikke nødvendigvis blitt oppdratt til å kunne reflektere”.

Noen informanter påpeker også at selvstendigheten ikke bare mangler i høyere funksjoner som refleksjon rundt moralske avgjørelser, men at dette også kan gjelde for konkrete gjøremål og hverdagsvalg. Problemer med å ta egne valg kan oppstå dersom man sjelden selv har fått lov til å gjøre dette i oppveksten. Dersom man mangler selvstendighet i selv små hverdagsvalg kan man tenke seg at dette er knyttet til kontroll heller enn verdigrunnlag. En av informantene som beskriver hva kontroll gjør med individer gjør det slik:

”Fordi det vi ser er at de er jo ikke selvstendige individer, som norske da for eksempel, den oppveksten de får. Og ofte ser vi at når de skal ta små valg så klarer de ikke det engang. Noen av de vet ikke engang hvordan de skal ta ut penger i en minibank. Så liksom, de har på en måte, foreldrene har hatt så mye kontroll på deres liv.”

I tillegg til at man ikke fokuserer på utvikling av selvstendighet i oppveksten, vil ikke selvstendigheten nødvendigvis være noe man søker sterkt i voksenlivet heller, nettopp fordi dette ikke er en verdi kulturen setter høyt. Det å ta selvstendige valg kan dermed syntes mindre verdifullt enn å følge ordre eller å bidra til å gjøre som kollektivet vil. En informant tror dette er noe utøvere av æresrelatert vold kan ta med seg fra barndommen: ”De er oppdratt til å få befalinger”. Denne mangelen på selvstendighet som beskrives av informantene vil selvfølgelig gjøre individet mer tilbøyelig til å bli påvirket av gruppeprosessene som beskrives i punkt 4.4. Det å følge kollektivets ønsker og krav kan være viktigere enn dine personlige holdninger knyttet til samme type atferd. Samtidig vil man som utøver kunne fraskrive seg en del av ansvaret for voldshandlinger dersom man ikke opplever det som et

aktivt valg. Man vil også kunne rettferdiggjøre sine egne handlinger i større grad. Én informant oppsummerer hvordan forståelsen av selv et preges av en oppvekst med manglende fokus på selvstendighet: ”Også syntes jeg noen på en måte forstår seg selv kanskje mer som en brikke i ett system, mer enn en utfører som har en fri vilje”.

4.6.2 Internalisering av systemet. Mange informanter peker på internalisering av systemet rundt æreskodeks som en annen del av drivkreftene bak æresrelatert vold. Det vi vokser opp med vil naturligvis prege oss mennesker i mer eller mindre grad, og enkelte ting vil til slutt kjennes som de er en viktig del av oss selv. Det å bli opplært til noe er et eksempel på hvordan miljøet kan prege oss over tid. Mennesket og andre dyr er på mange måter designet for å kunne lære av erfaring. Læringen kan foregå på mange ulike måter. Flere informanter beskriver at systemene man vokser opp med kan bli en del av deg på bakgrunn av implisitt læring i oppveksten. Én informant beskriver betydningen av oppvekst og oppdragelse slik:

”Så stort sett så er man jo under press. Er man ikke...ønsker man det ikke selv så blir man tvunget litt inn i det. Og hvis det kommer i oppdragelsen så tar man det...så blir det internalisert, at det blir en del av deg.

Verdigrunnlaget som ligger til grunn for æresrelatert vold vil formidles til barn og unge gjennom oppveksten, fra de er nokså små. Dette kan være noe foreldre gjør mer eller mindre bevisst. De moralske betraktningene og forventninger som ligger i verdigrunnlaget blir dermed noe man vokser opp med og lærer seg i større eller mindre grad. Sannsynligvis formidles verdigrunnlaget på mange ulike måter som varierer med barnas alder.

”Den gruppen da, som er liksom oppvokst, altså får det med teskje, ikke sant, fra barndommen – hvordan menn og kvinner skal være, hvordan man skal agere. Man presenteres for skremselshistorier og hvordan dette her blir sanksjonert.”

Det å presentere grufulle eksempler på hva som skjer med de som ikke følger forventningene er noe flere informanter påpeker at eldre barn blir utsatt for. Eksempelene kan dermed bli et sterkt virkemiddel i læringsprosessen. Enkelte informanter reflekterer over en situasjon med: ”...en begravelse (...) for flere år tilbake, hvor det, det var en sånn type sak. De fleste unge jentene ble tatt med (dit) for å vise at hvis dere gjør dette så kan dette skje med dere også”.

Gjennom oppvekst lærer man mer enn hvilke forventninger som stilles til en og hva som ansees som rett og galt. En annen del av læringen som nevnes i intervjuene er den læringen som ligger i det å vokse opp under kontroll selv. Gjennom slik kontroll vil man kunne lære å mestre de metodene man selv trenger for å kunne utøve kontroll. Man får altså

ikke bare informasjon om hvilken typer atferd som ansees som moralsk riktige gjennom oppveksten, men også om hvilke teknikker en familie kan benytte for å oppnå målene sine. Det at man faktisk har tilgang og kjennskap til disse metodene trenger ikke å henge sammen med hvilken grad av refleksjon en har rundt verdienes betydning for en selv. Dette kan bety at kontroll og vold i enkelte situasjoner også kan bli det mest automatiserte handlingsmønsteret for utøveren. Et eksempel på hvordan læring av metoder beskrives i intervjumaterialet er dette: ”Jeg tenker at et menneske som blir sterkt kontrollert og kommandert fra de er så små, på en måte kan lære seg den teknikken da, og bruke det ovenfor andre. Og, men... og vil kanskje ikke kjenne noe anna”. Én informant påpeker også at det oftest ikke handler om å forholde seg blindt til de systemene man har lært, og at det derfor må være andre tankeprosesser involvert. Det man er kjent med og som man lærte som barn vil likevel være det enkleste utgangspunktet å falle tilbake til i utfordrende situasjoner.

”Så jeg mener at en eller annen type tankeprosess må du jo ha, men det er liksom de redskapene du tyr til. Det er det du har hørt om hele livet og det er det du har lært. Det er det du har sett rundt deg.”

Mange informanter beskriver altså at internalisering av opplevelser i barndommen kan ha betydning for eldre utøvere. Enkelte informanter påpeker også at det å utøve kontrollatferd selv kan være en av læringsmekanismene for barn og unge. Dette kan det være mer eller mindre uttalte forventninger til. En informant beskriver dette slik:

”Også har menn, ja, mannfolka i familien, mye mer makt enn damene. Og de guttene, fra de er ganske små, blir opplært til det her. Til å kontrollere søstera si som, fra de går på barne-/ungdomsskolen så begynner det litt sånn.”

4.6.3 Personlige erfaringer. Enkelte informanter beskriver hvordan individers tidligere livserfaringer kan påvirke bruk av æresrelatert vold, på samme måte som med andre typer vold. Traumatisering fra opprinnelseslandet eller selve migrasjonen kan være ett eksempel på en faktor som kan bidra til behov for kontroll eller til bruk av vold. Et annet eksempel omhandler opplevelser med vold i oppveksten og hvordan dette kan gjøre det mer sannsynlig at en tyr til vold selv når man blir eldre. Volden man utøver som voksen trenger ikke å være av samme karakter eller ha samme motivasjon som det man selv har opplevd nettopp fordi vold ikke vil være fullt ut forståelig for barn. Man tenker seg heller at det å være vitne til eller utsatt for vold generelt kan øke sannsynligheten for at man selv vil bruke ulike typer vold senere. En av informantene forteller at det kan handle om en slags normalisering av vold:

”Man kan si at volden normaliseres. Den gjør vel aldri det. (Men) altså de får jo sikkert mange av de veldig mange skader under oppveksten vil jeg tro da, som ender med at de lettere tyr til vold.”

En annen faktor som kan ha innvirkning på bruk av æresrelatert vold kan være erfaringer med ærekodeks i sin egen oppvekst, uten at dette nødvendigvis er forbundet med kontroll, tvang eller andre former for vold. Hva som ansees som tvang for eksempel vil kunne endres over tid. Dette vil skape ulike oppfatninger hos generasjoner som har vokst opp til ulike tider. I tillegg kan det å være tokulturell og leve i en normkonflikt også påvirke ens oppfatninger til å avvike fra foreldregenerasjonen sine. Én informant beskriver denne problematikken mellom generasjoner slik: ”Man har liksom sånn, man har opplevd det selv da og man så ikke på det, man så ikke på det som tvangsekteskap”. Flere informanter beskriver også avmakt ved migrasjon som en mulig personlig erfaring som kan påvirke bruken av vold. En del av denne avmakten handler om å ikke forstå det samfunnet man lever i, og at det dermed oppleves som uoversiktlig eller utrygt: ”Det er et utrolig stort kontrolltap å reise fra helt annerledes kultur og komme hit og ikke skjønne noen ting, ikke snakke språket, ikke skjønne systemet.”

Men denne avmakten trenger ikke bare handle om at samfunnet oppfattes ukjent eller utrygt. Ved migrasjon møter man ofte også på en rekke hinder på veien mot et normalt liv, for eksempel når det kommer til utdanning og arbeid, som igjen påvirker ens økonomiske situasjon. Avmakten kan derfor også handle om å miste mye av det man har bygget seg opp, både økonomisk og dermed også med tanke på status. Dette tapet vil kunne gi et behov for å kontrollere de faktorer man selv har råderett over, og dermed bygge sin posisjon på de områder som man har mulighet til å gjøre noe med. Det å være en ærbar familie er på mange

måter noe familien selv kan kontrollere. Én informant beskriver dette behovet for kontroll som følge av avmakt ganske tydelig:

”Noen av de som vi jobber med det er jo personer som har hatt høy status før. Og som kommer til Norge og blir nærmest degradert til null. Ikke får de godkjent utdanninga si, og ikke får de jobb og ikke får de ditten og datten. De kan være traumatisert. Altså det er utrolig mange ting som påvirker. Så hvis de kan heve rollen sin eller statusen sin ved å innfri forventninger, jaja, hvorfor ikke?”

En informant peker også på at denne avmaktsfølelsen kan vedvare i lang tid på grunn av økonomiske forutsetninger som ikke bedres over tid. Sosial ulikhet og levekår blir dermed også presentert som en mulig medvirkende drivkraft bak æresrelatert vold: ”Jeg tror jo at den generelle avmakten som mange av disse kulturelle miljøene kjenner ved å bo tett sammen i fattigdom i (...) for eksempel, at det fører til mer bruk av vold og kontroll.”

Når man migrerer til et nytt land og blir en del av en etnisk minoritet vil det i tillegg være større sannsynlighet for at man blir utsatt for rasisme. Dette er enda en type personlig erfaring som i intervjumaterialet presenteres som en mulig påvirkningsfaktor: ”Mange blir utsatt for også rasisme.” Det er altså mange ulike typer personlige erfaringer som kan virke inn på behovet for kontroll eller bruk av vold, og ulike erfaringer vil antakeligvis kunne bidra til ulike voldssituasjoner. For noen familier vil æresrelatert vold antakeligvis være en del av et større voldsbilde hvor man må se volden i et livsløpsperspektiv. Et interessant spørsmål i slike tilfeller er for eksempel når oppdragervold går over til å bli æresrelatert vold. Men det gis også beskrivelser i datamaterialet av familier hvor vold og kontroll har vært tilsynelatende fraværende helt til barna kommer i puberteten. Voldsbildet i æresrelaterte voldssaker fremstår derfor ikke som entydig. Én informant oppsummerer det slik: ”Så man trenger ikke være det når barna er små, men man kan ofte bli en utøver av æresrelatert vold, en voldsutøver, når tiden er inne”.

5. DISKUSJON

I denne studien ble det undersøkt hva æresrelatert vold er med fokus på faktorer som driver utøvelse av denne volden. En viktig del studiens formål var å forsøke å få en forståelse av betydningen henholdsvis ekstern sosialt press og interne, moralske standarder har for utøvere av æresrelatert vold. Fem potensielle drivkrefter som fremkom av analysen ble presentert i studiens resultatdel. I dette kapittelet vil disse faktorene bli problematisert med bakgrunn i at datamateriale er basert på erfaringer fra informanter med yrkeserfaring, samt bli diskutert med bakgrunn i forskningsspørsmålene. Generelle refleksjoner knyttet til studiens

tema innleder kapittelet, før studiens metodologi drøftes. De spesifikke resultatene vil så bli sett i lys av de teoretiske rammene for studien. I tillegg vil det drøftes hvilke implikasjoner funnene kan ha for fremtidig arbeid med denne tematikken, før det gis en kort oppsummering med konklusjoner.

Det er viktig å huske på at informantene i denne studien med sine svar speiler den verden de møter i arbeid med æresrelatert vold. Dette gjør dem kunnskapsrike på problemstillinger knyttet til oppgavens tema, men det gjør dem også til eksterne observatører og ikke deltakere i den sosiale sammenhengen de beskriver. Det må understrekes at oppgavens datamateriale er basert på det eksterne perspektivet, og at dette i seg selv kan ha kulturelt innebygde måter å se og tolke hendelser og beskrivelser på. Både for informantene i denne oppgaven, men også for forskere generelt, kan innebygde perspektiver fremstå som transparente for en selv. Det kan derfor være på sin plass å drøfte noen generelle spørsmål i starten av diskusjonen. For eksempel er et helt grunnleggende spørsmål i tilknytning til denne oppgaven hva en familie egentlig er. Finnes det en ”riktig” familieform i dag? Er det kategoriske eller graderte forskjeller mellom familier når det kommer til det å vise respekt i relasjoner på tvers av generasjoner? Et annet spørsmål man kan stille seg er om ikke alle mennesker er opptatt av ære i en eller annen form? Og hva med voldsutøvelse er det som egentlig er essensielt? Er det graden av vold eller konsekvensene det har for den utsatte? Er det det volden ønsker å oppnå eller de verdiene som ligger til grunn? Eller handler det kanskje bare om hvem som utøver volden? Dette er spørsmål som ikke besvares her, men som likevel er viktig å stille seg for å forsøke å tenke utenfor rammen av egen forståelse. Hva vi forstår som ”typisk” for mennesket eller menneskets levemåter vil kunne være sterkt preget av de kulturelle perspektivene vi har med oss. Sett fra det norske majoritetsperspektivet vil man for eksempel kunne tro at ingen mennesker aksepterer at skade eller vold påføres andre med vilje, men fenomenet æresrelatert vold viser at denne forståelsen er mangelfull. Denne oppgaven har forsøkt å belyse noen aspekter ved dette fenomenet.

Et annet sentralt spørsmål som blir svært tydelig i norsk kontekst handler om hvem som har retten til å dømme. I den norske samfunnsoppbygningen ligger det mange demokratiske rettigheter, men individer eller grupper har ikke anledning til å ta domstolens rolle. Rettsapparatets funksjoner ligger hos staten. Men i følge norsk lov vil ingen kunne dømmes for å ha sex før ekteskapet, for å ha kjæresten eller for å ha nær kontakt med jevnaldrende av motsatt kjønn. Enkelte krav og regler som finnes i æreskodeks strider imot Norges lover og internasjonale konvensjoner som omhandler menneskerettigheter. Man møter dermed et dilemma knyttet til tanke- og religionsfrihet. Hvor går grensene for hvor stor

dømmende makt andre institusjoner enn staten kan ha? Og hvilke verdier i et menneskets liv blir viktige med motstridende interesser? Er det den sosiale gruppens ønsker, eller samfunnets? Hva er konsekvensene av å være lojal mot det ene eller det andre regelverket? Og hvorfra kjenner man det sterkeste sosiale presset? Hva oppleves egentlig som det rette for individet og hvorfor? Kjenner individet ansvarlighet ovenfor sine handlinger? Dette er igjen knyttet til kollektivism og hierarki. Men, hvis individer er underordnet gruppas beste, hvorfor er det da viktig for individet å utføre handlinger der ære eller status er målet? Hvem sin ære er det da snakk om, og hva er drivkraften? Knytter det seg til unngåelse av usikkerhet i fremtiden gjennom overlevelse av slekt og/eller prinsipper? Et annet spørsmål som dukker opp i tilknytning til kollektivism er hvilke forskjeller som finnes mellom dette og sterke gruppetilhørigheter man ser i vesten? For eksempel er jo sosialisme som ideologi basert på tanken om gruppas beste, og at dette er viktigere enn personlig vinning. Dette reiser også spørsmål om hvorvidt individualisme i hierarkiske systemer ligner personlig liv i kollektivistiske samfunn? Og hva er viljens plass i kollektivistiske og hierarkiske grupper? Resultater i oppgaven peker hovedsakelig på opplæring, erfaring og sosialt press som årsaker til utøvelse av vold, istedenfor for eksempel redsel, dårlig selvbilde, svekket mental evne eller kognitiv dissonans. Den egne viljens rolle er fraværende. Det siste introduserende spørsmålet er derfor: er fenomenet æresrelatert vold kun et nytt eksempel på kraften i den sosiale situasjonen, som psykologien er vel kjent med, eller finnes det ytterligere komponenter som ikke er tilgjengelige som forklaringsfaktorer innenfor vårt kulturelle perspektiv. Med disse spørsmålene til grunn følger, etter en drøfting av studiens metodologi, en mer detaljert diskusjon om de spesifikke resultater dette arbeid har gitt.

5.1 Metodologiske refleksjoner

Hvilke grupper informanter vil egentlig gi det mest sanne bildet eller den mest sanne forklaringen på æresrelatert vold? Er det utøvere, utsatte, andre i familien eller storfamilien, eller de som møter konsekvensene av volden i sitt arbeid? Muligens ville et større utvalg med representanter fra alle nevnte kategoriene komme den sanne forklaringen nærmest. På grunn av ulike begrensninger av tilgjengelige ressurser og forventet arbeidsmengde, og ikke minst muligheten for å komme i kontakt med relevante informanter, valgte jeg imidlertid å belyse æresrelatert vold fra perspektivene til de som kommer i kontakt med problemstillingen gjennom sitt arbeid. Utvalget i denne studien bestod av fagfolk som jobber med tematikken æresrelatert vold. Informantenes utsagn baserer seg derfor ikke på egne opplevelser med æresrelatert vold, og de må derfor anses som en sekundærkilde. Dette kan naturlig nok føre

med seg skjevheter, fordi informantene er preget av sine egne tolkninger og forforståelser. Disse tolkningene kan ha stor påvirkning nettopp fordi studiens tema også er knyttet til kultur. Utvalget er imidlertid sammensatt av informanter med ulike kulturelle bakgrunner, og på den måten sikrer man mot at studien representert kun majoritetens tolkning av temaet æresrelatert vold. I tillegg er det stor variasjon i hvor mye direkte kontakt hver enkelt informant har hatt med utøvere av æresrelatert vold. Bakgrunnen for dette er at det har vært meget utfordrende å finne informanter som jobber spesifikt med denne gruppen. Imidlertid har alle informantene indirekte kontakt med utøverne gjennom de utsatte. Resultatene vil derfor ikke kun basere seg på utøveres perspektiv på sine egne handlinger, men også på den utsattes perspektiv på volden som skjer. I denne studien har informantene ingen åpenbare politiske eller arbeidsmessige fordeler av å gi visse responser. Fordi informantene omtaler problematikk som ikke er selvopplevd kan man tenke seg at effekten av sosial ønskebarhet også minimeres. Man kan likevel stille spørsmål ved om informantene unnlater å dele visse perspektiver bevisst eller ubevisst. I intervjuguidens siste del ble det imidlertid satt fokus på eventuelle perspektiver som informantene ikke mente var dekket i intervjuet. Informantene ble dermed sikret en mulighet til å ta opp nye perspektiver som de mente var viktige for tematikken.

Som forsker vil man alltid potensielt, og uten intensjon, kunne påvirke studiens resultater. Dette kan skje i ulik grad og gjennom alle ledd, helt fra forskningsspørsmålet utvikles til studien publiseres. Det er imidlertid enighet i dag om at studier alltid vil kunne bli påvirket av forskerens egne forforståelser. I kvalitativ forskning er forskerens forforståelser til tider utfordrende å gjøre transparente, fordi kvalitative tolkninger, valg og slutninger er vanskelige å gjenskape. Bevissthet om forskerens rolle og gjennomgang av egne antakelser og holdninger med et kritisk blikk kan minimere effekten av forforståelsene. Dette kalles refleksivitet. Spesielt viktig i denne studien har det vært å reflektere over mine egne forforståelser som kvinnelig, etnisk norsk psykologistudent. Ikke bare har jeg måttet bli kjent med min egen kultur for å kunne se andre perspektiver, men jeg har også måttet ha et kritisk blikk på psykologisk teori som i stor grad har blitt utviklet innenfor individualistiske og vestlige forståelser av verden og av mennesket. Siden vold i nære relasjoner også rammer kvinner i spesielt stor grad har jeg måtte reflektert over mine egne holdninger basert på eget kjønn. I gjennomføringen av denne studien har jeg også forsøkt å minimere den påvirkningen jeg som forsker eventuelt måtte ha ved å for eksempel unngå å stille ledende spørsmål og stille oppfølgingsspørsmål der jeg oppfattet informasjon som uklar. Det er imidlertid viktig å anerkjenne den påvirkningen jeg uansett vil ha på studien fordi jeg som forsker både mottar

og bearbeider materialet og velger ut den informasjonen som jeg anser som essensiell. Dette har jeg i denne sammenheng gjort etter beste evne.

Et viktig tema å belyse i metodologisk sammenheng er hvorvidt resultatene i denne studien samsvarer med virkeligheten og gir grunnlag for å trekke gyldige slutninger om fenomenet æresrelatert vold. På bakgrunn av disse spørsmålene kan forskere diskutere hva for eksempel en kategori er, hva en opplevelse eller virkelighet er. Denne studiens omfang legger ikke opp til en slik diskusjon, og fokus her ligger isteden på hvor nære sannheten man klarer å komme og i hvilken grad resultatene kan generaliseres. I denne studien ble den interne validiteten forsøkt ivaretatt gjennom å sikre en felles forståelse av begrepet æresrelatert vold i intervjuene. Dette sørget intervjuer for å gjøre enten i innledningen til intervjuet, eller underveis, dersom det oppstod uklarhet i hvilke fenomen informantene omtalte. Resultatene har blitt presentert så nøye som mulig til tross for at resultater alltid vil ha en viss kulturell forståelsesramme. Fordi intervjuene i denne studien er gjennomført med sekundærkilder ligger det begrensinger på hvor bredt resultatene kan generaliseres. Likevel representerer utvalget en viktig informasjonskilde nettopp fordi de har hatt både direkte og indirekte kontakt med utøvere av æresrelatert vold. Det kan også tenkes at det er en viss type mennesker som takker ja til å stille opp i forskningsintervjuer, og at muligheten for å generalisere funnene dermed begrenses på bakgrunn av dette. Likevel syntes utvalget å representere bredde i hjelpeapparatet knyttet til æresrelatert vold, fordi de har ulik mengde erfaring, jobber på ulike steder i landet og innenfor ulike offentlige eller private organisasjoner. Funnene kan på bakgrunn av dette tenkes å være verdifulle. Denne studien har dermed forsøkt å komme så nære sannheten som man klarer innenfor de rammene som er gitt for en hovedoppgave. Selv om man ikke kan si med sikkerhet at alle perspektiver informantene hadde kom frem i intervjuene, anses resultatene i denne studien som reliable. Under følger en mer detaljert diskusjon om de ulike spesifikke resultatene som studien har gitt.

5.2 Forstår vi egentlig avhengige selv og kollektive identiteter i dagens teoretiske rammeverk?

De teoretiske rammene for denne oppgaven legger vekt på forståelse av selvet og identitet og hvordan dette kan påvirke menneskers handlinger. Både rolleperspektivet (Styrker gjengitt i Swann & Bosson, 2010) og gruppeperspektivet (Tajfel & Turner, 1986) argumenterer for at identitet driver både kognisjon og atferd, og at visse identiteter er viktigere for oss enn andre. Et essensielt spørsmål er imidlertid hvorvidt vi forstår andre typer

selvkonsept enn det som ligger i vårt eget kulturelle perspektiv godt nok. Hvordan fungerer for eksempel influens med andre typer selvkonsept? Og hvordan skal vi forstå teorien om planlagt atferd dersom opplevelsen av kontroll ikke er tilstede?

Begrepet selvstendighet er viktig på flere måter når resultatene fra denne studien skal diskuteres. Resultatene i denne studien peker mot manglende selvstendighet som en mulig påvirkningsfaktor i utøvelse av æresrelatert vold, og det beskrives utøvere av vold som ikke selv ønsker å utøve voldshandlinger, men som likevel utfører dem. Dette er interessant fordi det sier noe om bredden av utøvere, men også om kraften i det sosiale som skjer rundt denne typen vold. Et verdisystem basert på kollektivism og hierarkiske strukturer kan til en viss grad forklare en mindre utviklet følelse av selvstendighet. Betydningen av et verdigrunnlag med utgangspunkt i hierarkiske systemer, kollektivism og æreskodeks var et gjennomgående tema intervjuene i denne studien, og ansees derfor som å være en viktig faktor i utøvelsen av æresrelatert vold. Æreskodeksen som beskrives i datamaterialet er i tråd med det tidligere nevnte begrepet *namus* som Wikan (2008) forklarer. Kollektivismen som beskrives er i tråd med Hofstedes (1980) dimensjon med samme navn. De hierarkiske systemene og aksept for disse kan også forstås som høy grad av maktdistanse, som også er en dimensjon Hofstede (1980) beskriver. Verdigrunnlaget kan også sees i sammenheng med Lien (2002) sin forståelse av æreskodeks med et hierarkisk menneskesyn og slektskapslojalitet som styrende for moral. Verdigrunnlaget blir i svært liten grad knyttet opp mot religion i dette datamaterialet, noe de heller ikke blir i Wikan (2008) og Liens (2002) funn. Roberts (2014) er blant de som kritiserer bruk av enkeltfaktormodeller for å forklare æresrelatert vold. Basert på resultatene i denne studien er det tydelig at en enkeltfaktormodell som baserer seg kun på verdigrunnlag ikke vil fange dybden og kompleksiteten i denne typen voldsutøvelse, nettopp fordi det utelater mange andre essensielle faktorer. Som flere informanter også påpekte finnes det sannsynligvis mange familier med samme verdigrunnlag hvor æresrelatert vold ikke forekommer. Selv om verdigrunnlaget, og kanskje æreskodeks spesielt, er grunnleggende for utøvelse av æresrelatert vold, er det flere faktorer i samspill som bidrar til at utøvelse av vold skjer.

Selvstendighet blir også viktig når vi skal forsøke å forstå ulike typer selvkonsept. Markus og Kitayama (1991) argumenterer for at betydningsfulle andre er en del av selvet hos mennesker med avhengig selvkonsept. Når andre er en del av selvet, kan man da egentlig snakke om selvstendighet slik vi forstår det i vestlige, individualistiske kulturer? Dersom man kan bruke begrepet selvstendighet er det likevel mulig at denne utvikler eller arter seg

annerledes med et avhengig selv? Videre er det også interessant å spørre seg om grad av selvstendighet henger sammen med grad av opplevd kontroll når det kommer til atferd.

Med lav selvstendighetsfølelse og avhengige selv vil sannsynligvis andre ha stor innvirkning på de valgene man tar. Wikan (2003) argumenterer for at ingen kan fri seg totalt fra den ytre æresdimensjonen, og at mennesker derfor er avhengig av andre for å opprettholde egenverd og selvrespekt. Lien (2002) mener også at ærekodeks er en ytre styrt moral. Det er derfor tydelig at det sosiale samspillet er en essensiell del av forståelsen av æresrelatert vold. Sosial influens og påvirkning trekkes frem som sentralt i datamaterialet i denne studien. Et viktig spørsmål er hvorvidt den sosiale påvirkningen fører til dannelse av eller endringer i personlige verdier, eller om den kun fører til offentlig støtte for atferden uten at det er i tråd med dine personlige verdier. Som Deutsch og Gerard (1955) påpeker kan dette være knyttet til om man søker informasjon for å ta gode avgjørelse eller om målet er å bli likt av andre. I datamaterialet beskrives det ulike typer utøvere av æresrelatert vold. For at æreskodeks skal kunne opprettholdes må det sannsynligvis være enkelte mennesker som anser dette verdigrunnet som rett. Disse individene kan ha utviklet disse verdiene på bakgrunn av motivasjon for informasjon i samspill med andre. I datamaterialet beskrives det også utøvere som ikke personlig støtter æreskodeks, men likevel utøver vold. Disse individene kan man tenke seg påvirkes av normativ informasjon. Innenfor et kollektivistisk verdigrunnlag er det å opprettholde gode relasjoner et viktig mål. Den normative motivasjonen kan derfor tenkes være nokså kraftig. Som Cialdini og Trost (1998) beskriver vil det være ulike mål som er viktige for individet i ulike situasjoner, men sannsynligheten for at man lar seg påvirke øker dersom man kan oppnå flere mål samtidig. Dersom man befinner seg i en sosial gruppe hvor æreskodeks er normen vil det å internalisere denne kunne føre til at man når alle de tre målene som Cialdini og Trost (1998) beskriver. Ofte vil man tenke seg at påvirkningen skjer gjennom familien. Dermed er også to av de tre betingelsene som fasiliterer påvirkning av sosiale normer møtt, fordi kilden både er lik deg selv og viktig for deg å opprettholde en relasjon til. I følge Berger et al. (1972) vil også hierarkiet i gruppen føre til at enkelte medlemmer anses som mer kompetente i å utføre visse oppgaver, og de mindre kompetente vil derfor sannsynligvis følge anbefalinger fra disse personene. I tilknytning til sosial influens møter man likevel en utfordring når man også skal forstå selvet. Dersom man har et avhengig selv, kan man da i det hele tatt snakke om influens fra andre? Og i så fall, hva er påvirkning fra andre og hva er allerede eksisterende deler av det avhengige selvet? I en avhengig selvforståelse vil for eksempel mødre være en del av døtrene sine selvkonsept. Hvordan skiller man da mellom morens påvirkning og moren som den del av datterens selv?

Teorien om planlagt atferd (Ajzen, 1991) er også interessant å forstå i tilknytning til avhengige selvkonsept. Innenfor TPB står opplevelsen av kontroll sterkt både i bestemmelsen av intensjonen om å utføre en handling og i prosessen som eventuelt gjør at denne intensjonen blir til handling. Det er derfor interessant å se på hvilke beskrivelser av opplevd kontroll som beskrives i datamaterialet. Blant annet beskrives det en manglende utvikling av selvstendighet og en opplevelse av å ikke være i kontroll over eget liv. Dette kan tenkes å være knyttet til de hierarkiske strukturene og kollektivismen i verdigrunnlaget. Tar dette på noen måte bort opplevelsen av kontroll? Innenfor rammen av TBP kan man forsøke å forstå utøvere av æresrelatert vold som ikke har en positiv holdning til denne typen atferd, men som likevel utfører den. Man kan for eksempel tenke seg at det dannes en intensjon om å utføre atferden basert på en positiv subjektiv norm som står sterkere enn ens egen negative holdning. Samtidig er det mulig å se for seg at enkelte utøvere ikke har en intensjon om å utøve vold fordi de har en negativ holdning til denne typen atferd som veier tyngre enn en subjektiv norm, men at de likevel ikke opplever å ha kontroll nok over situasjonen selv til å ikke bruke vold.

Videre er internalisering av systemet en annen faktor som trekkes frem i datamaterialet. Dette må forstås som et uttrykk for hvor mye oppvekstmiljø og kultur har å si for utviklingen av selvet. Markus og Cross (1990) argumenterer jo nettopp for at holdninger og verdier internaliseres i interaksjon med andre. Innenfor rammeverket av teorien om planlagt atferd (Ajzen, 1991) tenker man at holdninger til atferd dannes på bakgrunn av de konsekvenser atferden har. I et kollektivistisk perspektiv kan dette handle om konsekvensene det har for det avhengige selvet og for kollektivet. Holdningene kan derfor påvirkes i stor grad av de menneskene som vi vokser opp med, og det er derfor naturlig at positive holdninger til æresrelatert vold kan opprettholdes i generasjoner. Dersom man har en sterk subjektiv norm knyttet til en type atferd, trenger heller ikke holdningen til denne atferden være like sterk for at det likevel skal dannes en intensjon. Et interessant spørsmål er hvilken betydning sedvane har i æreskodeks og utøvelse av æresrelatert vold. Ajzen (2011) anerkjenner effekten vane og tidligere atferd kan ha på fremtidig atferd, men har ikke funnet en god måte å inkludere denne variabelen i modellen sin. Hvor stor innflytelse sedvane har på atferd kan også sees i sammenheng med Hofstedes dimensjon som omhandler langtids-/korttidsorientering (gjengitt i Minkov & Hofstede, 2011). I kulturer eller samfunn hvor bevaring av tradisjoner og normer er viktig, og samfunnsmessige endringer blir møtt med mistro, vil kanskje sedvane være en viktigere faktor i prediksjon av fremtidig atferd enn den vil være i samfunn som oppmuntrer til og belønner nytenkning.

I datamaterialet blir den essensielle betydningen av ryktet til familier, men også spredning av rykter fremhevet. Det at ryktet er av så stor betydning kan tyde på at den subjektive normen knyttet til æreskodeks og æresrelatert vold er sterk og at antallet referansepersoner i denne sammenhengen er stort. Teknologi og bosettingsmønster er potensielle faktorer som opprettholder betydningen av rykte nettopp fordi det muliggjør rask spredning av informasjon. Å få dårlig rykte har en annen betydning i kollektivistisk kontekst og rammer mye bredere enn det vi tenker innenfor norsk kontekst. Med et avhengig selv vil ryktet til andre betydningsfulle personer også være ditt rykte, og dette ryktet vil antakeligvis kunne påvirke hvordan du ser deg selv. Konsekvensene av et dårlig rykte vil derfor kanskje ikke bare være knyttet til økonomi og sosial- og politisk kapital, men også til selvet og følelser knyttet til dette. Betydningen av offentlighet støtter imidlertid opp om antakelsen om at æresbegrepet må forstås som eksternt og som i størst grad knyttet til den ytre dimensjonen som Wikan (2008) omtaler. Samtidig gir betydningen av offentlighet en klar pekepinn på at sosial anseelse er en viktigere drivkraft for individet enn de indre moralske betraktninger. Det er derfor interessant å spørre i hvor stor grad følelser knyttet til selvet vil påvirkes dersom brudd på æreskodeks holdes hemmelig innad i familien.

5.3 Hvilken betydning har migrasjon og kulturmøter for æresrelatert vold?

Et viktig spørsmål som må stilles for å kunne få en dypere forståelse av æresrelatert vold er hvorfor praksisen opprettholdes hos en minoritet som lever i en majoritetskultur hvor denne typen vold blir sterkt sett ned på og tatt avstand fra. Lien (2002) og Awwad (2002) knytter æreskodeks historisk opp mot svakt fungerende stater, noe som dagens Norge ikke kan ansees som. Et interessant spørsmål er derfor hvilke mekanismer som opprettholder praksisen i et relativt trygt velferdssamfunn. En faktor som kommer tydelig frem i datamaterialet er behovet for å forsterke sin egen identitet ved migrasjon. Et interessant spørsmål er imidlertid om deler av dette også kan forstås som et behov for å tilhøre en gruppe. Forsterkingen vil sannsynligvis være viktigst på de områdene man anser seg selv som forskjellig fra majoriteten. Denne tydeliggjøringen av identitet og kulturell arv vil kunne bidra til å skape nokså skarpe skillelinjer mellom minoritetsgrupper og majoritetsgrupper nettopp fordi de forsterker de få kulturelle forskjellene istedenfor de mange menneskelige likhetene. Det å opprettholde identitet hjelper imidlertid individer i å inneha stabile og sammenhengende bilder av hvem de er. Kontakt med venner og familie i utlandet vil kunne være et nyttig verktøy når man ønsker å opprettholde identitet. Samtaler med viktige personer fra fortiden vil kunne bidra til en opplevelse av kontinuitet i tilværelsen istedenfor et brudd. I tillegg er det

helt naturlig at man ønsker å fortsette å ha kontakt med nære personer i ens liv selv om man flytter på seg. Det kan dermed være flere ulike motivasjoner som bidrar til å opprettholde tett kontakt på tvers av landegrenser. Innenfor et kollektivistisk verdigrunnlag vil det være spesielt viktig å opprettholde kontakt med andre for å ha et stabilt bilde av selvet. Som Markus og Kitayama (1991) påpeker vil man med et avhengig selvkonstrukt se andre mennesker som en del av ens eget selv. Et brudd i kontakt med ens nærmeste vil dermed skape endringer i hvordan du ser deg selv. I tillegg til at motivasjonen for kontakt naturligvis er stor har også den teknologiske utviklingen de siste tiårene muliggjort mye tettere kontakt med opprinnelseslandet for innvandrerfamilier i Norge. Hvilke innvirkninger dette har hatt på individer som migrerer er et spennende tema. Gjør den tette kontakten det vanskeligere å bryte med æreskodeks dersom man ønsker det?

Et interessant spørsmål er hvordan storfamiliens påvirkningskraft endres som følge av migrasjon. Hvordan påvirkes den av avstand og møte mellom ulike kulturer? Innenfor et kollektivistisk verdigrunnlag vil familie og slekt generelt ha stor påvirkningskraft på individets avgjørelser. Når man migrerer kan man imidlertid tenke seg at muligheten for påvirkning fra familiemedlemmer i opprinnelseslandet blir mindre, rett og slett på grunn av avstand. Samtidig vil påvirkningskraften være sterkere jo tettere kontakt man har. Det at man ofte selv ønsker å opprettholde kontakt vil også gi rom for en viss grad av påvirkning. Hierarkiske strukturer gjør også at det kan være familiemedlemmer i utlandet som til en viss grad har bestemmelsesrett over deg. Det er derfor flere aspekter ved verdigrunnlaget som legger til rette for påvirkning selv på tvers av landegrenser. I tillegg kan man, enten som gruppe eller som individ, oppleve at migrasjon øker trusselen utenfra. Dette kan handle om en trussel mot egen identitet, eller mot gruppes identitet. Det å bevare identitet og tilhørighet gjennom kontakt blir derfor også noe som gir familien i hjemlandet større påvirkningskraft. Er dette noe av grunnen til at æresrelatert vold som fenomen overlever selv om majoritetskulturen tar sterk avstand fra verdigrunnlaget den bygger på?

Innenfor æreskodeks ser det ut til at ryktet til en familie eller slekt fungerer som en form for statusindikator i det sosiale miljøet til familien. Utøvelse av æresrelatert vold beskrives på mange måter av informantene som en måte å gjenopprette eller opprettholde status. Flere påpeker imidlertid at majoritetssamfunnet ikke gir voldsutøvere anerkjennelse eller status på noe måte, men heller ser på dem som utskudd. Dette kan tyde på at utøvere av æresrelatert vold anser status i minoritetsmiljøer som viktigere enn status i majoritetssamfunnet, og at minoritetsgruppene de tilhører er deres viktigste æresgruppe. Når man utøver æresrelatert vold velger man på mange måter status i sitt eget sosiale miljø fremfor status i

majoritetsmiljøet. Hvorvidt dette er et reelt valg man står ovenfor kan imidlertid diskuteres. Et interessant spørsmål er derfor om minoritetsmiljøene som følger æreskodeks har god tilgang til status i majoritetssamfunnet, eller om de opplever å allerede ha så lav status der at det ikke nytter å forsøke å heve den. Dette knytter seg til større spørsmål om sosial ulikhet og integrering. Har innvandrere i Norge en reell mulighet til å opparbeide seg høy sosial status i majoritetssamfunnet?

5.4 Hvilken rolle spiller generasjons- og kjønnskonflikter?

I datamaterialet i denne studien beskrives det utøvere av æresrelatert vold med ganske ulike motivasjoner for å utøve volden. Det er derfor spennende å drøfte hva som kan være mulige årsaker til disse ulikhetene. I intervjuet materialet peker informantene både på ulike typer forskjeller som finnes både mellom generasjoner, men også mellom kjønn, i familier hvor æresrelatert vold har forekommet. Ulikheter mellom generasjoner eller kjønn i for eksempel verdisyn, tenkesett, muligheter eller krav er noe mange forskere er opptatt av. Et interessant spørsmål å stille i denne sammenhengen er om disse ulikhetene på noen måte kan være med på å speile bredden av motivasjon for utøvere av æresrelatert vold?

Kjønnsforskjellene som Pedersen (2002) beskriver i sin studie er gjenkjennbare i resultatene av denne studien, ved at flere informanter påpeker det utvidede seksuelle handlingsrommet som de opplever at gutter innenfor æreskodeks har. Preger dette unge gutters motivasjon for å utøve æresrelatert vold mot andre familiemedlemmer på noen måte? Det er imidlertid uklart om gutter og menn også møter utvidet handlingsrom innenfor flere områder, og om de rammes av innskrenkinger på andre livsområder. Basert på resultatene i denne studien syntes det for eksempel å forventes at gutter i større grad enn jenter skal utøve kontroll eller vold. Enkelte informanter beskriver faktisk en del av utøvere av æresrelatert vold som offer for et system med sterke forventninger selv. Disse utøverne beskrives som de som har eldre personer over seg i hierarkiet og som derfor må følge ordre fra andre. Eksempelet som går igjen blant informantene på en slik type utøver er unge gutter, gjerne brødre til offeret for handlingen. Handlingsrommet til disse unge guttene kan derfor også tenkes å være begrenset, men på andre livsområder. Beskrivelsene i datamaterialet av gruppeprosesser og sosialt press gjør det imidlertid mulig å se enkelte utøvere av æresrelatert vold som offer for sterke forventninger selv.

Wikan (2003) argumenterer for at det er helt tydelige regler innenfor æreskodeks basert på sine studier. Det er likevel viktig å stille spørsmål ved om reglene fremstår som tydelige også for tokulturelle ungdommer, som møter ulike forventninger i samfunnet. Prieur

(2004) mener unge fra innvandrerfamilier kombinerer ulike standarder for atferd og danner nye identiteter, noe som igjen bidrar til generasjonskonflikter. Majoritetskulturen kan på ulike måter tenkes å fremstå som en trussel mot minoritetskulturer eller æreskodeks. Ved å migrere risikerer familier at nye generasjoner blir sterkt påvirket av helt andre kulturer, og dermed ikke bringer familiens tradisjoner videre. Dette kan bidra til store konflikter innad i familien, i tillegg til stor forvirring hos de unge. Kan generasjonskonfliktene ha sammenheng med ulike former for motivasjon for æresrelatert vold? Ved migrasjon kan man også tenkte seg at det forekommer konflikter mellom de som migrerer til vesten og sannsynligvis blir påvirket av vestlig kultur, og de som holder til i opprinnelseslandet. Kan dette på noen måte speile bredden i utøvernes motivasjon? Et interessant spørsmål er også om æreskodeks kan forstås som et forsøk på unngåelse av usikkerhet i fremtiden, som er en dimensjon Hofstede (1980) beskriver. Æreskodeks kan imidlertid også forstås som bruk av fortidens tradisjoner og normer i møte med dagens utfordringer, og dermed relateres til dimensjonen langtidss-/korttidsorientering.

Prieur (2004) påpeker også at rasisme kan bidra til at de unge tokulturelle i større grad identifiserer seg med kulturen fra opprinnelseslandet. Siden sterk gruppetilhørighet har kraft til å motvirke negative effekter av diskriminering (Wong, Eccles og Sameroff, 2003) er det sannsynlig at unge som utsettes for rasisme vil søke dette, enten i majoritets- eller minoritetskulturen. Det vil da være naturlig å søke mot den gruppen hvor man ikke blir utsatt for rasisme eller diskriminering. Triandis (1989) argumenterer også for at eksterne trusler og konkurranse med utgruppe vil sannsynliggjøre kollektive fremstillinger av selvet. På den måten fører kultur møter på mange ulike måter til at det kan bli vanskelig å finne sin plass som tokulturell. Et interessant spørsmål knyttet til dette er også hvordan de unge som vokser opp som tokulturelle danner sitt selvkonstrukt. Selvkategoriseringsteorien (Turner et al., 1987) argumenterer jo nettopp for at selvet konstrueres på ulike nivåer og at hvordan vi kategoriserer oss selv avhenger av konteksten. Teorier sier derfor noe om at alle mennesker veksler mellom personlige og sosiale kategoriseringer av selvet. Samtidig beskrives det i datamaterialet tokulturelle unge som møter utfordringer i identitetsutviklingen nettopp på grunn av denne vekslingen. Kan det være at de som vokser opp som tokulturelle har større variasjon i hvordan de kategoriserer seg i ulike kontekster, og at dette på en eller annen måte utfordrer kontinuiteten i selvet? Kanskje er det vanskeligere å veksle mellom kollektivistiske og individualistiske fremstillinger av selvet under visse omstendigheter. Eller kanskje mangler vi tilgjengelige forklaringsfaktorer i det eksisterende teoretiske rammeverket til å forstå disse prosessene fullt ut. Slike spørsmål er imidlertid ikke bare relevante for fenomenet

som undersøkes i denne oppgaven, men også for andre dagsaktuelle problemstillinger som radikalisering, integrering og sosiale forskjeller.

5.5 Implikasjoner for arbeid med tematikken og veien videre

Kunnskap om og arbeid med utøvere av æresrelatert vold er i Norge et felt helt i startgropa. Resultatene i denne studien viser at æresrelatert vold er et komplekst fenomen og at det på utøversiden finnes et sammensatt bilde. Resultatene peker mot at det finnes ulike typer utøvere som handler under ulike grader av press. Det beskrives både utøvere som mener vold er rettferdiggjort og nødvendig, men også de som handler under sterkt press fra andre i familien eller i miljøet. Dette vil kunne ha betydning for hvilken type oppfølging utøverne trenger. Enkelte utøvere beskrives av informantene selv som offer. Resultatene tydeliggjør derfor at hjelpeapparatet må tenkte bredt i møte med denne type problematikk, og at fagfolk ikke må se seg blind på de forforståelser de selv har. Hjelpeapparatet må også anerkjenne det større sosiale aspektet som æresrelatert vold skjer innenfor, samt andre måter å konstruere selvet på. Det er derfor mulig at man i visse tilfeller må inkludere utvidet familie i familiearbeidet, og ikke bare fokusere på kjernefamilien slik vi tradisjonelt tenker innenfor et individualistisk perspektiv. Funnene kan også ha betydning for sikkerhetsarbeid med utsatte og hvem disse kan og ikke kan ha kontakt med etter en bruddfase. I tillegg peker resultatene på viktigheten av å tydeliggjøre samfunnets regler, verdier og forventninger for nyankomne. Dette forutsetter at majoriteten er bevisst på det man selv anser som selvfølgelig.

Som Roberts et al. (2013) påpeker så er forklaringsmodeller for æresrelatert vold i begynnelsen av sin utvikling. Videre utforskning av fenomenet og de foreslåtte forklaringsmodellene er derfor essensielt for å kunne skape gode tilnærminger til dette samfunnsproblemet. Et interessant spørsmål er for eksempel hvordan det sosiale presset som beskrives kommer til uttrykk. Denne studien påpeker ulikheter som finnes i motivasjon for å utøve æresrelatert vold, og man kan stille spørsmål ved om det trengs ulike intervensjoner i ulike tilfeller av denne typen vold. Studien viser tydelig kompleksiteten i flerkulturelle samfunn, og peker mot at det trengs mer kunnskap om hvordan tokulturelle forstår seg selv og om hvordan atferd i et kollektivistisk perspektiv arter seg, for å kunne finne gode forklaringsmodeller i fremtiden.

5.6 Oppsummering og konklusjon

I denne studien har jeg undersøkt hvilke krefter som driver æresrelatert vold gjennom intervjuer med mennesker som jobber i tilknytning til denne tematikken i Norge. Målet med studien har vært å få en dypere forståelse av de faktorene som driver denne typen vold, og

spesielt undersøke hvordan kulturelle forskjeller i identitetsforståelse påvirker fenomenet. Et teoretisk rammeverk som omhandler kultur, identitet og teorien om planlagt atferd ble presentert innledningsvis og la grunnlaget for forståelsen og diskusjonen av resultatene. Informantene pekte på verdigrunnlag, kulturmøter, gruppeprosesser, betydningen av ryktet og utvikling av selvet som faktorer de mener driver utøvelse av æresrelatert vold. Svakheter som kan ha betydning for studiens reliabilitet og validitet har blitt diskutert, men det konkluderes likevel med at studien har bidratt til økt innsikt omkring faktorer som driver æresrelatert vold.

Det konkluderes, på bakgrunn av de empiriske funnene, med at det eksternt sosialt press er en viktigere drivkraft for utøvelsen av æresrelatert vold enn det interne moralske standarder er. Teoretisk peker studien mot at det finnes kulturelle forskjeller som påvirker måten man ser seg selv på, samt hvordan man handler, og at disse kan være relevante for utøvelsen av æresrelatert vold. Det konkluderes derfor med at trengs videre forskning på fenomenet for å kunne forstå de komplekse prosessene som er i sving. Spesifikt må videre forskning fokusere på hva som skjer med identitet i kollektivistiske samfunn, samt hvordan tokulturelle mennesker forstår selvet og hvilke mulige implikasjoner dette har. Studien konkluderer også med at teorien om planlagt atferd kan være et nyttig rammeverk i forståelsen av de krefter som driver æresrelatert vold, og at dette er verdt å utforske videre. På bakgrunn av resultatene i denne studien kan det også konkluderes med at det finnes utøvere med svært ulike motivasjoner for å utøve æresrelatert vold, som opplever ulike grader av press for å utøve volden og som i ulik grad bifaller æreskodeks. Dette er essensiell kunnskap for å tilrettelegge hjelpetilbud for både utøvere og utsatte i fremtiden.

6. REFERANSER

- Adams, G. R., & Marshall, S. K. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context. *Journal of Adolescence*, 19(5), 429-442. doi:10.1006/jado.1996.0041
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. doi:10.1016/0749-5978(91)90020-T
- Ajzen, I. (2011). The theory of planned behaviour: Reactions and reflections. *Psychology & Health*, 26(9), 1113-1127. doi:10.1080/08870446.2011.613995
- Ansari, I., & Reisjå, M. (2015, 17. desember). Tre norsk-pakistanere dømt for trippeldrap. *NRK*. Hentet 12. april 2016 fra <http://www.nrk.no/norge/tre-norsk-pakistanere-domt-for-trippeldrap-1.12708730>
- Awwad, A. M. (2001). Gossip, scandal, shame and honor killing: A case for social constructionism and hegemonic discourse. *Social Thought & Research*, 24(1-2), 39-52.
- Baker, N. V., Gregware, P. R., & Cassidy, M. A. (1999). Family killing fields: Honor rationales in the murder of women. *Violence Against Women*, 5(2), 164-184. doi:10.1177/107780129952005
- Belfrage, H. (2012). *Patriark. Vurdering av risiko for æresrelatert vold. Brukermanual. Version 5*. Hentet 19. juli 2017 fra: http://sifer.no/files/Patriark_5_norsk.pdf
- Berger, J., Cohen, B. P., & Zelditch Jr., M. (1972). Status characteristics and social interaction. *American Sociological Review*, 37(3), 241-255.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Bredal, A. (2013). Vold i nære relasjoner. Minoritetskvinner mellom hypersynlighet og usynlighet. I B. Bråten & C. Thun (Red.), *Krysningspunkter. Likestillingspolitikk i et flerkulturelt Norge* (s. 117-143). Oslo: Akademika Forlag.
- Bredal, A., & Orupabo, J. (2008). Et trygt sted å bo. Og noe mer. Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap. *Rapport 2008:7*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brekke, A. (2017, 17. august). –Mann drept med saks fordi han nektet å drepe døtrene sine. *NRK*. Hentet 17. august fra https://www.nrk.no/urix/_-mann-drept-med-saks-fordi-han-nektet-a-drepe-dotrene-sine-1.13646265

- Brewer, M. B. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(5), 475-482.
doi:10.1177/0146167291175001
- Bye, M. T., Eggebø, H., & Thunem, G. (2016). Sikkerhets- og familiearbeid for unge utsatte for tvangsekteskap og æresrelatert vold. *KUN-rapport 2016:3*. Norfold: Forlaget Nora.
- Chesler, P. (2009). Are honor killings simply domestic violence?. *Middle East Quarterly*, 16(2), 61-69.
- Chesler, P. (2010). Worldwide trends in honor killings. *Middle East Quarterly*, 17(2), 3-11.
- Cihangir, S. (2013). Gender specific honor codes and cultural change. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3), 319-333. doi:10.1177/1368430212463453
- Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). Social influence: Social norms, conformity, and compliance. I D.T. Gilbert, S.T. Fiske, & G. Lindzey (Red.), *The Handbook of Social Psychology* (s. 151-192). Boston: McGraw-Hill.
- Cohen, D., & Nisbett, R. E. (1994). Self-protection and the culture of honor: Explaining southern violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 551-567.
doi:10.1177/0146167294205012
- Crook, Z. (2009). Honor, shame, and social status revisited. *Journal of Biblical Literature*, 128(3), 591-611.
- Deutsch, M., & Gerard, H. B. (1955). A study of normative and informational social influences upon individual judgment. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51(3), 629. doi:10.1037/h0046408
- Doğan, R. (2014). The profiles of victims, perpetrators, and unfounded beliefs in honor killings in Turkey. *Homicide Studies*, 18(4), 389-416.
doi:10.1177/1088767914538637
- Eriksen, T. H. (1997). Kultur, kommunikasjon og makt. I T. H. Eriksen (Red.), *Flerkulturell forståelse*, (s. 53-66). Oslo: Tano Aschehoug.
- Færaas, A., & Ansari, I. (2016, 16. desember). 21 års fengsel for å ha bestilt trippeldrap i Pakistan. *NRK*. Hentet 19.juli 2017 fra: https://www.nrk.no/norge/lagmannsretten_-21-ars-fengsel-for-a-ha-bestilt-trippeldrap-i-pakistan-1.13278871
- Goldstein, M. A. (2002). The biological roots of heat-of-passion crimes and honor killings. *Politics and the Life Sciences*, 21(2) 28-37.

- Grosjean, P. (2014). A history of violence: The culture of honor and homicide in the US south. *Journal of the European Economic Association*, 12(5), 1285-1316.
doi:10.1111/jeea.12096
- Guerra, V. M., Giner-Sorolla, R., & Vasiljevic, M. (2012). The importance of honor concerns across eight countries. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3), 298-318.
doi:10.1177/1368430212463451
- Helkama, K., Verkasalo, M., Myyry, L., Silfver, M., Niit, T., Manganelli, A. M., ... Stetsenko, A. (2013). Honor as a value in Finland, Estonia, Italy, Russia, and Switzerland. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3), 279-297.
doi:10.1177/1368430212463452
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Minkov, M., & Hofstede, G. (2011). The Evolution of Hofstede's Doctrine. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 18(1), 10-20.
doi:10.1108/13527601111104269
- Holst, C. (2009). *Hva er feminisme?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Howitt, D. (2013). *Introduction to Qualitative Methods in Psychology* (2. utg.). Boston, MA: Pearson.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2008). *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder*. Oslo: Direktoratet.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2014). *Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017*. Oslo: Departementet.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017). *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020)*. Oslo: Departementet.
- Kalkhoff, W., & Barnum, C. (2000). The effects of status-organizing and social identity processes on patterns of social influence. *Social Psychology Quarterly*, 63(2), 95-115.
- King, D. E. (2008). The personal is patrilineal: Namus as sovereignty. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 15(3), 317-342. doi:10.1080/10702890802073266
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2015). *Årsrapport 2014*. Hentet 20. april 2016 fra <http://www.bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00003154>

- Langdridge, D. (2004). *Introduction to Research Methods and Data Analysis in Psychology* (1. utg.). London: Pearson Education Limited.
- Lewis, M. (1990). Self-knowledge and social development in early life. In L. A. Pervin (Red.), *Handbook of Personality: Theory and research* (s. 277-300). New York: Guilford Press.
- Lien, I. L. (2002). Ære, vold og kulturell endring i Oslo indre by. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 18(1), 27-40.
- Markus, H., & Cross, S. (1990). The interpersonal self. I L. A. Pervin (Red.), *Handbook of Personality: Theory and Research* (s. 576- 608). New York: Guilford Press.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253. doi:10.1037/0033-295X.98.2.224
- Nadim, M., & Orupabo, J. (2014). Miljøterapi med unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold: oppfølging i det nasjonale bo- og støttetilbudet. *Rapport 2014:13*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (2016, 27. juni). Æresrelatert vold. I *Håndbok for helse- og omsorgspersonell ved mistanke om barnemishandling*. Hentet 19. juli 2017 fra <https://www.nkvts.no/sites/Barnemishandling/helsetjenesten/minoritetsfam/Pages/Aresrelatert-vold.aspx>
- Payton, J. (2015). *'Honour' and the political economy of marriage* (Doktoravhandling). Hentet fra <http://orca.cf.ac.uk/72363/>
- Pedersen, W. (2002). Dyd i ars erotica: Forelskelse og seksualitet blant muslimske jenter i Norge. *Sosiologisk Tidsskrift*, 10(3), 209-237.
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere*. Oslo: Pax Forlag.
- Roberts, K. (2014). Towards a psychologically oriented motivational model of honour-based violence. I A. K. Gill, C. Strange, C., & K. Roberts (Red.), *'Honour' Killing and Violence: Theory, Policy and Practice* (s. 69-88). Storbritannia: Palgrave Macmillan.
- Roberts, K. A., Campbell, G., & Lloyd, G. (2013). *Honor-Based Violence: Policing and Prevention*. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Sadik, N. (2000). *State of World Population 2000. Lives Together, Worlds Apart: Men and Women in a Time of Change*. New York: United Nations Population Fund.
- Singelis, T. M. (1994). The measurement of independent and interdependent self-construals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 580-591. doi:10.1177/0146167294205014

- Stets, J. E., & Serpe, R. T. (2013). Identity theory. I J. DeLamater, & J. Ward (Red.), *Handbook of Social Psychology* (s. 31-60). Nederland: Springer.
- Swann, W. B., & Bosson, J. K. (2010). Self and identity. I S. T. Fiske, D. T. Gilbert, & G. Lindzey (Red.), *Handbook of Social Psychology* (5. utgave s. 589-628). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. I W. G. Austin, & S. Worchel (Red.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*, (s. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. I S. Worchel, & W. G. Austin (Red.), *Psychology of Intergroup Relations* (s. 7-24). Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Trafimow, D., Triandis, H. C., & Goto, S. G. (1991). Some tests of the distinction between the private self and the collective self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(5), 649-655. doi:10.1037/0022-3514.60.5.649
- Triandis, H. C. (1989). The self and social behavior in differing cultural contexts. *Psychological Review*, 96(3), 506-520. doi:10.1037/0033-295X.96.3.506
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism & Collectivism*. Boulder, CO: Westview press.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. New York: Basil Blackwell.
- Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., & McGarty, C. (1994). Self and collective: Cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 454-463. doi:10.1177/0146167294205002
- Turner, J., Reynolds, K. J., Haslam, A., & Veenstra, K. E. (2006). Reconceptualizing personality: Producing individuality by defining the personal self. I T. Postmes, & J. Jetten (Red.), *Individuality and the Group: Advances in Social Identity* (s. 11-36). Thousand Oaks, CA: Sage.
- UDI (2012). *Mandat for Kompetanseteamet mot tvangekteskap og kjønnslemlestelse*. Hentet 7. april 2016 fra <https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-interne-meldinger/im-2013-005/im-2013-005v1/>
- Wikan, U. (2003). *For ærens skyld: Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wikan, U. (2008). *Om ære*. Oslo: Pax Forlag.
- Wong, C. A., Eccles, J. S., & Sameroff, A. (2003). The influence of ethnic discrimination and ethnic identification on African American adolescents' school and socioemotional

adjustment. *Journal of Personality*, 71(6), 1197-1232. doi:10.1111/1467-6494.7106012

VEDLEGG 1: UTKAST TIL E-POST

Kjære ...

Mitt navn er Ane Emilie Larsen Skjølaas. Jeg kontakter dere fordi jeg i forbindelse med min hovedoppgave i psykologi søker informanter til et semistrukturert intervju om æresrelatert vold. Formålet med intervjuet er å belyse temaet fra et psykologisk perspektiv, samt undersøke hvilke faktorer som driver denne typen voldsatferd. Jeg søker derfor informanter fra ulike fagfelt/yrkesgrupper, som har kommet i kontakt med fenomenet æresrelatert vold gjennom sin yrkesutøvelse og som har eller har hatt arbeidsoppgaver hvor det inngår kontakt med de som utfører æresrelatert vold.

Siden dette er et tema som ... arbeider med lurer jeg på om det er noen fra deres organisasjon som kunne vært aktuelle for et slikt intervju? Jeg vil i så fall kontakte vedkommende individuelt for å høre om de ønsker å delta, gi mer utfyllende informasjon om prosjektet og eventuelt avtale et passende intervjutidspunkt.

Håper dere ønsker å bidra! Kontakt meg gjerne på e-post dersom dere har spørsmål.

Si også gjerne i fra dersom dere vet om fagpersoner utenfor deres organisasjon som kunne vært aktuelle som informanter til prosjektet.

Med vennlig hilsen

Ane Emilie Larsen Skjølaas

VEDLEGG 2: INFORMASJON TIL INFORMANTER I PROSJEKTET

Jeg søker i forbindelse med min hovedoppgave i psykologi informanter til et semistrukturert intervju om æresrelatert vold. Formålet med intervjuet er å belyse temaet fra et psykologisk perspektiv og undersøke hvilke faktorer som driver denne typen voldsatferd. Jeg søker derfor informanter som har kommet i kontakt med temaet æresrelatert vold i ulike yrkesgrupper, og som har eller har hatt arbeidsoppgaver hvor det inngår kontakt med de som utfører æresrelatert vold. Resultatene fra intervjuene vil bli benyttet til undertegnede hovedoppgave ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).

Intervjuet vil vare omtrent 45-60 minutter og vil bli tatt opp på lydbånd. Jeg vil også ta notater underveis. Det er kun undertegnede og veileder ved NTNU, Britt-Marie Drottz Sjøberg, som vil ha tilgang til opptakene og notatene. Disse vil lagres forsvarlig og slettes med en gang prosjektet er ferdig. All informasjon fra intervjuet vil bli behandlet konfidensielt, uten navn eller andre gjenkjennende opplysninger. I eventuelle utskrifter av intervjuet vil all personidentifiserbar informasjon bli slettet eller omskrevet. Resultatene vil bli presenterte slik at ingen informanter eller enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes når hovedoppgaven publiseres.

Informanter som i kraft av sitt arbeid er underlagt taushetsplikt må være oppmerksomme på at taushetsbelagt informasjon ikke skal diskuteres i intervjuene. Dette gjelder både direkte personidentifiserende opplysninger og identifiserende bakgrunnsopplysninger. Det er frivillig å gjennomføre intervjuene og man kan trekke seg fra deltagelse når som helst uten å måtte begrunne dette. Materialet vil da bli slettet og/eller makulert umiddelbart.

Dersom du har spørsmål om prosjektet eller gjennomføringen av intervjuet kan du ta kontakt med student Ane Emilie Larsen Skjølaas via e-post anees@stud.ntnu.no. Du kan også kontakte professor Britt-Marie Drottz Sjøberg, som veileder prosjektet, på e-post brids@svt.ntnu.no.

Takk for at du ønsker å bidra!

Med vennlig hilsen

Ane Emilie Larsen Skjølaas

VEDLEGG 3: KOMMENTAR TIL PROSJEKTVURDERING

Personvernombudet for forskning



Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 49161

Personvernombudet vurderer prosjektet som meldepliktig fordi indirekte personidentifiserende opplysninger kan fremkomme i intervjuene, samt at intervjuene tas opp på lydbånd og lagres elektronisk.

I følge meldeskjemaet skal deltakerne i studien informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykke til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Informantene i prosjektet kan ha taushetsplikt. Det er viktig at intervjuene gjennomføres slik at det ikke registreres taushetsbelagte opplysninger. Vi anbefaler at dere er spesielt oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates, som for eksempel alder, kjønn, tid, diagnoser og eventuelle spesielle hendelser. Vi forutsetter også at dere er forsiktig ved å bruke eksempler under intervjuene. Vi anbefaler at dere minner informantene om dette i forbindelse med intervjuene.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet.

I meldeskjemaet har dere informert om at forventet prosjektslutt er 20.12.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal dere da anonymisere innsamlede opplysninger. Anonymisering innebærer at dere bearbeider datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjør dere ved å slette direkte personopplysninger, slette eller omskrive indirekte personopplysninger og slette digitale lydopptak.

VEDLEGG 4: INTERVJUGUIDE

FORMALIA

Hvordan vil du beskrive din erfaring med temaet æresrelatert vold?

TEMA 1: Å utføre æresrelatert vold (fokus: situasjon og person)

Hva er typisk for hendelser som omfatter æresrelatert vold ut ifra din erfaring?

Hvordan vil du beskrive familier i Norge/Skandinavia hvor æresrelatert vold har forekommet?

Hvem er med i utførelsen av æresrelatert vold?

Hvorfor blir de med i utførelsen ut ifra din oppfattelse?

Hvilke tanker og verdier tror du de som utfører æresrelatert vold har?

Hvilke tanker har du om hvordan mennesker i denne gruppen/situasjonen forstår seg selv?

Finnes det områder eller sammenhenger der du opplever at de som bruker æresrelatert vold er henholdsvis a) godt integrert og b) dårlig integrert?

TEMA 2: Mulige forklaringsfaktorer (fokus: påvirkning)

Finnes det forventninger rundt de som utfører æresrelatert vold som stilles fra

- a) det norske samfunnet?
- b) deres egen gruppe?

Hvis ja, hvilke?

I hvilken grad tror du utførelsen av æresrelatert vold baserer seg på personlige, interne tankeprosesser?

I hvilken grad baserer voldsatferden seg på relasjoner innenfor familien?

I hvilken grad baserer voldatferden seg på ekstern, sosial påvirkning (utenfor familien)?

Dersom ”i høy grad”: I hvilken grad mener du at et slikt opplevd trykk er reelt?

Hvilke psykologiske behov tilfredsstilles ved bruk av æresrelatert vold?

Hvilke sosiale behov tilfredsstilles ved bruk av æresrelatert vold?

Hvilken rolle spiller individers selvopplevelse og selvilde i utførelsen av æresrelatert vold?

Hvilken rolle spiller gruppens selvopplevelse og selvilde?

Ut fra din erfaring, i hvilken grad har mennesker som utfører æresrelatert vold hatt medlemskap i sosiale og kulturelle grupper i majoritetskulturen?

AVSLUTNING

Hvilke krefter mener du ligger bak æresrelatert vold i Skandinavia?

Er det noen viktige aspekter knyttet til æresrelatert vold i Norge eller Skandinavia som du mener ikke har kommet frem i intervjuet?

Er det noe du vil utdype eller legge til?